

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

НЕСКОРОЖЕНИЙ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

УДК 342.9:342.7

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ**

Спеціальність – 081 «Право»

Галузь знань – 08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.І. Нескорожений

Науковий керівник: **Куркова Ксенія Миколаївна**, доктор юридичних наук,
професор

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Нескорожений В. І. Адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2026.

У дисертації на основі комплексного аналізу теоретико-правових основ та змісту адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, визначено проблеми захисту персональних даних та сформовано новітні напрямки вдосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні.

Запропоновано сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення, що полягає у сприйнятті цієї категорії як складної, динамічної та системно організованої сфери суспільних відносин, що потребує постійного нормативного, інституційного, процедурного, організаційного й гарантійного впливу з боку публічної адміністрації, та охоплює поновлення порушених прав, створення умов для їх належної реалізації, попередження неправомірного втручання у сферу особистої свободи, забезпечення доступності адміністративних процедур, обмеження дискреції суб'єктів владних повноважень, підвищення ефективності контролю за їх діяльністю та формування такого правового середовища, у якому людина виступає центральною цінністю адміністративно-правового регулювання.

Системно розкрито цифровізацію як чинник трансформації адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, що являє собою комплексний процес оновлення змісту, форм, інструментів і процедур публічного адміністрування під впливом цифрових технологій, унаслідок чого захист прав людини переходить до більш динамічної, технологічно

опосередкованої, превентивної та людиноцентричної системи гарантування прав у цифровому середовищі

Виділено ознаки цифровізації як чинника трансформації адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини: 1) має всеохопний та міжсекторальний характер, охоплює одночасно публічне управління, економічну діяльність, соціальну сферу, освіту та охорону здоров'я; 2) трансформаційна природа, що виражається у зміні самої парадигми організації суспільних відносин та моделі взаємодії між державою і приватною особою; 3) амбівалентність щодо прав людини, що одночасно розширює можливості їх реалізації через електронні сервіси та породжує нові загрози у вигляді цифрового розриву, витоку персональних даних і технологічної залежності особи; 4) випереджальний характер цифрових перетворень відносно правового регулювання, що створює системний розрив між реальним станом суспільних відносин у цифровому середовищі та рівнем їх нормативного врегулювання, зокрема в частині захисту цифрових прав людини в Україні; 5) необоротність впливу на правову систему, оскільки формує якісно нові об'єкти правової охорони, зокрема право на забуття, захист персональних даних та право на доступ до цифрових публічних послуг, які вже не можуть бути ефективно захищені виключно традиційними адміністративно-правовими інструментами без їх суттєвої модернізації.

Встановлено, що загальний стан нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні визначається поступовим формуванням багаторівневої, комплексної та динамічної правової системи, у якій взаємодіють конституційні засади, загальні та спеціальні закони, акти інформаційного права, підзаконні стратегічні та організаційні документи, а також міжнародні стандарти прав людини, що охоплює основні матеріальні гарантії прав і свобод людини, процедурні механізми адміністративного та судового оскарження, інституційні форми контролю за публічною адміністрацією, засоби захисту персональних даних та конфіденційної інформації, електронний документообіг, цифрову ідентифікацію, електронні

адміністративні та соціальні послуги, та інші інструменти цифрової взаємодії особи з державою.

Визначено систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні. Сформовано функціональну роль адвокатів як суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні, що полягає у поєднанні правозахисної місії адвокатури з новими функціями цифрового гаранта прав, свобод і законних інтересів особи, що виявляється у забезпеченні безпечного, етичного та ефективного використання електронних інструментів правосуддя, адміністративних процедур та цифрових комунікацій, у яких адвокат є посередником між особою та цифровізованою публічною владою, який здатний запобігати порушенням прав людини, своєчасно реагувати на адміністративні зловживання, забезпечувати доступ до правосуддя, охороняти адвокатську таємницю, персональні дані та конфіденційність клієнта

Виділено види адміністративно-правових інструментів забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні: 1) нормативно-правові інструменти, що охоплюють видання нормативно-правових актів, індивідуальних адміністративних актів та укладення адміністративних договорів, які утворюють формально-юридичну основу захисту прав людини та визначають межі допустимого публічного впливу; 2) процедурно-контрольні інструменти, що включають моніторинг дотримання прав людини, адміністративне та судове оскарження рішень органів публічної влади, а також ініціювання службових розслідувань щодо протиправних дій посадових осіб; 3) альтернативні інструменти врегулювання спорів – медіація, переговори та арбітраж; 4) інформаційно-просвітницькі інструменти, спрямовані на підвищення правової культури громадян, розширення доступу до інформації про механізми захисту прав людини та формування активної громадянської позиції; 5) міжнародно-правові інструменти, зокрема механізм Ради Європи та юрисдикція Європейського суду з прав людини, що виступають зовнішнім

гарантом дотримання конвенційних стандартів захисту прав людини державами-членами.

До перспективних напрямків впровадження цифровізації адміністративних послуг як форми захисту прав людини в Україні віднесено: розширення доступу до швидкісного інтернету на всій території України; підвищення рівня цифрової грамотності населення; подолання цифрової нерівності між різними категоріями громадян; удосконалення міжвідомчої електронної взаємодії; інтеграцію інформаційних систем органів державної влади та місцевого самоврядування; модернізація систем електронного документообігу; оновлення інформаційної інфраструктури ЦНАПів; забезпечення належного функціонування офіційних веб-сторінок суб'єктів надання адміністративних послуг; розширення переліку адміністративних послуг, доступних в електронній формі; законодавче закріплення ефективного алгоритму онлайн-взаємодії між суб'єктами надання адміністративних послуг; удосконалення механізмів електронної ідентифікації та електронного підпису; забезпечення належного захисту персональних даних під час отримання електронних послуг; підвищення поінформованості громадян і суб'єктів господарювання про можливості отримання адміністративних послуг у цифровому форматі; запровадження зрозумілого порядку отримання електронної адміністративної послуги від моменту інформування особи до отримання кінцевого результату.

Визначено, що адміністративна процедура забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації – це врегульований нормами адміністративного права та принципами належного врядування порядок діяльності органів публічної адміністрації, їх посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів, який реалізується у цифровому або змішаному форматі та охоплює прийняття, обробку, перевірку інформації, електронну взаємодію з приватними особами, ухвалення індивідуальних адміністративних рішень, надання адміністративних послуг, здійснення контролю, реагування на звернення, скарги та порушення прав людини.

Сформовано шляхи захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні: 1) запровадження обов'язкової оцінки впливу на приватність для державних цифрових сервісів. Перед запуском нового електронного сервісу, реєстру, мобільного застосунку чи системи міжвідомчого обміну даними має проводитися оцінка впливу на приватність, що має відповідати за збір даних, можливості інвазивних способів, аналізу ризиків витоку тощо; 2) інституційне посилення контролю за обробкою персональних даних; 3) формування мережі відповідальних осіб із захисту даних у кожному органі публічної адміністрації; 4) створення для громадянина кабінету контролю персональних даних, як окремого цифрового інструменту, через який громадянин може бачити: хто саме обробляє його персональні дані; які державні органи отримували до них доступ; з якою метою здійснювався доступ; яка правова підстава обробки; коли дані були змінені або передані; як подати заперечення, вимогу про виправлення чи скаргу тощо; 5) посилення захисту персональних даних в умовах воєнного стану, наприклад, тимчасове обмеження відкритості окремих реєстрів, посилений контроль доступу до чутливих категорій даних, спеціальні правила передачі інформації між органами влади, обов'язкове знеособлення статистичних наборів тощо; 6) регулювання використання штучного інтелекту та автоматизованих рішень у публічному управлінні. 7) безпечне використання хмарних технологій у публічному секторі; 8) професійна підготовка публічних службовців із цифрової приватності.

Виділено напрямки удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні: 1) формування людиноцентричної концепції цифрового адміністративного права; 2) законодавче закріплення цифрових прав людини шляхом формування правового режиму цифрових прав (права на цифрову ідентичність, права на захист персональних даних, права на пояснення автоматизованого рішення, права на людський перегляд алгоритмічного рішення, права на кібербезпеку персональних даних, права на

недискримінацію в цифровому середовищі тощо); 3) запровадження ризик-орієнтованого регулювання штучного інтелекту в публічному управлінні; 4) гарантування права на пояснення та оскарження автоматизованих рішень шляхом впровадження спеціальної адміністративної процедури оскарження рішень, прийнятих або підготовлених за допомогою алгоритмів. 5) посилення адміністративно-правового режиму захисту персональних даних і приватності; 6) створення системи адміністративного аудиту цифрових рішень держави; 7) удосконалення адміністративної відповідальності за порушення цифрових прав; 8) забезпечення цифрової стійкості правосуддя та адміністративних сервісів в умовах війни (блекаутів, кібератак, руйнування інфраструктури, повітряних тривог, тимчасової окупації територій тощо); 9) розвиток цифрової правової освіти та технологічної компетентності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що положення, висновки та результати дисертації використовуються та можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – для подальшого розвитку наукових підходів до розуміння змісту та механізмів адміністративного захисту прав людини в цифровому середовищі; правозастосовній сфері – для вдосконалення уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації, адвокатами та суб'єктами громадянського суспільства практики захисту прав людини в цифровому просторі; освітньому процесі – під час підготовки навчальних матеріалів, лекцій та семінарських занять для дисципліни «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми».

Ключові слова: адміністративна послуга, адміністративно-правове забезпечення, адміністративно-правовий інструмент, гарантії прав людини, захист, персональні дані, права людини, правовий статус особи, публічна адміністрація, цифровізація.

SUMMARY

Neskorozhenyi V. Administrative and legal support for the protection of human rights in the context of digitalization in Ukraine. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Philosophy in speciality 081 «Law». – Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2026.

In the dissertation, based on a comprehensive analysis of the theoretical and legal foundations and the content of the administrative and legal support for the protection of human rights, the problems of personal data protection are identified, and new directions for improving the administrative and legal support for the protection of human rights in the context of digitalization in Ukraine are formulated.

A modern understanding of the protection of human rights as an object of administrative and legal support is proposed, which consists in perceiving this category as a complex, dynamic, and systemically organized sphere of social relations that requires constant normative, institutional, procedural, organizational, and guarantee-based influence by public administration, and encompasses the restoration of violated rights, the creation of conditions for their proper realization, the prevention of unlawful interference in the sphere of personal freedom, ensuring the accessibility of administrative procedures, limiting the discretion of subjects of public authority, increasing the effectiveness of control over their activities, and forming a legal environment in which the human being acts as the central value of administrative and legal regulation.

Digitalization is systematically revealed as a factor in the transformation of the administrative and legal support for the protection of human rights, representing a comprehensive process of updating the content, forms, instruments, and procedures of public administration under the influence of digital technologies, as a result of which the protection of human rights shifts toward a more dynamic, technologically mediated, preventive, and human-centered system of guaranteeing rights in the digital environment.

The features of digitalization as a factor in the transformation of the administrative and legal support for the protection of human rights are identified: 1) it has a comprehensive and cross-sectoral nature, simultaneously covering public administration, economic activity, the social sphere, education, and healthcare; 2) a transformational nature, expressed in a change in the very paradigm of organizing social relations and the model of interaction between the state and the private individual; 3) ambivalence with regard to human rights, which simultaneously expands the possibilities for their realization through electronic services and gives rise to new threats in the form of the digital divide, leakage of personal data, and technological dependence of the individual; 4) the anticipatory nature of digital transformations in relation to legal regulation, which creates a systemic gap between the actual state of social relations in the digital environment and the level of their normative regulation, particularly in terms of the protection of digital human rights in Ukraine; 5) the irreversible impact on the legal system, since it forms qualitatively new objects of legal protection, in particular the right to be forgotten, the protection of personal data, and the right of access to digital public services, which can no longer be effectively protected solely by traditional administrative and legal instruments without their substantial modernization.

It is established that the general state of normative support for the protection of human rights in the context of digitalization in Ukraine is determined by the gradual formation of a multi-level, comprehensive, and dynamic legal system in which constitutional principles, general and special laws, acts of information law, subordinate strategic and organizational documents, as well as international human rights standards interact, covering the main substantive guarantees of human rights and freedoms, procedural mechanisms of administrative and judicial appeal, institutional forms of control over public administration, means of protecting personal data and confidential information, electronic document flow, digital identification, electronic administrative and social services, and other instruments of digital interaction between the individual and the state.

The system of subjects of administrative and legal support for the protection of human rights in the context of digitalization in Ukraine is defined. The functional role of advocates as subjects of administrative and legal support for the protection of human rights in the context of digitalization in Ukraine is formulated, which consists in combining the human rights mission of the legal profession with the new functions of a digital guarantor of the rights, freedoms, and legitimate interests of the individual, manifested in ensuring the safe, ethical, and effective use of electronic tools of justice, administrative procedures, and digital communications, in which the advocate acts as an intermediary between the individual and the digitalized public authority, capable of preventing human rights violations, responding promptly to administrative abuses, ensuring access to justice, and protecting attorney-client privilege, personal data, and client confidentiality.

The types of administrative and legal instruments for ensuring the protection of human rights in the context of digitalization in Ukraine are identified: 1) normative and legal instruments, which include the issuance of normative legal acts, individual administrative acts, and the conclusion of administrative agreements that form the formal legal basis for the protection of human rights and determine the limits of permissible public influence; 2) procedural and control instruments, which include monitoring compliance with human rights, administrative and judicial appeals against decisions of public authorities, as well as the initiation of internal investigations into unlawful actions of officials; 3) alternative dispute resolution instruments – mediation, negotiations, and arbitration; 4) informational and educational instruments aimed at raising the legal culture of citizens, expanding access to information on human rights protection mechanisms, and forming an active civic position; 5) international legal instruments, in particular the mechanism of the Council of Europe and the jurisdiction of the European Court of Human Rights, which act as an external guarantor of compliance with conventional standards of human rights protection by member states.

The promising directions for the implementation of digitalization of administrative services as a form of human rights protection in Ukraine include:

expanding access to high-speed Internet throughout the entire territory of Ukraine; increasing the level of digital literacy of the population; overcoming digital inequality between different categories of citizens; improving interdepartmental electronic interaction; integrating the information systems of state authorities and local self-government bodies; modernizing electronic document management systems; updating the information infrastructure of Administrative Service Centers; ensuring the proper functioning of the official web pages of subjects providing administrative services; expanding the list of administrative services available in electronic form; legislatively establishing an effective algorithm for online interaction between subjects providing administrative services; improving mechanisms of electronic identification and electronic signature; ensuring proper protection of personal data when receiving electronic services; raising the awareness of citizens and business entities about the possibilities of obtaining administrative services in digital format; introducing a clear procedure for obtaining an electronic administrative service from the moment a person is informed to the receipt of the final result.

It is determined that the administrative procedure for ensuring the protection of human rights in the context of digitalization is a procedure regulated by the norms of administrative law and the principles of good governance for the activities of public administration bodies, their officials, and other authorized subjects, which is implemented in a digital or mixed format and covers the acceptance, processing, and verification of information, electronic interaction with private individuals, the adoption of individual administrative decisions, the provision of administrative services, the exercise of control, and responses to applications, complaints, and human rights violations.

Ways of protecting personal data in the activities of public administration in Ukraine are formulated: 1) introducing a mandatory privacy impact assessment for state digital services. Before launching a new electronic service, register, mobile application, or system of interdepartmental data exchange, a privacy impact assessment must be conducted, which should cover data collection, the possibility

of invasive methods, analysis of leakage risks, etc.; 2) institutional strengthening of control over the processing of personal data; 3) forming a network of persons responsible for data protection in each public administration body; 4) creating a personal data control account for citizens as a separate digital tool through which a citizen can see: who exactly processes their personal data; which state bodies have accessed them; for what purpose access was carried out; what the legal basis for processing is; when the data were changed or transferred; how to submit an objection, a request for correction, or a complaint, etc.; 5) strengthening the protection of personal data under martial law, for example, temporary restriction of the openness of certain registers, enhanced control of access to sensitive categories of data, special rules for the transfer of information between public authorities, mandatory anonymization of statistical datasets, etc.; 6) regulating the use of artificial intelligence and automated decisions in public administration. 7) safe use of cloud technologies in the public sector; 8) professional training of public servants in digital privacy.

The directions for improving the administrative and legal support for the protection of human rights in the context of digitalization in Ukraine are identified: 1) forming a human-centered concept of digital administrative law; 2) legislatively enshrining digital human rights through the formation of a legal regime of digital rights, including the right to digital identity, the right to personal data protection, the right to an explanation of an automated decision, the right to human review of an algorithmic decision, the right to cybersecurity of personal data, the right to non-discrimination in the digital environment, etc.; 3) introducing risk-based regulation of artificial intelligence in public administration; 4) guaranteeing the right to explanation and appeal of automated decisions by implementing a special administrative procedure for appealing decisions adopted or prepared with the help of algorithms. 5) strengthening the administrative and legal regime for the protection of personal data and privacy; 6) creating a system of administrative audit of the state's digital decisions; 7) improving administrative liability for violations of digital rights; 8) ensuring the digital resilience of justice and administrative services under

conditions of war, including blackouts, cyberattacks, destruction of infrastructure, air raid alerts, temporary occupation of territories, etc.; 9) developing digital legal education and technological competence.

The practical significance of the obtained results lies in the fact that the provisions, conclusions, and results of the dissertation are used and may be used in: the research sphere – for the further development of scientific approaches to understanding the content and mechanisms of administrative protection of human rights in the digital environment; the law enforcement sphere – for improving the practice of protecting human rights in the digital space by authorized subjects of public administration, advocates, and civil society actors; the educational process – during the preparation of teaching materials, lectures, and seminar classes for the discipline «Administrative law and process: doctrinal and practical issues».

Keywords: administrative service, administrative and legal support, administrative and legal instrument, human rights guarantees, protection, personal data, human rights, legal status of a person, public administration, digitalization.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Нескорожений В.І. Цифровізація адміністративних послуг як форма реалізації прав людини. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 533–540. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.19.72>

2. Нескорожений В. І. Сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкту адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2026. Вип. 1. С. 311–315. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.1.47>

3. Neskorozenyi V. Digitalization as a factor in the transformation of administrative and legal framework for human rights protection. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6. P. 222–227. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.6.37>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Нескорожений В. І. Сучасне розуміння цифровізації адміністративних послуг як форми реалізації прав людини. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 15–16 лют. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 117–120.

5. Нескорожений В. І. Сучасне розуміння цифровізації як чинника трансформації адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

6. Нескорожений В. І. Новітнє розуміння захисту прав людини як об'єкту адміністративно-правового забезпечення. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 18–19 верес. 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 136–139.

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	25
1.1 Сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення	25
1.2 Цифровізація як чинник трансформації адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини.....	36
1.3 Нормативне забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні	45
Висновки до розділу 1	66
РОЗДІЛ 2 ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	71
2.1 Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні.....	71
2.2 Адміністративно-правовий інструментарій забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні.....	92
2.3 Цифровізація адміністративних послуг як форма реалізації прав людини.....	109
2.4 Адміністративні процедури забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні	121
Висновки до розділу 2	136
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	144
3.1 Проблеми захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні.....	144

3.2 Напрямки вдосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні	165
Висновки до розділу 3	179
ВИСНОВКИ.....	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	188
ДОДАТКИ.....	207

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Право на захист людини є однією з основних гарантій демократичної та соціально-відповідальної держави, із закріпленою концепцією – людина повинна мати права та гарантовані дієві засоби їх відновлення, охорони та відстоювання. Право на захист є одним із найважливіших показників зрілості держави, гуманності правової системи та поваги до людини як найвищої соціальної цінності.

Гарантування права на захист людини є складним процесом, що потребує цілісної системи конституційних, міжнародних та інституційно-процесуальних механізмів. В цій площині, адміністративне право забезпечує захист прав людини, формує стандарти належного врядування, межі владного розсуду, процедури прийняття рішень та способи захисту особи у відносинах із державою. При цьому, в умовах активної глобальної цифровізації в Україні виникає необхідність переосмислення змісту та можливостей адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини. Цифрова трансформація змінює природу взаємовідносин між людиною та державою. Цифровізація публічних відносин створює різні можливості для забезпечення прав людини, але породжує нові загрози правам людини – незаконну обробку персональних даних, цифрову дискримінацію, непрозорість автоматизованих рішень тощо. Сучасне адміністративно-правове забезпечення має бути спрямовано на збалансування ефективності цифрової держави та недоторканності людської гідності, швидкості електронних процедур та права особи бути почутою, автоматизації управління та необхідності людського контролю, обміну даних та захисту приватного життя.

Таким чином, формування нових підходів до адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні є важливим напрямком, що дозволить забезпечити людиноцентричну модель цифрової публічної адміністрації, гарантувати якісні цифрові адміністративні

процедури, та посилити кіберзахист держави як інструменту захисту прав людини.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Правові аспекти забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні аналізувалися в роботах низки вчених, до яких належать: А. Аніщук, М. Бабик, К. Барсуков, І. Бойко, О. Бринцев, О. Буханевич, І. Бухтіярова, О. Валах, І. Вдовиченко, Н. Верлос, Л. Віхтюк, В. Воронкова, О. Гайдучок, В. Гансецька, О. Гарасимів, А. Гачкевич, Є. Герасименко, О. Гнатів, Б. Гук, О. Гумін, В. Гура, А. Даниленко, Х. Дідух, О. Дрозд, Т. Єгорова-Луценко, С. Єленич, К. Єфремова, О. Забожчук, О. Задерейко, Н. Задирака, О. Карапетян, Ю. Карпенко, В. Книшов, В. Коваль, М. Козюбра, Є. Колесников, А. Колодій, Т. Коломoeць, М. Колотило, І. Костенко, І. Котлярова, А. Краковська, Д. Крилов, Л. Кримчак, В. Курило, К. Куркова, Я. Кушнір, О. Литвин, Н. Логінова, Р. Мазурик, Н. Мамченко, Н. Мариняк, С. Марко, Н. Маслова, В. Матвєєв, О. Махмурова-Дишлюк, Л. Машковська, О. Машталяр, Р. Мельник, С. Мосьондз, В. Нікітенко, В. Оксінь, Н. Павлик, М. Пальчик, Н. Петренко, О. Полотнянко, С. Пушкаренко, Р. Радейко, Є. Рудніченко, О. Ряшко, О. Савченко, О. Сідікі, В. Скорик, О. Сkochиляс-Павлів, Є. Соболю, В. Сокоринський, О. Сокурєнко, О. Соловійова, А. Солонар, Л. Сорока, С. Стеценко, О. Стрельченко, Д. Суценко, О. Трофименко, В. Хахановський, Р. Цховребов, А. Чуб, А. Шевченко, В. Шевченко, К. Шкрібляк, О. Явор, О. Ярема та ін.

При цьому, активна цифровізація суспільних відносин трансформувала захист прав людини, що в умовах інформаційних, соціальних, політично-економічних викликів, потребує якісного адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджується з нормами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.; Загальної декларації прав людини 1948 р.; Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.;

Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.; Європейської соціальної хартії 1996 р.; Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуської конвенції) 1998 р.; Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 р.; Стратегії людського розвитку, затвердженої Указом Президента України від 2 червня 2021 р. № 225/2021; Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021; Стратегії розвитку сфери електронних комунікацій України на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 червня 2025 р. № 546-р.

Тема дисертаційного дослідження узгоджується з планом науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0126U003901) та затверджена рішенням вченої ради Науково-дослідного інституту публічного права 21 листопада 2022 року (протокол № 15).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертації є комплексний аналіз теоретико-правових основ та змісту адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, для визначення проблем захисту персональних даних та формування новітніх напрямків вдосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні.

Для реалізації визначеної мети у роботі запропоновано розв'язання наступних *завдань*:

- запропонувати сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення;
- виділити ознаки цифровізації як чинника трансформації адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини;
- розкрити загальний стан нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні;

- визначити систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні;
- виокремити види адміністративно-правових інструментів забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні;
- з'ясувати перспективні напрямки впровадження цифровізації адміністративних послуг як форми захисту прав людини в Україні;
- розкрити розуміння адміністративної процедури забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації;
- визначити шляхи захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні;
- обґрунтувати напрямки удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні.

Об'єкт дослідження – сукупність суспільних відносин щодо адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових підходів. Сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкту адміністративно-правового забезпечення та цифровізації як чиннику впливу на відповідні права сформовано *діалектичним* методом (підрозділи 1.1, 1.2). Метод *класифікації* дозволив виділити принципи адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні (підрозділ 1.3).

Нормативне забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні проаналізовано *формально-юридичним* методом (розділи 2, 3). Систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні розкрито *організаційно-правовим* методом (підрозділ 2.2). *Структурно-функціональний* метод застосовано для розкриття адміністративно-правового інструментарію забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні (підрозділ 2.3). Цифровізація

адміністративних послуг як форма реалізації прав людини розкрито методом узагальнення (підрозділ 2.4). Адміністративні процедури забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації визначено завдяки *системному* підходу (підрозділ 2.5).

Методи *аналізу* та *синтезу* дозволили визначити проблеми захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні (підрозділ 3.1). Напрямки вдосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні визначено завдяки *теоретико-прогностичному* методу (підрозділ 3.2).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є новітнім комплексним дослідженням щодо адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні, в результаті якого виділено проблеми захисту та сформовано напрямки оптимальної адаптації цифровізації у сфері захисту прав людини, зокрема:

у перше:

- системно розкрито цифровізацію як чинник трансформації адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, що являє собою комплексний процес оновлення змісту, форм, інструментів і процедур публічного адміністрування під впливом цифрових технологій, унаслідок чого захист прав людини переходить до більш динамічної, технологічно опосередкованої, превентивної та людиноцентричної системи гарантування прав у цифровому середовищі;

- сформовано функціональну роль адвокатів як суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні, що полягає у поєднанні правозахисної місії адвокатури з новими функціями цифрового гаранта прав, свобод і законних інтересів особи, що виявляється у забезпеченні безпечного, етичного та ефективного використання електронних інструментів правосуддя, адміністративних процедур та цифрових комунікацій, у яких адвокат є посередником між особою та цифровізованою публічною владою, який здатний запобігати

порушенням прав людини, своєчасно реагувати на адміністративні зловживання, забезпечувати доступ до правосуддя, охороняти адвокатську таємницю, персональні дані та конфіденційність клієнта;

– виділено види адміністративних процедур забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні, які за функціональним призначенням поділено на: реалізаційні; підтверджувальні; відновлювальні; превентивно-гарантійні; контрольно-наглядові; та юрисдикційно-захисні;

удосконалено:

– розуміння захисту прав людини як об'єкту адміністративно-правового забезпечення, зміст якого динамічно еволюціонує відповідно до суспільних трансформацій, безпекових викликів та зміни уявлень про належний стандарт гарантування прав і свобод особи, має універсальний характер, та виступає одночасно метою, межею та критерієм оцінки будь-якої владної діяльності;

– значення міжнародних актів у трансформації захисту прав людини в умовах цифровізації, що полягає у формуванні універсальної та регіональної системи ціннісних, правових та процедурних стандартів, на основі яких національне законодавство має визнавати права людини, та забезпечувати ефективні та доступні механізми їх поновлення в разі порушення, на основі гуманістичних принципів з потребою відповідального, інклюзивного та ризико-орієнтованого управління цифровими технологіями;

– поняття адміністративно-правового інструментарію забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні як системи юридичних форм, методів, знарядь адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, що реалізуються в межах визначеної законом компетенції, та в умовах цифрової трансформації, адаптуються до нових, технологічно-обумовлених засобів адміністративно-правового впливу;

– сутність цифровізації адміністративних послуг як форми реалізації прав людини, що є цілеспрямованим процесом адміністративно-правового, організаційного та технологічного оновлення порядку надання адміністративних послуг, у межах якого взаємодія особи з публічною

адміністрацією поступово переводиться з традиційного офлайн-формату в електронне середовище з використанням цифрових сервісів, інформаційно-комунікаційних систем, електронної ідентифікації, міжвідомчої електронної взаємодії, державних реєстрів та веб-порталів публічних органів;

отримали подальшого розвитку:

– положення щодо новітніх питань збору, обробки, опрацювання персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні, що повинні враховувати виклики цифрової трансформації та національної безпеки, для забезпечення балансу між легітимними потребами держави у швидкій ідентифікації осіб, розшуку зниклих безвісти, фіксації фактів позбавлення свободи, документуванні шкоди, наданні компенсацій, організації евакуації, кіберзахисті, та гарантуванні прав людини на приватність, інформаційне самовизначення та захисті від надмірного втручання;

– напрямки вдосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні щодо формування людиноцентричної концепції цифрового адміністративного права, законодавчого закріплення цифрових прав людини, запровадження ризик-орієнтованого регулювання штучного інтелекту в публічному управлінні, гарантування права на пояснення та оскарження автоматизованих рішень, посилення адміністративно-правового режиму захисту персональних даних і приватності, створення системи адміністративного аудиту цифрових рішень держави, удосконалення адміністративної відповідальності за порушення цифрових прав, забезпечення цифрової стійкості правосуддя та розвиток цифрової правової освіти та технологічної компетентності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що положення, висновки та результати дисертації використовуються та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого розвитку наукових підходів до розуміння змісту та механізмів адміністративного захисту прав

людини в цифровому середовищі (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правозастосовній сфері* – для вдосконалення уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації, адвокатами та суб'єктами громадянського суспільства практики захисту прав людини в цифровому просторі (акт впровадження Товариства з обмеженою відповідальністю «Юридична компанія Майоров, Нерсесян і партнери»);

– *освітньому процесі* – під час підготовки навчальних матеріалів, лекцій та семінарських занять для дисципліни «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми» (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження оприлюднено та обговорено на трьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 15–16 лютого 2023 р.); «Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства» (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.); «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Київ, 18–19 вересня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у шести наукових працях, з яких три одноосібних статті опубліковані в журналах, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; три – тези доповідей на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок. Робота містить список використаних джерел зі 170 найменувань на 19 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

1.1 Сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення

Права людини в сучасних умовах розвитку української держави набувають значення не лише базової конституційної цінності, а й практичного критерію оцінювання діяльності публічної влади, її здатності діяти правомірно, відкрито, пропорційно та в інтересах особи, у цьому контексті захист прав людини не може обмежуватися виключно судовими способами реагування на вже вчинене порушення, оскільки значна частина правових зв'язків між людиною і державою виникає саме у сфері публічного адміністрування, де особа щоденно взаємодіє з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, посадовими особами та іншими суб'єктами владних повноважень. Саме тому захист прав людини доцільно розглядати як складний і багатоаспектний об'єкт адміністративно-правового забезпечення, що охоплює нормативне закріплення гарантій, організацію діяльності уповноважених суб'єктів, належне функціонування адміністративних процедур, запобігання порушенням, оперативне реагування на неправомірні рішення, дії чи бездіяльність публічної адміністрації, а також створення дієвих механізмів поновлення порушених прав.

Сучасне розуміння захисту прав людини в адміністративно-правовій площині формується під впливом трансформації публічного управління, посилення людиноцентричного підходу, розвитку сервісної моделі держави та необхідності забезпечення реальної, а не формальної доступності правових гарантій для кожної особи, за таких умов адміністративне право виступає не

лише інструментом владного впорядкування суспільних відносин, а й засобом обмеження публічної влади, встановлення чітких меж її дискреції, забезпечення процедурної справедливості та належного балансу між публічним інтересом і правами людини. Особливого значення набуває потреба у переосмисленні захисту прав людини як системної діяльності держави, у межах якої правові норми, адміністративні процедури, інституційні гарантії, контрольні механізми та способи юридичного реагування мають бути спрямовані на забезпечення пріоритету людини у відносинах із публічною адміністрацією, недопущення свавільного втручання у сферу її прав та формування ефективної моделі їх реалізації, охорони і відновлення.

Права людини є історичним явищем, тому що їхній розвиток завжди передбачав безперервність ідей щодо права з погляду людини як учасника суспільного життя. Загалом ступінь і характер розвитку прав людини визначається за рівнем розвитку держави і права в певному суспільстві. Держава і право, з одного боку, та права людини і громадянина, з іншого боку, не відрізняються за своєю сутністю, функціями та призначенням, хоч і функціонують незалежно одне від одного. Вони є принципово однопорядковими, взаємопов'язаними соціальними явищами [51, с. 96].

Різні дефініції «прав людини» запропоновано у словниково-довідковій літературі, в якій вони набирають форми від простих до розгорнутіших: «певні можливості людини, доконечні для існування й розвитку її в конкретно-історичних умовах»; «вони характеризують правовий статус людини відносно держави, її можливості й домагання у політичній, соціальній, економічній та культурній сферах». Саме поняття з'явилося в епоху буржуазних революцій. «Юридична енциклопедія» розкриває права людини як «конститутивні засади правового статусу особи, вони належать людині від народження, а відтак є природними й невідчужуваними. Права людини є доконечною складовою громадянського суспільства й правової держави» [156, с. 710].

Формування та розвиток концепції прав людини зумовлені тривалими історичними процесами, що беруть початок ще з ранніх форм правової

організації суспільства в різних культурно-цивілізаційних традиціях. У сучасному розумінні це проявляється не лише у юридичному змісті прав людини, а передусім у сприйнятті їх як системи загальновизнаних цінностей. Таке сприйняття значною мірою залежить від національних традицій, світоглядних орієнтирів і уявлень про місце людини в природі, суспільстві та світі загалом [146, с. 33]. М. Козюбра, аналізуючи різні наукові позиції, акцентує увагу на двох базових підходах, які, на його думку, є найбільш поширеними у політико-правовій думці. Першим є природно-правовий підхід, відповідно до якого права належать людині від природи, є невід’ємними, невідчужуваними та такими, що не можуть бути скасовані чи відібрані. У цьому контексті права людини розглядаються як необхідні передумови гідного існування особи та розвитку людства загалом. Другим є легістський підхід, за яким права людини походять від держави, оскільки саме держава встановлює, визнає та надає їх особі через правові норми [49, с.7–9]. Х. Дідух зазначає, що права людини – це загальна та рівна для всіх норма (міра) можливої поведінки (свободи), доконечна для задоволення основних, необхідних потреб існування, розвитку та самореалізації індивідуума, яка у конкретно-історичних умовах відображається у взаємному визнанні свободи суб’єктами правової комунікації (з іншими особами, державою та суспільством) і не залежить від її офіційного декларування державою (права людини визначаються міжнародними актами), хоча, звісно, потребує державного визнання та гарантування. Враховуючи різні особливості, якими охоплено всі категорії прав, серед них екологічні, соціально-економічні, розуміння поняття прав людини, яке ми пропонуємо, звісно, не є універсальним [30].

З огляду на те, що права людини у наведених підходах розкриваються як історично сформована, соціально зумовлена, природна й водночас така, що потребує державного визнання та гарантування, міра можливої поведінки особи, необхідна для її існування, розвитку, самореалізації та гідної участі у суспільному житті, захист прав людини доцільно розуміти як цілісну систему

правових, інституційних, організаційних і процедурних засобів, за допомогою яких держава, її органи, посадові особи, а також інші уповноважені суб'єкти забезпечують недопущення неправомірного обмеження чи порушення належних людині можливостей, своєчасне реагування на факти посягання на її свободу, гідність, законні інтереси та правовий статус, а також відновлення порушеного становища особи у відносинах із суспільством і публічною владою. У такому розумінні захист прав людини не зводиться лише до формального закріплення прав у нормах законодавства або до судового поновлення вже порушеного права, а охоплює ширший зміст, пов'язаний із практичним утвердженням людини як найвищої соціальної цінності, створенням умов для реального користування правами, усуненням перешкод у їх реалізації, обмеженням свавільного втручання держави у сферу індивідуальної свободи та забезпеченням такого порядку публічного управління, за якого права людини виступають не похідним результатом діяльності держави, а її основним ціннісним і функціональним орієнтиром.

Далі було б логічним та послідовним визначити, що собою являє об'єкт адміністративно-правового забезпечення. Однією з провідних категорій у вітчизняній юриспруденції є поняття адміністративно-правового забезпечення. У нашому дослідженні йдеться про поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. Для визначення поняття такого забезпечення необхідно визначити такі основні категорії, як «забезпечення», «правове забезпечення» та «адміністративно-правове забезпечення». У тлумачному словнику «забезпечення» визначається як задоволення когось, чогось у якихось потребах, створення надійних умов для здійснення чого-небудь; гарантування чогось: забезпечення промисловості енергоносіями, забезпечення міцного миру; матеріальні засоби до існування: матеріальне забезпечення, пенсійне забезпечення, соціальне забезпечення [160, с. 400]. З іншого боку, забезпечення – це надання або створення матеріальних засобів; охорона кого- чого-небудь від небезпеки; гарантування чогось [155].

Щодо визначення терміна «правове забезпечення», то теоретики права визначають його як здійснюване державою за допомогою правових норм, приписів і сукупності засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону, реалізацію і розвиток [65, с. 392]. Схожу позицію займає теоретик А. Олійник, на думку якого правове забезпечення – це вплив на права і свободи громадян за допомогою певних юридичних засобів, насамперед норм права [88, с. 55].

Адміністративно-правове забезпечення є різновидом правового забезпечення, яке в юридичній науці розглядається як цілеспрямований вплив на поведінку осіб та суспільні відносини шляхом використання відповідних правових, зокрема юридичних, засобів. Такий підхід, зокрема, простежується у позиції М. В. Цвіка, який акцентує увагу на регулятивному характері правового забезпечення та його спрямованості на впорядкування суспільних процесів [148, с. 327]. У науковій позиції К. В. Барсукова поняття «забезпечення» розкривається у двох взаємопов'язаних аспектах. З одного боку, воно означає діяльність уповноважених державою органів щодо реалізації покладених на них функцій. З іншого боку, забезпечення може розглядатися як результат такої діяльності, що виявляється у фактичному втіленні правових приписів, а також у реальній можливості громадян користуватися своїми правами і свободами. На прикладі проходження служби у складі миротворчих підрозділів науковець визначає адміністративно-правове забезпечення як складне, комплексне та багатокомпонентне явище, зміст якого полягає у діяльності держави, спрямованій на формування належних правових умов для відбору персоналу, підготовки кадрів, направлення осіб до миротворчих місій і гарантування їх правового захисту. Водночас дослідник наголошує, що таке забезпечення має здійснюватися у трьох основних напрямках: нормативно-правовому, науковому та інформаційному [8, с. 7, 9, 12]. Схожий за змістом, але ширший за предметом підхід пропонує Є. Є. Колесников, який розглядає адміністративно-правове забезпечення як здійснюване державою за допомогою спеціального механізму

впорядкування суспільних відносин, їх юридичного закріплення, охорони, реалізації та подальшого розвитку. На основі цього підходу автор визначає адміністративно-правове забезпечення захисту прав споживачів як державний вплив на відповідні суспільні відносини, спрямований на їх упорядкування, охорону та захист у взаємодії між органами влади, споживачами й суб'єктами господарювання. Такий вплив здійснюється через норми права та спеціальний адміністративно-правовий механізм [50, с. 434].

Гумін О.М. та Пряхін Є.В. у своїй праці зазначають, що незважаючи на значну кількість наведених визначень та наукових думок з приводу сутності та складових АПЗ можна зробити висновок, що теоретично його можна розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні АПЗ можна визначити як упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. Щодо вузького розуміння, то визначення буде змінюватися у зв'язку із тим, про які суспільні відносини буде вестися мова. Другим ключовим моментом є питання визначення структури АПЗ. Аналіз дисертацій дає нам підстави виокремити такі п'ять його елементів: 1) об'єкт АПЗ; 2) суб'єкт АПЗ;- 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи АПЗ. На думку авторів, об'єктом будуть виступати ті суспільні відносини (діяльність), які потребують державного регулювання. У дисертаціях він розкривається через визначення поняття, сутності, історії виникнення, правової основи, цілі, функцій, принципів, елементів тощо. Суб'єкт – це той уповноважений державою орган (чи органи), який наділений повноваженнями щодо реалізації, охорони чи розвитку таких відносин. У першу чергу такий суб'єкт характеризуватиметься через структуру та адміністративно-правовий статус. Норми адміністративного права регулюють суспільні відносини у сфері державного управління. Адміністративно-правові відносини – це правові зв'язки, що виникають, розвиваються та припиняються між суб'єктом та об'єктом у процесі реалізації приписів адміністративно-

правових норм. Гарантії, заходи, засоби, форми та методи АПЗ будуть виступати як елементи, що власне і втілюватимуть на практиці у життя політику держави стосовно тих чи інших суспільних відносин [28].

Досліджуючи адміністративно-правове забезпечення у різних сферах суспільства, вчені по-різному визначали поняття відповідного забезпечення. Зокрема, у підході І. О. Ієрусалімової адміністративно-правове забезпечення прав і свобод людини та громадянина пов'язується насамперед із повнотою адміністративно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації цих прав. Важливим у цій позиції є акцент не лише на регулюванні, а й на гарантіях, які разом з іншими правовими та неправовими засобами формують систему реальних можливостей особи користуватися правовими цінностями в державі [40, с. 14]. Дещо інший акцент простежується у визначенні О. В. Клименка, який розглядає адміністративно-правове забезпечення у сфері господарювання як діяльність держави щодо впорядкування суспільних відносин, їх юридичного закріплення, реалізації, охорони, захисту та відновлення. Такий підхід дає підстави зробити висновок, що у сфері господарювання адміністративно-правове забезпечення охоплює не лише регламентацію відповідних процесів, а й створення сприятливих умов для реалізації прав, усунення перешкод, запобігання зловживанням та відновлення порушеного правового стану [44, с. 12]. Своєю чергою О.М. Дручек аналізує адміністративно-правове забезпечення прав, свобод та інтересів дітей органами внутрішніх справ України як спеціальний механізм впливу на суспільні відносини, що здійснюється в межах визначеної законом компетенції. У цьому підході особливого значення набувають охорона, захист і відновлення прав дитини, а також профілактика та припинення їх порушень [32, с. 127]. Більш спеціалізований характер має позиція К. В. Степаненка, який пов'язує адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном із діяльністю органів державної влади, спрямованою на створення умов для реалізації, охорони та захисту прав осіб, які перетинають державний кордон або перебувають на території іноземної держави.

Особливість цього підходу полягає в тому, що адміністративно-правові засоби розглядаються в контексті захисту громадянина поза межами національної території, але на основі норм національного законодавства [140, с. 14].

На основі наведених наукових підходів об'єкт адміністративно-правового забезпечення можна визначити як певну сферу суспільних відносин, соціально значущу діяльність або правовий стан, які потребують цілеспрямованого впорядкування, охорони, розвитку та практичного забезпечення засобами адміністративного права через діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, адміністративно-правові норми, процедури, гарантії, форми, методи та інші юридичні інструменти. Такий об'єкт не є пасивною категорією, що лише формально підлягає нормативному регулюванню, оскільки саме навколо нього формується відповідний адміністративно-правовий механізм, визначаються межі компетенції суб'єктів владних повноважень, встановлюються правові режими, процедури реалізації управлінських рішень, способи контролю, реагування та відновлення порушеного стану. У цьому значенні об'єкт адміністративно-правового забезпечення виступає тим змістовним центром, на який спрямовується організуючий, регулятивний, охоронний і гарантійний вплив держави з метою надання відповідним суспільним відносинам належної правової визначеності, стабільності, упорядкованості та реальної здатності функціонувати відповідно до потреб особи, суспільства і публічного інтересу.

На підставі цього, можемо сказати, що специфіка захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення визначається тим, що він не є однорідною та статичною правовою категорією - його зміст динамічно еволюціонує відповідно до суспільних трансформацій, безпекових викликів та зміни уявлень про належний стандарт гарантування прав і свобод особи. На відміну від інших об'єктів адміністративно-правового забезпечення, захист прав людини має універсальний і наскрізний характер, оскільки пронизує всі без винятку сфери публічного адміністрування та виступає одночасно метою, межею і критерієм оцінки будь-якої владної діяльності. Саме тому

адміністративно-правове забезпечення у цій сфері не може зводитися до формального нормативного регулювання - воно має втілювати реальну здатність держави охороняти, відновлювати та гарантувати права людини в умовах постійно змінюваних суспільних реалій.

Сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення передбачає його розгляд у єдності трьох взаємопов'язаних вимірів: нормативного – через систему адміністративно-правових норм, що встановлюють гарантії та процедури захисту; інституційного – через діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, наділених відповідною компетенцією; та практичного – через реальну ефективність застосовуваних правових інструментів у конкретних життєвих ситуаціях.

Такий триєдиний підхід, на нашу думку, дозволяє розглядати захист прав людини не як декларативну правову цінність, а як змістовний центр адміністративно-правового механізму, навколо якого формується вся архітектура публічного управління в демократичній державі.

Бойко В. у своїй праці про поняття та зміст адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України дійшов висновку, що Адміністративно-правове забезпечення ефективності функціонування судової влади України – це регламентована законодавством діяльність судової публічної адміністрації, яка здійснюється шляхом прийняття публічних приписів, координування протилежних суб'єктів публічної адміністрації та вчинення інших владно-розпорядчих дій, що спрямовані на реальну ефективність та створення належних умов для функціонування судової влади з метою захисту прав, свобод та законних інтересів осіб, суспільства та держави. На думку автора, до особливостей адміністративно-правового забезпечення ефективності функціонування судової влади України слід віднести таке: 1) це певна діяльність, визначена та передбачена законодавством; 2) провідним суб'єктом є судова публічна адміністрація; 3) спрямоване на ефективність здійснення повноважень судової

гілки влади; 4) полягає у вчиненні певних публічно-організаційних дій та прийнятті владних приписів; 5) створене для функціонування судової системи України; 6) належний стан такого забезпечення прямо пов'язаний із захистом прав, свобод та законних інтересів осіб, суспільства та держави [10].

В свою чергу, Попович І.М. дійшла висновку, що адміністративно-правове регулювання правосуддя, крізь призму законності, є цілеспрямованою діяльністю уповноважених суб'єктів щодо забезпечення роботи судів згідно до вимог чинного процесуального законодавства (кримінального, цивільного, адміністративного) щодо утвердження верховенства права, на основі об'єктивного та всебічного аналізу фактичних обставин та прийняття обґрунтованих рішень, спираючись на існуючу в державі ієрархічну систему нормативно-правових актів. На думку автора, варто зауважити, що як об'єкт адміністративно-правового регулювання правосуддя має такі особливості: 1) наявність спеціального правового статусу та гарантій діяльності у суб'єктів здійснення правосуддя, – суддів; 2) розмежування повноважень судів щодо розгляду справ, тобто наявність підсудності справ; 3) неупереджене та справедливе прийняття рішень на основі положень Конституції України та інших законодавчих та підзаконних актів; 4) обов'язковість прийнятих судових рішень для виконання всіма суб'єктами незалежно від походження (публічні чи приватні суб'єкти), форм власності, тощо [98].

Узагальнення наведених наукових підходів дає підстави виокремити характерні ознаки захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення. Універсальність та наскрізність – захист прав людини не обмежується жодною окремою галуззю публічного адміністрування, а пронизує всю систему владної діяльності, виступаючи водночас її метою, змістовною межею та критерієм оцінки ефективності. Динамічність – зміст цього об'єкта не є незмінним: він еволюціонує під впливом суспільних трансформацій, безпекових викликів та розвитку міжнародних стандартів у сфері прав людини, що вимагає від держави постійного оновлення правових інструментів реагування. Багатосуб'єктність – адміністративно-правове

забезпечення захисту прав людини здійснюється розгалуженою системою уповноважених органів публічної адміністрації, кожен з яких діє в межах власної компетенції, що зумовлює необхідність їх узгодженої та скоординованої взаємодії.

Не менш важливими ознаками є результативна спрямованість та подвійна природа досліджуваного об'єкта. Результативна спрямованість означає, що адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини оцінюється не через формальну наявність відповідних правових норм, а через реальний стан захищеності особи – тобто фактичний результат діяльності уповноважених суб'єктів. Подвійна природа полягає в тому, що захист прав людини виступає одночасно об'єктом адміністративно-правового забезпечення та його кінцевою метою, що надає цій категорії особливого телеологічного значення в системі публічного управління демократичної держави.

Отже, сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення полягає у сприйнятті цієї категорії не лише як окремого напрямку реагування держави на порушення прав особи, а як складної, динамічної та системно організованої сфери суспільних відносин, що потребує постійного нормативного, інституційного, процедурного, організаційного й гарантійного впливу з боку публічної адміністрації. У такому контексті захист прав людини охоплює не тільки поновлення вже порушених прав, а й створення умов для їх належної реалізації, попередження неправомірного втручання у сферу особистої свободи, забезпечення доступності адміністративних процедур, обмеження дискреції суб'єктів владних повноважень, підвищення ефективності контролю за їх діяльністю та формування такого правового середовища, у якому людина виступає не об'єктом управлінського впливу, а центральною цінністю адміністративно-правового регулювання. Саме тому захист прав людини як об'єкт адміністративно-правового забезпечення доцільно розглядати як цілісну сферу правової дійсності, у межах якої адміністративне право виконує не лише

регулятивну чи охоронну функцію, а й гарантійну, сервісну та правозахисну роль, спрямовану на забезпечення реальної дієвості прав людини у відносинах із державою.

1.2 Цифровізація як чинник трансформації адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини

Цифровізація суспільних відносин істотно змінює характер взаємодії людини з державою, оскільки дедалі більша частина правових, управлінських, інформаційних та сервісних процесів переходить в електронне середовище, де реалізація прав людини залежить не лише від їх нормативного закріплення, а й від доступності цифрових інструментів, якості електронних адміністративних процедур, захищеності персональних даних, надійності електронної ідентифікації та здатності публічної адміністрації діяти прозоро, оперативно й технологічно узгоджено, а за таких умов адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини вже не може розглядатися виключно крізь призму традиційних управлінських механізмів, побудованих на безпосередньому контакті особи з органом влади, паперовому документообігу та формальному реагуванні на порушення, адже цифрове середовище створює нові можливості для реалізації прав, але водночас породжує нові ризики, пов'язані з цифровою нерівністю, автоматизованим прийняттям рішень, технічною недоступністю сервісів, неправомірною обробкою інформації про особу та ускладненням контролю за діями суб'єктів публічної адміністрації.

За цих обставин цифровізація виступає не лише технологічним напрямом модернізації державного управління, а й важливим чинником переосмислення змісту, форм і засобів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, оскільки змінює саму логіку правозахисної діяльності публічної адміністрації - від переважно реактивного

реагування на порушення до превентивного, сервісного, процедурно визначеного та орієнтованого на людину механізму гарантування прав у цифровому просторі. Особливого значення набуває потреба у формуванні такої моделі адміністративно-правового регулювання, яка одночасно забезпечувала б ефективне використання цифрових технологій, доступність електронних послуг, належний рівень інформаційної безпеки, можливість оскарження цифрових управлінських рішень, прозорість алгоритмічних процесів і недопущення звуження змісту прав людини під впливом технологічної трансформації. Саме тому цифровізація має сприйматися як складний правовий феномен, що не просто оновлює інструментарій публічного адміністрування, а змінює підходи до захисту прав людини, висуваючи до адміністративного права нові вимоги щодо відкритості, інклюзивності та реальної здатності забезпечити права особи в умовах цифрової держави.

Цифровізація виступає фундаментом цифрової економіки. Саме тому цифровізація розглядається як важливий елемент сталого розвитку економіки та суспільства, а такі технології як інтернет речей (IoT), хмарні технології, електронна ідентифікація (eID) та штучний інтелект (AI) можуть сприяти досягненню Глобальних Цілей Сталого Розвитку Організації Об'єднаних Націй до 2030 року. Отже, у період сьогодення термін «цифровізація» використовується у вузькому та широкому значеннях. Під цифровізацією у вузькому сенсі розуміється перетворення інформації в цифрову форму, яке у більшості випадків призводить до зниження витрат та появи нових можливостей тощо. Велика кількість конкретних перетворень інформації в цифрову форму призводить до суттєвих позитивних наслідків, які обумовлюють застосування терміну цифровізації у широкому сенсі. Як перехід до цифрової інформації всіх сторін економічного та соціального життя, цифровізація з простого методу покращення різних приватних сторін життя перетворюється в драйвер світового суспільного розвитку, який забезпечує підвищення ефективності економіки та покращення рівня життя.

Цифровізацію у широкому сенсі можливо розглядати як тренд ефективного світового розвитку тільки в тому випадку, якщо цифрова трансформація відповідає наступним вимогам: вона охоплює виробництво, бізнес, науку, соціальну сферу та звичайне життя громадян; супроводжується тільки ефективним використанням її результатів; її результати доступні користувачам перетвореної інформації; її результатами користуються не тільки фахівці, але й пересічні громадяни, а користувачі цифрової інформації мають навички роботи з нею [147].

У національному законодавстві цифровізація як складова електронного урядування, побудови цифрової економіки знайшла відображення у низці нормативно-правових актів. Зокрема, у Законі України «Про Національну програму інформатизації» цифровізація розуміється як процес впровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя. При цьому, під цифровими технологіями розуміється сукупність систематизованих правових, науково-технічних, організаційних рішень, спрямованих на застосування комп'ютерної та іншої електронно-обчислювальної техніки, програмного забезпечення та інших засобів для зменшення участі користувача інформаційно-комунікаційних систем і засобів інформатизації під час збирання, приймання, обробки, передавання інформації чи трудомісткості виконуваних операцій [118].

Мінцифри є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронних довірчих

послуг та електронної ідентифікації; у сфері розвитку ІТ-індустрії [95].

Визначення цифровізації надано у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір [123].

Термінологічно цифровізація (з англ. digitalization) розуміється як впровадження цифрових технологій в усі сфери життя від взаємодії між людьми до промислових виробництв. Це перехід від біологічних та фізичних систем у кібербіологічні та кіберфізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів). Перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн) [168].

Отже, цифровізацію слід розуміти, як комплексний, системний і динамічний процес впровадження цифрових технологій, електронних сервісів, інформаційно-комунікаційних систем, засобів автоматизації, електронної ідентифікації, обробки даних та онлайн-взаємодії у різні сфери суспільного, економічного, управлінського й правового життя, унаслідок чого змінюються способи створення, передавання, використання та захисту інформації, а також трансформуються традиційні моделі взаємодії між людиною, суспільством, бізнесом і державою. При цьому цифровізацію не варто зводити лише до технічного переведення інформації в електронну форму, оскільки її зміст є значно ширшим і полягає у формуванні нового цифрового середовища, в якому технології стають інструментом підвищення ефективності публічного управління, доступності адміністративних та інших публічних послуг, прозорості управлінських процесів, розвитку електронної демократії, реалізації цифрових прав громадян і модернізації правових механізмів захисту людини. У такому розумінні цифровізація виступає не допоміжним технологічним явищем, а одним із ключових чинників трансформації держави і суспільства, що впливає на якість життя людини, рівень реалізації її прав,

характер публічного адміністрування та здатність держави адаптувати адміністративно-правові інструменти до нових соціальних, правових і технологічних викликів.

Слід відзначити, що в цілому різняться два основні підходи до з'ясування сутності та виявлення особливостей цифровізації. Перший варіант концентрує увагу на технічних аспектах активізації поширення цифрових технологій на всі сфери суспільного розвитку та на всі процеси функціонування суспільства, що орієнтоване на покращення взаємодії учасників, запровадження інформаційно-комунікативних технологій у діяльність та комунікацію. У другому випадку йдеться про суттєву зміну функціонування суспільства, формування інститутів на основі цифрових технологій, що призводить до зміни самої парадигми розвитку суспільства. У даному разі цифрові технології стають не способом взаємодії, а сутністю процесів розвитку, ресурсом такого розвитку, супроводжує зміну процесів покращення процедур, механізмів, методів діяльності. Інформація набуває цифрової форми та охоплює виробництво, бізнес та науку, соціальну сферу, публічне управління. Цифрові технології змінюють сучасні суспільні відносини і стають невід'ємною частиною життя людини, тобто наше суспільство стає цифровим, відбувається цифрова трансформація [132].

Юсупов В.А. та Ченшова Н.В. доцільно зазначають, що в епоху цифрових технологій, що є визначальною характеристикою сучасного суспільства, виникають безліч нових можливостей, спрямованих на забезпечення та удосконалення прав людини. Серед цих можливостей слід виокремити: 1) Збільшення доступу до інформації: сприяння зростанню кількості доступних знань та інформації є однією з ключових вагомих позитивних сторін цифрової епохи. Відкритий доступ до інтернет-ресурсів дозволяє громадянам широко ознайомлюватися з різноманітною інформацією, навчальними матеріалами та актуальними дослідженнями. 2) Соціальні мережі та активізм: соціальні мережі з платформ для спілкування перетворилися на місця вільного обміну думками, підтримки активізму та

формування спільнот, що об'єднуються навколо подібних цінностей та цілей.

3) Електронна демократія: цифрові інструменти відкривають громадянам можливість активно приймати участь у демократичних процесах своєї країни. Вони можуть брати участь у голосуванні, обговорювати важливі громадські питання, висловлювати свою думку через онлайн-платформи [157].

Цифровізація створює численні виклики для державного регулювання, оскільки ці нові технології та цифрові процеси перетинаються з багатьма сферами суспільства. Отже, регулювання цифрової сфери вимагає гнучкості та адаптивності, оскільки технологічний прогрес швидко змінює суспільство. Ефективні регуляторні стратегії мають бути спрямовані на сприяння інноваціям та розвитку, забезпечення безпеки та захисту прав громадян, споживачів та підприємств. Цифровізація реалізується в країнах через широкомасштабне впровадження цифрових технологій та інфраструктури в різних сферах суспільства. Цей процес вміщує впровадження цифрових рішень, платформ, програм, систем, та інших інноваційних технологій, які замінюють традиційні аналогові процеси, збільшуючи ефективність та зручність [132].

Цифровізація впливає на різні сфери життя, сприяє появі нових напрямів функціонування та розвитку суспільства. Зокрема, внаслідок процесу цифровізації були створені та активно функціонують [132]:

- Електронне урядування (E-Government). Діджиталізація державних послуг призвела до створення електронних платформ для звернень громадян, електронних документів, онлайн-заповнення документів, електронного голосування та інших державних процесів.

- Електронна комерція (E-Commerce). Завдяки цифровізації з'явилися електронні магазини, онлайн-платіжні системи, електронні торговельні платформи, що сприяють зростанню електронної комерції.

- Цифрові банківські послуги. Розвиток цифрових технологій призвів до створення інтернет-банкінгу, мобільних додатків для банківських операцій, віртуальних гаманців та інших цифрових фінансових рішень.

- Електронна освіта (E-Learning). Цифрові технології забезпечують доступ до онлайн-навчання, вебінарів, віртуальних класів та інших цифрових освітніх ресурсів, зокрема й на порталі Дія.

- Телемедицина. Цифрові рішення у медицині дають змогу проводити віддалені консультації, моніторинг стану пацієнтів, обмін медичною інформацією тощо.

- Інтернет речей (Internet of Things, IoT). Розвиток IoT призводить до створення розумних пристроїв, які здатні обмінюватися даними та взаємодіяти між собою, покращуючи ефективність і зручність.

- Штучний інтелект (Artificial Intelligence, AI). Використання AI дозволяє автоматизувати процеси, аналізувати великі обсяги даних, розпізнавати зразки, робити прогнози та приймати рішення [132].

В свою чергу Олійник В. С. та Ребкало М. М. у своїй праці дійшли висновку, що цифровізація – це процес створення всеохопного кіберфізичного простору шляхом тотального оцифровування з метою підвищення ефективності, результативності, якості і зниження вартості економічної, громадської та особистої діяльності. Цифровізація має безсумнівні переваги – насамперед спрощення і покращення рівня послуг населенню в будь-якій сфері: державного управління, обслуговування, охорони здоров'я, освіти, фінансовій та інших. Також у зв'язку зі створенням кіберфізичного простору цифровізація виводить людство на абсолютно новий етап розвитку. Водночас цифровізація несе із собою нові виклики людству та пов'язані з нею ризики. Сама по собі постановка питання про залежність правового статусу людини від доступу до мережі Інтернет та рівня обізнаності в галузі цифрових технологій вже є серйозним, визнаним в усьому світі, фундаментальним викликом правам людини та громадянина. На сьогодні проблема порушення прав людини в умовах цифровізації є маловивченою. Насамперед це ризик витоку персональних даних. Наступною є проблема порушення права людини на працю через те, що людина має недостатній рівень знань і підготовки в галузі ІТ-технологій та/або не має необхідних пристроїв, що забезпечують

доступ до інтернету, – так звана проблема «цифрового розриву». Водночас у зв'язку з прискоренням процесу цифровізації існує ризик повного зникнення деяких професій. Через прискорений процес цифровізації у світі та в Україні останнім часом активно просувається ідея відмови від готівкових грошей та повсюдне введення грошей електронних, обіг яких також має не лише безсумнівні переваги, а й викликає маловивчені небезпечні проблеми з порушенням прав людини, з урахуванням того, що у світі прискореними темпами створюється нормативна база для введення електронних грошей, але абсолютно не проводиться ніяких дій для ухвалення нормативних актів, норми яких захищали б права населення від пов'язаних з їх введенням ризиків. Чинне законодавство України щодо захисту цифрових прав людини є недосконалим. В Україні найближчим часом необхідно ухвалити новий окремий закон або низку законів, у яких були б закріплені раніше невідомі правотворцю такі поняття, як адаптація різних галузей законодавства в цифрову епоху, «право на забуття», захист прав користувачів електронних грошей та деякі інші [127].

Тобто, цифровізація як багатовимірне суспільно-правове явище не обмежується технічним впровадженням цифрових інструментів, а охоплює глибоку зміну способів організації суспільних відносин, функціонування публічного управління, надання послуг, обміну інформацією та реалізації прав людини. Її зміст розкривається через поєднання двох взаємопов'язаних підходів: технологічного, який акцентує увагу на використанні цифрових засобів, платформ, електронних сервісів та інформаційно-комунікаційних систем, і трансформаційного, у межах якого цифрові технології стають чинником зміни самої моделі розвитку держави, суспільства та правового регулювання. Саме тому поширення електронного урядування, електронної комерції, цифрових банківських послуг, онлайн-освіти, телемедицини, інтернету речей і штучного інтелекту свідчить про формування нового цифрового середовища, у якому адміністративно-правові механізми мають не лише забезпечувати ефективність інновацій, а й гарантувати безпеку, доступність, прозорість, захист персональних даних і недопущення звуження

прав людини під впливом технологічних змін.

На підставі вищевказаного можемо виділити такі ознаки цифровізації як чинника трансформації адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини. Насамперед, цифровізація має всеохопний та міжсекторальний характер, оскільки охоплює одночасно публічне управління, економічну діяльність, соціальну сферу, освіту та охорону здоров'я, що унеможливорює її розгляд як суто технічного явища та вимагає комплексного адміністративно-правового реагування. Наступною ознакою є її трансформаційна природа, що виражається не у простому заміщенні аналогових процесів цифровими, а у зміні самої парадигми організації суспільних відносин та моделі взаємодії між державою і приватною особою. Суттєвою ознакою також є амбівалентність цифровізації щодо прав людини, адже вона одночасно розширює можливості їх реалізації через електронні сервіси та породжує нові загрози у вигляді цифрового розриву, витоку персональних даних і технологічної залежності особи. Не менш важливою ознакою є випереджальний характер цифрових перетворень відносно правового регулювання, що створює системний розрив між реальним станом суспільних відносин у цифровому середовищі та рівнем їх нормативного врегулювання, зокрема в частині захисту цифрових прав людини в Україні. Нарешті, цифровізація характеризується необоротністю свого впливу на правову систему, оскільки формує якісно нові об'єкти правової охорони, зокрема право на забуття, захист персональних даних та право на доступ до цифрових публічних послуг, які вже не можуть бути ефективно захищені виключно традиційними адміністративно-правовими інструментами без їх суттєвої модернізації.

Таким чином, цифровізація як чинник трансформації адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини являє собою комплексний процес глибинного оновлення змісту, форм, інструментів і процедур публічного адміністрування під впливом цифрових технологій, унаслідок чого захист прав людини переходить від переважно традиційної моделі нормативного закріплення, організаційного супроводу та реактивного

реагування на порушення до більш динамічної, технологічно опосередкованої, превентивної й людиноцентричної системи гарантування прав у цифровому середовищі. У такому розумінні цифровізація не зводиться до переведення інформації, послуг чи управлінських процесів в електронну форму, а змінює саму логіку адміністративно-правового впливу, оскільки формує нові способи взаємодії між людиною і державою, розширює доступ до публічних послуг, посилює прозорість діяльності суб'єктів владних повноважень, створює умови для оперативнішого обміну інформацією, автоматизації окремих процедур, розвитку електронного урядування, цифрової ідентифікації, міжвідомчої взаємодії та нових сервісних механізмів реалізації прав. Водночас така трансформація породжує і нові адміністративно-правові виклики, пов'язані із захистом персональних даних, подоланням цифрової нерівності, забезпеченням доступності електронних сервісів, контролем за автоматизованими рішеннями, кібербезпекою та недопущенням звуження змісту прав людини під впливом технологічних процесів, а тому цифровізація має розглядатися не лише як засіб модернізації державного управління, а як самостійний фактор переосмислення адміністративно-правового забезпечення, у межах якого право повинно не відставати від технологічного розвитку, а спрямовувати його на реальне посилення гарантій свободи, гідності, безпеки та правового статусу людини у відносинах із публічною адміністрацією.

1.3 Нормативне забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні

Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за

свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Стаття 21 передбачає, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Стаття 22 визначає, що права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [57].

Основний Закон встановлює загальні основи захисту прав людини. Стаття 55 визначає, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом. Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Стаття 56 закріплює, що кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень [57].

Отже, роль Конституції України як складової нормативного забезпечення захисту прав людини полягає у закріпленні фундаментальної правової моделі взаємовідносин між особою та державою, за якої людина

визнається найвищою соціальною цінністю, її права та безпека – головний обов’язок держави. Конституція визначає аксіологічні засади правового порядку, надає права людини характеру безпосередньо діючих гарантій, що зобов’язують органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб діяти в межах правової відповідальності перед людиною.

Щодо законодавчих актів, то різні акти визначають право людини на захист, наприклад, Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» трактує, що відповідно до Конституції України, загальновизнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних договорів України всі люди є рівними перед законом і мають право на рівний захист. Особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України. Держава зобов’язана створити умови для реалізації особою з інвалідністю всіх прав людини та основоположних свобод без будь-якої дискримінації за ознакою інвалідності та забезпечити їй соціальний захист. Дискримінація за ознакою інвалідності, що включає будь-яку форму дискримінації, а також необґрунтовану відмову у розумному пристосуванні та відмову у працевлаштуванні особи з інвалідністю через необхідність вдаватися до розумного пристосування і фінансувати відповідні заходи, забороняється. Захист осіб з інвалідністю від дискримінації здійснюється відповідно до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Захист прав, свобод і законних інтересів осіб з інвалідністю забезпечується в судовому або іншому порядку, встановленому законом. Особа (її уповноважений представник) має право оскаржити рішення медико-соціальної експертної комісії, експертних команд з оцінювання повсякденного функціонування особи в порядку адміністративного оскарження відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» з урахуванням особливостей, встановлених Основами законодавства України про охорону здоров’я, та/або в судовому

порядку [119]. Закон України «Про соціальні послуги» визначає, що отримувач соціальних послуг має право на: захист своїх прав і законних інтересів, у тому числі в судовому порядку. Надавачі соціальних послуг за рахунок власних коштів гарантують працівникам, які надають соціальні послуги захист професійної честі, гідності та ділової репутації, у тому числі в судовому порядку. Рішення про відмову у наданні соціальної послуги може бути оскаржено в адміністративному порядку відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» та/або до адміністративного суду [122]. Закон України «Про національну безпеку» встановлює, що громадяни, які вважають, що їх права, свободи чи законні інтереси порушено рішеннями, діями, бездіяльністю складових сектору безпеки і оборони чи їх посадових осіб, мають право звертатися до суду, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, використовувати будь-які інші механізми захисту прав і свобод, передбачені законодавством України [117]. Закон України «Про адміністративні послуги» визначає, що державна політика у сфері надання адміністративних послуг базується на принципі захищеності персональних даних. При чому, моніторинг якості надання адміністративних послуг здійснюється за показниками у встановленому порядку, та з урахуванням вимог законодавства про захист персональних даних. У цьому ж Законі встановлено, що захист інформації, що міститься в Єдиному державному вебпорталі електронних послуг, відповідно до вимог законодавства про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах та про захист персональних даних здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері надання адміністративних послуг [102].

Більш спеціальним є декілька законів, зокрема, Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної

адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ у дусі визначеної Конституцією України демократичної та правової держави та з метою забезпечення права і закону, а також зобов'язання держави забезпечувати і захищати права, свободи чи законні інтереси людини і громадянина. Одним із принципів адміністративної процедури є – гарантування ефективних засобів правового захисту. Гарантування ефективних засобів правового захисту полягає у тому, що особа має право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності адміністративного органу в порядку адміністративного оскарження відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» та/або в судовому порядку. Адміністративний орган зобов'язаний повідомити особу про спосіб, порядок і строк оскарження адміністративного акта, який негативно впливає на право, свободу чи законний інтерес особи [103].

Щодо трансформацій захисту в умовах цифровізації, то відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» заяви (клопотання тощо) до адміністративного органу можуть бути подані в електронній або паперовій формі. Заява, що подається в електронній формі, повинна відповідати вимогам Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг». Адміністративний орган за можливості забезпечує учасникам адміністративного провадження безоплатний віддалений доступ у режимі реального часу до всіх матеріалів справи, що зберігаються в електронній формі, у тому числі з використанням засобів Єдиного державного вебпорталу електронних послуг. Також адміністративний акт в електронній формі оформлюється відповідно до вимог законодавства про електронні документи та електронний документообіг. Якщо звернутися до процедури, то наприклад, Доведення адміністративного акта до відома особи здійснюється, в тому числі, шляхом надсилання на адресу електронної пошти чи передачі з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку. Також, прикладом цифрової трансформації є те, що адміністративний орган, уповноважений видати офіційний документ або який зберігає документ, може видати копію такого

документа чи витяг із нього і офіційно засвідчити їх. У разі здійснення електронної інформаційної взаємодії документ може передаватися або бути доступний користувачам у машинозчитувальному форматі набору даних [103].

Якщо звернутися до Кодексу адміністративного судочинства України, то основним інструментарієм цифровізації захисту прав людини, безумовно є Єдина судова інформаційно-комунікаційна система. Єдина судова інформаційно-комунікаційна система відповідно до закону забезпечує обмін документами (надсилання та отримання документів) в електронній формі між судами, між судом та учасниками судового процесу, а також фіксування судового процесу і участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Суд направляє судові рішення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу до їхніх електронних кабінетів, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі із застосуванням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або її окремої підсистеми (модуля), що забезпечує обмін документами, у порядку, визначеному КАСУ, Положенням про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів). Електронний кабінет - це персональний кабінет (веб-сервіс чи інший користувацький інтерфейс) у підсистемі (модулі) Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи, за допомогою якого особі, яка пройшла електронну ідентифікацію, надається доступ до інформації та сервісів Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи або її окремих підсистем (модулів), у тому числі можливість обміну (надсилання та отримання) документами (в тому числі процесуальними документами, письмовими та електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, а також між учасниками судового процесу. Електронна ідентифікація особи здійснюється з використанням кваліфікованого електронного підпису чи інших засобів електронної ідентифікації, які дають змогу однозначно встановити особу. Адвокати, нотаріуси, державні та

приватні виконавці, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи, їх територіальні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України, реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-комунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку [47].

Загалом, спеціальні закони адміністративного захисту прав людини формують процедурно-визначений реалізаційний механізм захисту, охорони та відновлення прав у відносинах особи з публічною адміністрацією. Спеціальні закони адміністративного захисту в Україні зазнають вдосконалення в напрямку цифрової трансформації, що дозволяє підвищити якість, оперативність та відкритість адміністративних інструментів та процедур.

Хоча право на приватність (захист конфіденційної інформації про особу, невтручання в особисте життя) є одним з основних прав людини, що закріплено в Загальній декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, інших міжнародних документах, а також конституціях більшості держав світу, цифрові трансформації змінюють і цю сферу. Збільшення кількості соціальних мереж, їх інтегрованість з іншими соціальними сервісами повсякденного користування, а також специфіка організації всесвітньої мережі Інтернет ставлять під загрозу гарантії права особи на приватність. Спроби врегулювати цю проблему тривають, формуються нові підходи у забезпеченні балансу права на приватність та інформаційної безпеки держави [115]. Тому важливо виділити закони інформаційного права. Базовий Закон України «Про інформацію» визначає захист інформації як сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність

інформації та належний порядок доступу до неї. Кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів [116]. Законодавство про захист персональних даних складають Конституція України, Закон України «Про захист персональних даних», інші закони та підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Володільці, розпорядники персональних даних та треті особи зобов'язані забезпечити захист цих даних від випадкових втрати або знищення, від незаконної обробки, у тому числі незаконного знищення чи доступу до персональних даних. В органах державної влади, органах місцевого самоврядування, а також у володільцях чи розпорядниках персональних даних, що здійснюють обробку персональних даних, яка підлягає повідомленню, створюється (визначається) структурний підрозділ або відповідальна особа, що організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці. Інформація про зазначений структурний підрозділ або відповідальну особу повідомляється Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, який забезпечує її оприлюднення. Структурний підрозділ або відповідальна особа, що організовує роботу, пов'язану із захистом персональних даних при їх обробці: 1) інформує та консультує володільця або розпорядника персональних даних з питань додержання законодавства про захист персональних даних; 2) взаємодіє з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та визначеними ним посадовими особами його секретаріату з питань запобігання та усунення порушень законодавства про захист персональних даних. Фізичні особи-підприємці, у тому числі лікарі, які мають відповідну ліцензію, адвокати, нотаріуси особисто забезпечують захист персональних даних, якими вони володіють, згідно з вимогами закону [114]. Закон України «Про доступ до публічної інформації» визначає захист особи, яка оприлюднює інформацію. Зокрема, посадові та службові особи не підлягають юридичній

відповідальності, незважаючи на порушення своїх обов'язків, за розголошення інформації про правопорушення або відомостей, що стосуються серйозної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довікллю, якщо особа при цьому керувалася добрими намірами та мала обґрунтоване переконання, що інформація є достовірною, а також містить докази правопорушення або стосується істотної загрози здоров'ю чи безпеці громадян, довікллю [105].

Досить важливими є відносини, що виникають у процесі створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів. Відносини, пов'язані з електронним документообігом та використанням електронних документів, регулюються Конституцією України, Цивільним кодексом України, законами України «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», «Про державну таємницю», «Про електронні комунікації», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», «Про обов'язковий примірник документів», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», а також іншими нормативно-правовими актами [107]. Електронний документообіг здійснюється відповідно до законодавства України або на підставі договорів, що визначають взаємовідносини суб'єктів електронного документообігу. Використання електронного документа у цивільних відносинах здійснюється згідно із загальними вимогами вчинення правочинів, встановлених цивільним законодавством. Суб'єкти електронного документообігу, які здійснюють його на договірних засадах, самостійно визначають режим доступу до електронних документів, що містять конфіденційну інформацію, та встановлюють для них систему (способи) захисту. В інформаційних, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних системах, які забезпечують обмін електронними документами, що містять державні інформаційні ресурси, або інформацію з обмеженим доступом, повинен забезпечуватися захист цієї інформації відповідно до законодавства [107].

Отже, значення законів України (загальних, спеціальних та у сфері інформаційного права), як складових нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації, визначається здатністю комплексно поєднувати матеріальні гарантії прав та свобод людини, процедурні механізми їх реалізації, інституційні форми контролю за діяльністю публічної адміністрації та цифрові інструменти доступу до захисту. У своїй єдності закони України трансформують право на захист із формальної можливості звернення до компетентного органу в багаторівневу систему правового, процедурного, цифрового та інформаційного захисту.

Підзаконне регулювання як складову нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації, слід умовно поділяти на два блоки: загально-стратегічне регулювання концепції захисту прав людини; та підзаконне регулювання, що визначає статус та інструментарій захисту прав людини в умовах цифровізації.

В Україні сформовано або на процесі формування низка новітніх стратегічних документів, зокрема: Стратегія національної безпеки України – документ, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки; Стратегія воєнної безпеки України – документ, у якому викладається система поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів; Стратегія кібербезпеки України – документ довгострокового планування, що визначає загрози кібербезпеці України, пріоритети та напрями забезпечення кібербезпеки України з метою створення умов для безпечного функціонування кіберпростору, його використання в інтересах особи, суспільства і держави; Стратегічний оборонний бюлетень України – документ оборонного

планування, що розробляється за результатами оборонного огляду та визначає основні напрями реалізації воєнної політики України, стратегічні цілі розвитку та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів; Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України – документ довгострокового планування, що розробляється на основі Стратегії національної безпеки України за результатами огляду громадської безпеки та цивільного захисту і визначає напрями державної політики щодо гарантування захищеності життєво важливих для держави, суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина, цілі та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних загроз; Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України – документ, що розробляється за результатами огляду оборонно-промислового комплексу України та визначає пріоритетні напрями державної військово-промислової політики, цілі реформи оборонно-промислового комплексу та очікувані результати їх досягнення з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів; Стратегія інтегрованого управління державним кордоном України – документ довгострокового планування, що розробляється на основі Стратегії національної безпеки України з метою визначення пріоритетних напрямів державної політики у сфері охорони та захисту державного кордону України, стратегічних цілей розвитку та очікуваних результатів їх досягнення з урахуванням створення і підтримання балансу між забезпеченням належного рівня прикордонної безпеки і збереженням відкритості державного кордону України для законного транскордонного співробітництва, а також для осіб, які подорожують [117].

Окрім безпекових концепцій, існують інші, більш спеціальні у сфері захисту прав людини. Зокрема, Стратегія людського розвитку від 2 червня 2021 року № 225/2021 визначає цілі та основні завдання, що стоять перед державою, у сфері людського розвитку як напряму забезпечення національної безпеки України, а також індикатори досягнення цілей, що забезпечує можливість проведення моніторингу, ефективного планування, належного

оцінювання соціальних інвестицій у людський потенціал. Під час розроблення Стратегії враховано проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року. У Стратегії визначено, що в Україні досі залишаються складними адміністративні процедури та дії у забезпеченні соціального захисту. Деякі механізми забезпечення державного соціального захисту та алгоритми дій для отримання відповідних послуг і підтримки залишаються незрозумілими для пересічного громадянина. У різних сферах соціальні питання регулюються значною кількістю нормативно-правових актів (зокрема, понад 200 законів). До вироблення, регулювання та реалізації державної соціальної політики залучено шість основних міністерств, понад 16 центральних органів виконавчої влади, зокрема спеціальних, окремі фонди, а також різні відомчі підприємства та установи. Виникають обтяження для держави, економіки, недовіра громадян до більшості соціальних установ. Також є характерною неупорядкованість надання соціальних виплат, пільг і різних видів допомоги. Соціальна допомога надається широкому колу представників різних соціальних груп, що дає змогу претендувати на неї майже половині громадян України. У зв'язку з цим виникають зловживання, підприємці та працівники не довіряють системі соціального захисту, уникають участі в ній, що негативно позначається на формуванні та наповненні соціальних фондів, внаслідок чого відбувається недофінансування системи соціального страхування [141].

Як частина нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні, Стратегія людського розвитку від 2 червня 2021 року № 225/2021 визначає пріоритетність розвитку системи надання адміністративних та соціальних послуг безпосередньо на території територіальних громад. Зокрема, основні завдання для реалізації цілі включають: забезпечення максимальної доступності громадян до адміністративних і соціальних послуг; посилення спроможності органів місцевого самоврядування виконувати функції фронт-офісу у сфері

соціального захисту населення шляхом упровадження ними електронних сервісів; забезпечення прийняття заяв із необхідними документами для призначення соціальної підтримки уповноваженими посадовими особами виконавчого органу сільської, селищної, міської ради, центру надання адміністративних послуг; запровадження ефективного управління на всіх етапах організації надання соціальних послуг населенню територіальних громад; забезпечення надання базових соціальних послуг жителям територіальних громад безпосередньо за місцем проживання; задоволення потреб населення, зокрема вразливих категорій, у соціальних послугах; забезпечення провадження діяльності в територіальних громадах фахівців із соціальної роботи для запровадження раннього виявлення вразливості сімей/осіб та профілактики складних життєвих обставин [141].

Також слід виділити Стратегію розвитку сфери електронних комунікацій України на період до 2030 року від 4 червня 2025 р. № 546-р, метою якої є: забезпечення сталого розвитку сфери електронних комунікацій в сучасних умовах з урахуванням сучасних світових тенденцій та особливостей розвитку України, а також потреб у змінах для реалізації державної політики у сфері електронних комунікацій, зокрема щодо міжнародних зобов'язань України; забезпечення надання на всій території України доступних електронних комунікаційних послуг; сприяння підключенню і доступу до мереж надвисокої пропускної здатності; сприяння конкуренції та ефективним інвестиціям; просування інтересів громадян України; науково-технічна підтримка сталого розвитку сфери електронних комунікацій; формування кадрового забезпечення сталого розвитку сфери електронних комунікацій. Сфера електронних комунікацій – сфера діяльності, пов'язана з наданням та отриманням електронних комунікаційних послуг, постачанням та доступом до електронних комунікаційних мереж. Електронні комунікації є невід'ємною частиною виробничої та соціальної інфраструктури України, інфраструктурною основою для цифрової трансформації та розвитку в усіх сферах економіки і суспільства, які призначені для задоволення потреб

фізичних, юридичних осіб та держави в електронних комунікаційних послугах. Законом України «Про електронні комунікації» визначено, що електронною комунікацією є передавання та/або приймання інформації незалежно від її типу або виду у вигляді електромагнітних сигналів за допомогою технічних засобів електронних комунікацій [108; 124].

Отже, значення підзаконних актів як складових нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації полягає в тому, що стратегії, концепції, програми, порядки та інші акти виконавчого характеру, формують операційний механізм реалізації права людини на захист, визначають пріоритети, інституційних виконавців, організаційні алгоритми, інструменти міжвідомчої взаємодії, показники ефективності та напрями модернізації публічного управління. В умовах цифровізації, підзаконні акти поєднують правовий, безпековий, соціальний, технологічний та інфраструктурний виміри захисту, забезпечуючи розвиток електронних комунікацій, електронних адміністративних та соціальних послуг, територіальну доступність сервісів, упровадження електронних інструментів у громадах, кіберстійкість, захист інформаційних систем та створення передумов для рівного доступу особи до держави незалежно від місця проживання чи соціального статусу.

Щодо міжнародного регулювання, то цей блок формує вагомую частину забезпечення захисту прав людини. З кожним днем права людини набувають дедалі більшого значення й отримують ширшу підтримку. Це перемога не тільки захисників прав людини, але всіх людей взагалі. Наслідком цих успіхів стала розробка великого і складного зводу текстів (документів) з прав людини, а також процедура їх виконання. Зазвичай угоди з прав людини поділяють на три основні категорії: за їх географічними рамками дії (регіональні або універсальні), за категорією прав, які передбачаються, а також за категорією осіб або груп осіб, на яких права поширюються. Лише в рамках ООН існує більше сотні документів, які стосуються прав людини [99].

Найважливішим універсальним документом з прав людини є Загальна декларація прав людини, прийнята в 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН. Вона отримала настільки широке визнання, що її спочатку необов'язковий характер змінився, і тепер на неї часто посилаються як на юридично обов'язковий документ звичайного між-народного права. Це критерій для всіх документів з прав людини, який став відправною точкою для десятків інших міжнародних та регіональних документів, а також сотень національних конституцій та інших законодавчих актів. Загальна декларація прав людини складається з преамбули і 30 статей, у яких викладено права людини та основні свободи, на які чоловіки і жінки всього світу мають право без будь-якої дискримінації. Вона гарантує як громадянські та політичні, так і соціальні, економічні та культурні права, зокрема такі: право на рівність; свобода від дискримінації; право на життя, свободу, особисту безпеку; свобода від рабства; свобода від катувань та від поводження, яке принижує людську гідність; право на визнання правосуб'єктності особистості перед законом; право на рівність перед законом; право на засоби судового захисту з боку компетентного трибуналу; свобода від довільного арешту і вигнання; право на справедливі громадські слухання; право людини вважатися невинною, поки її вину не доведена; свобода від втручання в особисте життя, сім'ю, домашні справи та листування; право на свободу пересування в межах країни та поза нею; право на отримання притулку в інших країнах для захисту від переслідування; право на громадянство і свобода змінювати його; право на шлюб і сім'ю; право на володіння майном; свобода переконань та релігії; свобода думки та інформації; право на мирні збори та об'єднання; право на участь в урядових та вільних виборах; право на соціальне забезпечення; право обирати бажану роботу та вступати до профспілок; право на відпочинок; право на відповідний рівень життя; право на освіту; право на участь у культурному житті спільноти; право на громадський порядок, чітко сформульоване Загальною декларацією прав людини. Декларація також містить чітке посилення на обов'язки суспільства та громадянства, важливі для вільного і

повного розвитку та поваги прав і свобод інших людей. Права в декларації не може бути використано для порушення прав людини окремими особами або державами [37; 99].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року визначає, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити: а) право кожної людини створювати для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійні спілки і вступати до них на свій вибір при єдиній умові дотримання правил відповідної організації. Користування зазначеним правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших; b) право професійних спілок утворювати національні федерації чи конфедерації і право цих останніх засновувати міжнародні професійні організації або приєднуватися до них; c) право професійних спілок функціонувати безперешкодно без будь-яких обмежень, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших; d) право на страйки при умові його здійснення відповідно до законів кожної країни [79].

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права набули чинності в 1976 році і є головними юридично обов'язковими документами, які застосовують у всьому світі. Обидва пакти були розроблені з метою розширення прав, викладених у Загальній декларації прав людини та надання їм юридичної сили (у межах договору). Разом із Загальною декларацією прав людини вони становлять Міжнародний білль про права. Кожен із цих пактів, як видно з їхніх назв, стосується різних категорій прав, хоча іноді вони розглядають однакові проблеми, наприклад, щодо відсутності дискримінації. Обидва документи було широко ратифіковано, причому Міжнародний пакт про громадянські і

політичні права має 166 ратифікацій, а Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права – 160 ратифікацій станом на листопад 2010 року [99].

Як додаток до Міжнародного білля про права, ООН прийняла ще сім договорів, які стосуються конкретних прав або бенефіціарів. Була мобілізована ідея конкретних прав або бенефіціарів – наприклад, права дитини для дітей – незважаючи на застосування всіх прав людини до дітей і молоді, не скрізь діти мають рівний доступ до цих загальних прав, а тому потребують конкретних додаткових заходів захисту [99].

Особливу роль відіграє Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) 1950 року, стаття 6 якої визначає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього; б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту; с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають

інтереси правосуддя; d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; e) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, - одержувати безоплатну допомогу перекладача [56].

Також Європейська конвенція з прав людини статтею 13 закріплює право на ефективний засіб правового захисту. Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [56].

Європейська соціальна хартія 1996 року, що ратифіковано Законом України № 137-V передбачає види соціального захисту, який у суспільних відносинах трансформується як правовий, зокрема: усі працівники та роботодавці мають право на свободу об'єднання у національні або міжнародні організації для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; усі працівники та роботодавці мають право на укладання колективних договорів; діти та підлітки мають право на особливий захист від фізичних та моральних ризиків, на які вони наражаються; працюючі жінки у разі материнства мають право на особливий захист; сі працівники мають право на захист у випадках звільнення; усі працівники мають право на захист своїх вимог у разі банкрутства їхнього роботодавця; представники працівників на підприємствах мають право на захист від дій, що завдають їм шкоди, і для них мають створюватися належні умови для виконання ними своїх обов'язків; усі працівники мають право отримувати інформацію та консультації під час колективного звільнення; кожна людина має право на захист від бідності та соціального відчуження [34].

Не можна оминати глобальні зміни законодавства. Зокрема, у 2024 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Пакт майбутнього, серед додатків якого – Глобальний цифровий договір, який регулює використання штучного інтелекту (ШІ). Про це повідомляється на сайті ООН. Глобальний цифровий

договір – це перша всесвітня угода про міжнародне регулювання штучного інтелекту (ШІ) і ґрунтується на ідеї, що технології мають приносити користь усім. У цьому додатку викладені зобов'язання щодо забезпечення того, щоб цифрові технології сприяли сталому розвитку і захищали права людини. Угода спрямована на подолання цифрового розриву і забезпечення відповідального й безпечного використання технологій ШІ. Для цього уряди країн-членів зобов'язалися сформувати всесвітню Наукову групу з ШІ та розпочати міжнародну дискусію про управління ШІ в рамках ООН. Крім того, у Глобальному цифровому договорі ООН закликала компанії, що займаються цифровими технологіями, розробляти рішення, спрямовані на протидію потенційним шкодам, включаючи мову ненависті й дискримінацію, які можуть виникати внаслідок контенту, створеного за допомогою штучного інтелекту. До таких заходів належить: включення механізмів захисту в процеси навчання моделей штучного інтелекту; ідентифікація матеріалів, створених штучним інтелектом; сертифікація автентичності контенту і його походження; маркування, водяні знаки й інші техніки. Також ООН визнала необхідність збалансованого, інклюзивного і ризикоорієнтованого підходу до управління ШІ, що передбачає повне і рівне представництво всіх країн, особливо країн, що розвиваються, а також значну участь усіх зацікавлених сторін [89; 165].

Отже, міжнародні акти відіграють важливу роль у трансформації захисту прав людини в умовах цифровізації, що полягає у формуванні універсальної та регіональної системи ціннісних, правових та процедурних стандартів, на основі яких національне законодавство має визнавати права людини, та забезпечувати ефективні та доступні механізми їх поновлення в разі порушення, на основі гуманістичних принципів з потребою відповідального, інклюзивного та ризикорієнтованого управління цифровими технологіями.

Усе вищевикладене дає підстави зробити наступні висновки щодо нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні:

– роль Конституції України як складової нормативного забезпечення захисту прав людини полягає у закріпленні фундаментальної правової моделі взаємовідносин між особою та державою, за якої людина визнається найвищою соціальною цінністю, її права та безпека – головний обов’язок держави. Конституція визначає аксіологічні засади правового порядку, надає права людини характеру безпосередньо діючих гарантій, що зобов’язують органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб діяти в межах правової відповідальності перед людиною.

– спеціальні закони адміністративного захисту прав людини формують процедурно-визначений реалізаційний механізм захисту, охорони та відновлення прав у відносинах особи з публічною адміністрацією. Спеціальні закони адміністративного захисту в Україні зазнають вдосконалення в напрямку цифрової трансформації, що дозволяє підвищити якість, оперативність та відкритість адміністративних інструментів та процедур.

– значення законів України (загальних, спеціальних та у сфері інформаційного права), як складових нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації, визначається здатністю комплексно поєднувати матеріальні гарантії прав та свобод людини, процедурні механізми їх реалізації, інституційні форми контролю за діяльністю публічної адміністрації та цифрові інструменти доступу до захисту. У своїй єдності закони України трансформують право на захист із формальної можливості звернення до компетентного органу в багаторівневу систему правового, процедурного, цифрового та інформаційного захисту.

– значення підзаконних актів як складових нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації полягає в тому, що стратегії, концепції, програми, порядки та інші акти виконавчого характеру, формують операційний механізм реалізації права людини на захист, визначають пріоритети, інституційних виконавців, організаційні алгоритми, інструменти міжвідомчої взаємодії, показники ефективності та напрями модернізації публічного управління. В умовах цифровізації, підзаконні акти поєднують

правовий, безпековий, соціальний, технологічний та інфраструктурний виміри захисту, забезпечуючи розвиток електронних комунікацій, електронних адміністративних та соціальних послуг, територіальну доступність сервісів, упровадження електронних інструментів у громадах, кіберстійкість, захист інформаційних систем та створення передумов для рівного доступу особи до держави незалежно від місця проживання чи соціального статусу.

– міжнародні акти відіграють важливу роль у трансформації захисту прав людини в умовах цифровізації, що полягає у формуванні універсальної та регіональної системи ціннісних, правових та процедурних стандартів, на основі яких національне законодавство має визнавати права людини, та забезпечувати ефективні та доступні механізми їх поновлення в разі порушення, на основі гуманістичних принципів з потребою відповідального, інклюзивного та ризикорієнтованого управління цифровими технологіями.

Отже, загальний стан нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні визначається поступовим формуванням багаторівневої, комплексної та динамічної правової системи, у якій взаємодіють конституційні засади, загальні та спеціальні закони, акти інформаційного права, підзаконні стратегічні та організаційні документи, а також міжнародні стандарти прав людини, що охоплює основні матеріальні гарантії прав і свобод людини, процедурні механізми адміністративного та судового оскарження, інституційні форми контролю за публічною адміністрацією, засоби захисту персональних даних та конфіденційної інформації, електронний документообіг, цифрову ідентифікацію, електронні адміністративні та соціальні послуги, та інші інструменти цифрової взаємодії особи з державою.

Висновки до розділу 1

1. Права людини розкриваються як історично сформована, соціально зумовлена, природна й водночас така, що потребує державного визнання та гарантування, міра можливої поведінки особи, необхідна для її існування, розвитку, самореалізації та гідної участі у суспільному житті, захист прав людини доцільно розуміти як цілісну систему правових, інституційних, організаційних і процедурних засобів, за допомогою яких держава, її органи, посадові особи, а також інші уповноважені суб'єкти забезпечують недопущення неправомірного обмеження чи порушення належних людині можливостей, своєчасне реагування на факти посягання на її свободу, гідність, законні інтереси та правовий статус, а також відновлення порушеного становища особи у відносинах із суспільством і публічною владою. У такому розумінні захист прав людини не зводиться лише до формального закріплення прав у нормах законодавства або до судового поновлення вже порушеного права, а охоплює ширший зміст, пов'язаний із практичним утвердженням людини як найвищої соціальної цінності, створенням умов для реального користування правами, усуненням перешкод у їх реалізації, обмеженням свавільного втручання держави у сферу індивідуальної свободи та забезпеченням такого порядку публічного управління, за якого права людини виступають не похідним результатом діяльності держави, а її основним ціннісним і функціональним орієнтиром.

2. Об'єкт адміністративно-правового забезпечення можна визначити як певну сферу суспільних відносин, соціально значущу діяльність або правовий стан, які потребують цілеспрямованого впорядкування, охорони, розвитку та практичного забезпечення засобами адміністративного права через діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, адміністративно-правові норми, процедури, гарантії, форми, методи та інші юридичні інструменти. Такий об'єкт не є пасивною категорією, що лише формально підлягає нормативному регулюванню, оскільки саме навколо нього формується

відповідний адміністративно-правовий механізм, визначаються межі компетенції суб'єктів владних повноважень, встановлюються правові режими, процедури реалізації управлінських рішень, способи контролю, реагування та відновлення порушеного стану. У цьому значенні об'єкт адміністративно-правового забезпечення виступає тим змістовним центром, на який спрямовується організуючий, регулятивний, охоронний і гарантійний вплив держави з метою надання відповідним суспільним відносинам належної правової визначеності, стабільності, упорядкованості та реальної здатності функціонувати відповідно до потреб особи, суспільства і публічного інтересу.

3. Захист прав людини як об'єкт адміністративно-правового забезпечення доцільно розглядати як цілісну сферу правової дійсності, у межах якої адміністративне право виконує регулятивну, охоронну, гарантійну, сервісну та правозахисну роль, спрямовану на забезпечення реальної дієвості прав людини у відносинах із державою.

4. Сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення передбачає його розгляд у єдності трьох взаємопов'язаних вимірів: нормативного – через систему адміністративно-правових норм, що встановлюють гарантії та процедури захисту; інституційного – через діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, наділених відповідною компетенцією; та практичного - через реальну ефективність застосовуваних правових інструментів у конкретних життєвих ситуаціях.

5. Виокремлено характерні ознаки захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення. Універсальність та наскрізність – захист прав людини не обмежується жодною окремою галуззю публічного адміністрування, а пронизує всю систему владної діяльності, виступаючи водночас її метою, змістовною межею та критерієм оцінки ефективності. Динамічність – зміст цього об'єкта не є незмінним: він еволюціонує під впливом суспільних трансформацій, безпекових викликів та розвитку міжнародних стандартів у сфері прав людини, що вимагає від держави

постійного оновлення правових інструментів реагування. Багатосуб'єктність – адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини здійснюється розгалуженою системою уповноважених органів публічної адміністрації, кожен з яких діє в межах власної компетенції, що зумовлює необхідність їх узгодженої та скоординованої взаємодії. Не менш важливими ознаками є результативна спрямованість та подвійна природа досліджуваного об'єкта. Результативна спрямованість означає, що адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини оцінюється не через формальну наявність відповідних правових норм, а через реальний стан захищеності особи – тобто фактичний результат діяльності уповноважених суб'єктів. Подвійна природа полягає в тому, що захист прав людини виступає одночасно об'єктом адміністративно-правового забезпечення та його кінцевою метою, що надає цій категорії особливого телеологічного значення в системі публічного управління демократичної держави.

6. Цифровізацію слід розуміти, як комплексний, системний і динамічний процес впровадження цифрових технологій, електронних сервісів, інформаційно-комунікаційних систем, засобів автоматизації, електронної ідентифікації, обробки даних та онлайн-взаємодії у різні сфери суспільного, економічного, управлінського й правового життя, унаслідок чого змінюються способи створення, передавання, використання та захисту інформації, а також трансформуються традиційні моделі взаємодії між людиною, суспільством, бізнесом і державою. При цьому цифровізацію не варто зводити лише до технічного переведення інформації в електронну форму, оскільки її зміст є значно ширшим і полягає у формуванні нового цифрового середовища, в якому технології стають інструментом підвищення ефективності публічного управління, доступності адміністративних та інших публічних послуг, прозорості управлінських процесів, розвитку електронної демократії, реалізації цифрових прав громадян і модернізації правових механізмів захисту людини. У такому розумінні цифровізація виступає не допоміжним технологічним явищем, а одним із ключових чинників трансформації держави

і суспільства, що впливає на якість життя людини, рівень реалізації її прав, характер публічного адміністрування та здатність держави адаптувати адміністративно-правові інструменти до нових соціальних, правових і технологічних викликів.

7. Цифровізація як багатовимірне суспільно-правове явище не обмежується технічним впровадженням цифрових інструментів, а охоплює глибоку зміну способів організації суспільних відносин, функціонування публічного управління, надання послуг, обміну інформацією та реалізації прав людини. Її зміст розкривається через поєднання двох взаємопов'язаних підходів: технологічного, який акцентує увагу на використанні цифрових засобів, платформ, електронних сервісів та інформаційно-комунікаційних систем, і трансформаційного, у межах якого цифрові технології стають чинником зміни самої моделі розвитку держави, суспільства та правового регулювання. Саме тому поширення електронного урядування, електронної комерції, цифрових банківських послуг, онлайн-освіти, телемедицини, інтернету речей і штучного інтелекту свідчить про формування нового цифрового середовища, у якому адміністративно-правові механізми мають не лише забезпечувати ефективність інновацій, а й гарантувати безпеку, доступність, прозорість, захист персональних даних і недопущення звуження прав людини під впливом технологічних змін.

8. Цифровізація не зводиться до переведення інформації, послуг чи управлінських процесів в електронну форму, а змінює саму логіку адміністративно-правового впливу, оскільки формує нові способи взаємодії між людиною і державою, розширює доступ до публічних послуг, посилює прозорість діяльності суб'єктів владних повноважень, створює умови для оперативнішого обміну інформацією, автоматизації окремих процедур, розвитку електронного урядування, цифрової ідентифікації, міжвідомчої взаємодії та нових сервісних механізмів реалізації прав. Водночас така трансформація породжує і нові адміністративно-правові виклики, пов'язані із захистом персональних даних, подоланням цифрової нерівності,

забезпеченням доступності електронних сервісів, контролем за автоматизованими рішеннями, кібербезпекою та недопущенням звуження змісту прав людини під впливом технологічних процесів, а тому цифровізація має розглядатися не лише як засіб модернізації державного управління, а як самостійний фактор переосмислення адміністративно-правового забезпечення, у межах якого право повинно не відставати від технологічного розвитку, а спрямовувати його на реальне посилення гарантій свободи, гідності, безпеки та правового статусу людини у відносинах із публічною адміністрацією.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1 Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні

Сучасна цивілізація переживає етап масштабної цифрової трансформації, яка з кожним роком набуває дедалі більш системного та всеохоплюючого характеру. Процеси цифровізації поступово проникають у всі сфери суспільного буття, від повсякденного життя людини до функціонування державних інститутів, докорінно змінюючи традиційні форми організації соціальних і професійних взаємин. Інноваційні технології дедалі активніше впливають на діяльність професійних спільнот, зокрема й юридичних, сприяючи модернізації їхніх підходів, методів і засобів роботи. Таке технологічне оновлення відкриває нові перспективи для розвитку системи захисту прав людини, забезпечуючи зростання її ефективності, оперативності та доступності [150].

Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні не є абсолютно визначеною до розуміння. На наш погляд вона одночасно включає суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини та суб'єктів державної політики цифровізації.

Якщо першу складову можна визначити самостійно, то друга частина є більш складнішою. На наш погляд, слід виходити із законодавства, зокрема, відповідно до Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», суб'єктами, які безпосередньо здійснюють у межах своєї компетенції заходи із забезпечення кібербезпеки, є: 1) міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; 2) місцеві державні адміністрації;

3) органи місцевого самоврядування; 4) правоохоронні, розвідувальні і контррозвідувальні органи, суб'єкти оперативно-розшукової діяльності; 5) Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до закону; 6) Національний банк України; 7) оператори критичної інфраструктури та власники або розпорядники об'єктів критичної інформаційної інфраструктури; 8) суб'єкти господарювання, громадяни України та об'єднання громадян, інші особи, які провадять діяльність та/або надають послуги, пов'язані з національними інформаційними ресурсами, інформаційними електронними послугами, здійсненням електронних правочинів, електронними комунікаціями, захистом інформації та кіберзахистом. Суб'єкти забезпечення кібербезпеки у межах своєї компетенції: 1) здійснюють заходи щодо запобігання використанню кіберпростору у воєнних, розвідувально-підливних, терористичних та інших протиправних і злочинних цілях; 2) здійснюють виявлення і реагування на кіберінциденти та кібератаки, усунення їх наслідків; 3) здійснюють інформаційний обмін щодо реалізованих та потенційних кіберзагроз; 4) розробляють і реалізують запобіжні, організаційні, освітні та інші заходи у сфері кібербезпеки, кібероборони та кіберзахисту 5) забезпечують проведення аудиту інформаційної безпеки, у тому числі на підпорядкованих об'єктах та об'єктах, що належать до сфери їх управління; 6) здійснюють інші заходи із забезпечення розвитку та безпеки кіберпростору [120].

Отже, на наш погляд, система суб'єктами адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні включає:

1) суб'єктів загальнодержавного стратегічного впливу (Верховна Рада України; Президент України; Рада національної безпеки і оборони України; Кабінет Міністрів України);

2) суб'єкти центрального управлінського впливу, що здійснюють управлінський вплив на окремі сфери реалізації прав людини (Міністерство юстиції України; Міністерство цифрової трансформації України; інші центральні органи виконавчої влади – Міністерство внутрішніх справ України;

Міністерство соціальної політики України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство охорони здоров'я України тощо);

3) суб'єкти спеціального правозахисного впливу, що спрямовано на захист прав і свобод людини (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; система безоплатної правничої допомоги; адвокатура України);

4) суб'єкти цифрово-адміністративного впливу, що забезпечують реалізацію прав людини через цифрові механізми (адміністратори державних електронних реєстрів; надавачі електронних публічних послуг; центри надання адміністративних послуг; органи державної реєстрації; державні підприємства та установи, що забезпечують функціонування цифрових сервісів тощо);

5) суб'єкти правоохоронного впливу, що запобігають, виявляють, припиняють та розслідують порушення прав людини (Національна поліція України; Служба безпеки України; Державне бюро розслідувань; Національне антикорупційне бюро України; Бюро економічної безпеки України; прокуратура; Державна прикордонна служба України; Державна міграційна служба України; тощо);

6) суб'єкти кібербезпекового впливу, що має переважно охоронний і превентивний характер (Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України; розвідувальні та правоохоронні органи; оператори критичної інфраструктури тощо);

7) суб'єкти контрольно-наглядового впливу, що впливають на захист прав людини шляхом перевірки законності дій органів влади, посадових осіб, підприємств, установ та організацій (різні інспекційні та контрольні органи, наприклад, Державна служба України з питань праці, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів тощо);

8) суб'єкти судово-відновлювального впливу (суди загальної юрисдикції; адміністративні суди; Верховний Суд; Конституційний Суд України);

9) суб'єкти місцевого адміністративно-сервісного впливу (місцеві державні адміністрації; військові адміністрації; органи місцевого самоврядування; органи соціального захисту населення; заклади освіти, охорони здоров'я та соціального обслуговування);

10) суб'єкти недержавного суспільного впливу (громадські організації; правозахисні організації; професійні спілки; медіа; юридичні клініки; експертні та аналітичні центри; громадяни та їх об'єднання; міжнародні організації).

Таким чином, система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні включає суб'єктів публічної влади правозахисного, безпекового, юрисдикційного, інформаційно-технічного впливу, та приватних учасників цифрового середовища, що забезпечують безпечне функціонування електронних сервісів, цифрової інфраструктури, реєстрів, інформаційних систем та механізмів громадського контролю.

Далі слід проаналізувати окремо статус деяких суб'єктів. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. До повноважень Верховної Ради України належить, зокрема: прийняття законів; затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору; затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; призначення на посаду та звільнення з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховування його щорічних доповідей про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні; надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України; здійснення

парламентського контролю у межах, визначених Конституцією та законом; затвердження переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, визначення правових засад вилучення об'єктів права приватної власності. Верховна Рада України здійснює також інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання [57].

Відповідно, Верховна Рада України, як суб'єкт адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, ухвалює закони у сфері прав людини, персональних даних, доступу до інформації, кібербезпеки, електронних послуг тощо, уповноважує та контролює інших суб'єктів, та здійснює парламентський контроль.

Координація діяльності у сфері кібербезпеки як складової національної безпеки України здійснюється Президентом України через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України. Національний координаційний центр кібербезпеки як робочий орган Ради національної безпеки і оборони України здійснює координацію та загальний контроль за діяльністю суб'єктів сектору безпеки і оборони, які забезпечують кібербезпеку, загальну координацію суб'єктів національної системи реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози; подає до Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо оголошення кризової ситуації в кібербезпеці; координує реалізацію Стратегії кібербезпеки України, подає до Ради національної безпеки і оборони України пропозиції щодо формування та уточнення Стратегії, у тому числі з урахуванням положень Директиви Європейського Союзу щодо мережевої та інформаційної безпеки (NIS 2 Directive); визначає пріоритети, розробляє концептуальні засади та вносить Президентові України пропозиції щодо проведення кібероперацій стратегічного рівня в інтересах національної безпеки і оборони та забезпечує координацію суб'єктів сектору безпеки і оборони щодо їх проведення; координує стратегічні комунікації у сфері кібербезпеки [120].

Кабінет Міністрів України забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері кібербезпеки, захист прав і свобод людини і

громадянина, національних інтересів України у кіберпросторі, боротьбу з кіберзлочинністю; організовує та забезпечує необхідними силами, засобами і ресурсами функціонування національної системи кібербезпеки; затверджує національний план реагування; затверджує загальні вимоги з кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури; затверджує порядок оцінювання стану кіберзахисту інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних систем, в яких обробляються державні інформаційні ресурси або службова інформація та інформація, що становить державну таємницю, об'єктів критичної інфраструктури, об'єктів критичної інформаційної інфраструктури (крім систем та об'єктів банків); встановлює порядок взаємодії суб'єктів національної системи реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози із суб'єктами забезпечення кібербезпеки, з правоохоронними, контррозвідувальними, розвідувальними органами та суб'єктами оперативно-розшукової діяльності [120].

Отже, Президент України, Рада національної безпеки і оборони України та Кабінет Міністрів України як суб'єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини у сфері кібербезпеки утворюють вищий управлінсько-координаційний рівень національної системи кіберзахисту, в межах якого поєднуються політико-стратегічне керівництво, міжвідомча координація, нормативне регулювання та ресурсно-організаційне забезпечення безпечного функціонування кіберпростору.

Щодо суб'єктів центрального управлінського впливу, що здійснюють управлінський вплив на окремі сфери реалізації прав людини, найперше слід вказати про Міністерство юстиції України. Міністерство юстиції України (Мін'юст) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Мін'юст є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику, державну політику з питань банкрутства та державну політику у сфері запобігання неплатоспроможності боржників, у сфері нотаріату, організації примусового

виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), державної реєстрації актів цивільного стану, державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, державної реєстрації обтяжень рухомого майна, державної реєстрації юридичних осіб, громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи, фізичних осіб-підприємців та відокремлених підрозділів юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави, реєстрації статуту територіальної громади м. Києва, реєстрації статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук, у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, з питань утримання військовополонених; у сфері міжнародного правового співробітництва у цивільних і кримінальних справах; у сфері захисту інтересів України в Європейському суді з прав людини під час розгляду справ про порушення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, координації виконання його рішень, а також інформування Комітету міністрів Ради Європи про хід виконання рішень Європейського суду з прав людини; забезпечує формування державної політики у сфері архівної справи і діловодства та створення і функціонування державної системи страхового фонду документації; забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції [111].

Також слід виділити Міністерство цифрової трансформації України (Мінцифри) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Мінцифри є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, робототехніки та роботизації, розвитку штучного інтелекту, розвитку напівпровідникових технологій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих

даних, публічних електронних реєстрів, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтеперабельності, електронних комунікацій та радіочастотного спектра, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг; у сфері розвитку ІТ-індустрії; у сфері розвитку та функціонування правового режиму Дія Сіті; у сфері хмарних послуг; у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерейній сфері [95].

Основними завданнями Мінцифри є: 1) забезпечення формування та реалізація державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, робототехніки та роботизації, розвитку штучного інтелекту, розвитку напівпровідникових технологій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, публічних електронних реєстрів, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтеперабельності, електронних комунікацій та радіочастотного спектра, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг та інвестицій в ІТ-індустрію; у сфері розвитку ІТ-індустрії; у сфері розвитку та функціонування правового режиму Дія Сіті; 2) забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері хмарних послуг, у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерейній сфері; 3) вжиття організаційних заходів із забезпечення сектору безпеки і оборони сучасними зразками робототехніки, безпілотних систем та інших інноваційних технологій для потреб оборони, зокрема технологій подвійного та військового призначення [95].

Отже, Міністерство юстиції України та Міністерство цифрової трансформації України, як суб'єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, відіграють взаємодоповнювальну роль у формуванні сучасного механізму гарантування, реалізації та охорони прав і свобод людини в Україні, що в сучасних умовах дозволяє створити більш доступний, прозорий та людиноцентричний захист прав і свобод в умовах трансформації держави та розвитку інформаційного суспільства.

Особливо важливими є суб'єкти спеціального правозахисного впливу, що спрямовано на захист прав і свобод людини. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [57]. Уповноважений є посадовою особою, статус якої визначається Конституцією України, цим та іншими законами України. Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не відмінняє їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод. Уповноважений має право: невідкладного прийому Президентом України, Головою Верховної Ради України, Прем'єр-міністром України, головами Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, Генеральним прокурором, керівниками інших державних органів, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадовими та службовими особами; бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів України, колегії прокуратури України та інших колегіальних органів; звертатися до Конституційного Суду України; вимагати від посадових і службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності сприяння проведенню перевірок діяльності підконтрольних і

підпорядкованих їм підприємств, установ, організацій, виділення спеціалістів для участі у проведенні перевірок, експертиз і надання відповідних висновків; запрошувати посадових і службових осіб, громадян України, іноземців та осіб без громадянства для отримання від них усних або письмових пояснень щодо обставин, які перевіряються по справі; відвідувати без попереднього повідомлення про час і мету відвідування встановлені законом місця; бути присутнім на засіданнях судів усіх інстанцій, у тому числі на закритих судових засіданнях, за умови згоди суб'єкта права, в інтересах якого судовий розгляд оголошено закритим; з метою захисту прав і свобод людини і громадянина особисто або через свого представника в установленому законом порядку звертатися до суду та вступати у справи; направляти у відповідні органи акти реагування Уповноваженого у разі виявлення порушень прав і свобод людини і громадянина для вжиття цими органами заходів; перевіряти стан дотримання встановлених прав і свобод людини і громадянин; здійснювати контроль за забезпеченням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; здійснювати інші повноваження, визначені законом [111].

Отже, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, як суб'єкт адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, займає особливе місце в національній системі гарантування прав і свобод людини та громадянина, та поєднує у своїй діяльності незалежний правозахисний, контрольний, моніторинговий та превентивний інструментарій захисту та охорони прав людини, що сукупно формує статус спеціального адміністративно-правового гаранта прав людини, діяльність якого спрямована на поновлення вже порушених прав, та формування превентивного механізму захисту особи від свавілля, бездіяльності чи неналежного функціонування органів публічної влади, що в підсумку підвищує ефективність усього правозахисного механізму демократичної правової держави.

Щодо наступних суб'єктів, а саме системи безоплатної правничої допомоги (далі – БПД), то вона відіграє вагомий роль у забезпеченні доступу громадян України до системи та функції правосуддя. Безоплатна правнича

допомога – правнича допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. До системи надання безоплатної правничої допомоги належать: 1) Координаційний центр з надання правничої допомоги; 2) суб'єкти надання безоплатної первинної правничої допомоги; 3) суб'єкти надання безоплатної вторинної правничої допомоги. Координаційний центр з надання правничої допомоги: 1) управляє системою надання безоплатної вторинної правничої допомоги; 2) вносить на розгляд Міністерства юстиції України пропозиції щодо формування та реалізації державної політики у сфері безоплатної правничої допомоги; 3) надає методичну допомогу органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань, що стосуються надання безоплатної первинної правничої допомоги; 4) формує і веде в установленому порядку Реєстр адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу; 5) формує і веде в установленому порядку Реєстр медіаторів, які залучаються центрами з надання безоплатної правничої допомоги, та здійснює моніторинг якості надання такими медіаторами послуг з медіації; 6) укладає в установленому порядку контракти з директорами регіональних, місцевих та міжрегіональних центрів з надання безоплатної правничої допомоги; 7) виконує інші функції, передбачені Положенням про Координаційний центр з надання правничої допомоги, що затверджується Кабінетом Міністрів України [104].

Слід вказати, що в умовах цифровізації адаптувався порядок надання безоплатної правничої допомоги центрами з надання безоплатної правничої допомоги. Зокрема, звернення про надання одного з видів правничих послуг, подаються в усній або письмовій формі до центру з надання безоплатної правничої допомоги. Звернення викладається особою усно під час відвідування центру з надання безоплатної правничої допомоги або за допомогою засобів телефонного зв'язку через визначені контактні номери телефонів, інші технічні засоби електронних комунікацій або єдиний контактний номер телефону системи надання безоплатної правничої

допомоги. Письмове звернення оформляється в довільній формі та надсилається поштою чи передається особою до центру з надання безоплатної правничої допомоги особисто або через законного представника, патронатного вихователя/представника, повноваження якого оформлені відповідно до закону. Письмове звернення також може бути надіслане з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку (електронне звернення) [104].

Отже, система безоплатної правничої допомоги трансформувалася в напрямку цифровізації, що дозволяє їй бути більш доступною та забезпечувати цифрову рівність громадян.

Наступним суб'єктом є адвокатура України – недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому законодавством України. Адвокатуру України складають всі адвокати України, які мають право здійснювати адвокатську діяльність. З метою забезпечення належного здійснення адвокатської діяльності, дотримання гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних прав адвокатів, забезпечення високого професійного рівня адвокатів та вирішення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні діє адвокатське самоврядування [101].

Адвокатура, практично є основним суб'єктом захисту прав людини. Особливе місце в цьому процесі належить адвокатурі, як одному з ключових інститутів громадянського суспільства, покликаному гарантувати реалізацію конституційного права кожного громадянина на отримання кваліфікованої правничої допомоги [150].

Роль адвокатури в умовах цифровізації набуває нового змісту, адже сучасні технології не лише розширюють можливості адвокатської діяльності, а й породжують низку нових етичних, правових та професійних викликів. Тому не дивно, що адвокатура як інститут громадянського суспільства

опинилася у фокусі глибоких технологічних зрушень, що водночас відкривають нові можливості для реалізації професійних функцій і породжують низку етичних дилем, раніше невідомих або маргіналізованих у правничій практиці. Зокрема, цифровізація процесів правозастосування та комунікації з клієнтами актуалізує питання збереження адвокатської таємниці захисту персональних даних, меж допустимого використання штучного інтелекту у правовій роботі, а також проблеми балансування між публічністю професії та необхідністю збереження професійної стриманості [150].

При цьому, одним із важливих кроків цифровізації адвокатської діяльності є створення спеціалізованих автоматизованих систем, які оперативно допомагають в роботі адвокатів. Дані системи дозволяють здійснювати подання документів в електронному вигляді, відстежувати через мережу Інтернет інформацію про хід розгляду справи, ознайомлюватися з судовими рішеннями. Адвокат, як ніхто інший, повинен розумітись у зазначених системах. Це дозволить швидко і ефективно проводити підготовку до судового засідання, збирання необхідних документів. Беззаперечно, дані інформаційні ресурси позитивно впливають як на інститут адвокатури, так і на судову систему загалом. Процес цифровізації адвокатської діяльності визначається певними плюсами: 1) зниження тимчасового зайвого навантаження на адвокатів; 2) спрощені процедури подання адвокатських запитів, подання судової документації; 3) вирішення проблеми «кишенькових» адвокатів; 4) надання офіційних відомостей про адвокатів та адвокатських об'єднаннях на сайті у вигляді цілісної бази, що дозволить знизити кількість шахрайських злочинів (створення шахраями недійсних сайтів про надання адвокатської допомоги); 5) зниження фінансових витрат як для адвоката, так і для клієнта (у випадках онлайн-консультування та ін.) [25].

Динаміка технологічних інновацій значною мірою випереджає темпи їх етичного осмислення, що створює стан нормативної невизначеності. У цьому контексті особливого значення набуває переосмислення традиційних моральних засад адвокатури крізь призму цифрової трансформації [150].

Адаптація етичних стандартів адвокатури до нових технологічних реалій потребує комплексного підходу. Йдеться не лише про оновлення Правил адвокатської етики, а й про формування цілісної культури відповідального користування цифровими інструментами. Слід розробити внутрішні протоколи безпеки в адвокатських бюро, проведення регулярних тренінгів із цифрової етики, а також включення відповідних модулів до програм підвищення кваліфікації. Водночас важливо, щоб цифровізація не руйнувала гуманістичну основу адвокатської професії, а навпаки – слугувала засобом її зміцнення. Етичні виклики цифрової трансформації є симптомом глибших процесів модернізації правничої професії. Вони не зводяться до технічних питань забезпечення безпеки даних, а торкаються фундаментальних засад адвокатської діяльності: довіри, незалежності, професійної честі. Цифрове середовище розширює межі професійної відповідальності адвоката, вимагаючи від нього не лише знання права, а й розуміння соціально-технологічних наслідків власних дій. Усвідомлення етичної складності цифрової доби є запорукою збереження довіри суспільства до адвокатури як носія правової культури та морального авторитету. Тому головним завданням сучасної адвокатської спільноти має стати формування нової етики цифрової компетентності – етики, що поєднує технологічну обізнаність із непохитною відданістю цінностям справедливості, гідності та професійної честі [150].

Безумовно, переваги, які супроводжують цифровізацію електронного правосуддя діяльності адвоката, пов'язані з низкою проблем, які виникають внаслідок інтенсивного використання правозахисником останніх досягнень науково-технічного прогресу. В даному випадку йдеться про такі проблеми як: ризик порушення адвокатської таємниці, який, з одного боку, пов'язаний з необережністю, неухважністю самого адвоката, який у певних випадках може відправити матеріали у справі свого доказу на неправильну електронну пошту, до прикладу. З іншого боку, можливо навмисне вторгнення у діловодство адвоката з метою викрадення конкретних відомостей за допомогою здійснення комп'ютерних злочинів та кібератак. При цьому, використання інформаційних

технологій знижує можливість комунікації адвоката як з довірителем, так і представниками органів публічної влади, правоохоронними структурами, що впливає на ефективність роботи адвоката. Мається на увазі, наприклад, що онлайн-комунікації з довірителем не дозволяє адвокату достатньою мірою оцінити ступінь його емоційного стану для того, щоб виявити істинність його намірів, щирість свідчень [26, с. 42; 25].

Сьогодні важливою складовою сучасного етичного профілю адвоката стає його цифрова компетентність. Оволодіння технологічними інструментами – це не лише питання професійної зручності, а й складова моральної відповідальності перед клієнтом. Адже надання правової допомоги в цифровому середовищі без належного рівня обізнаності у сфері інформаційної безпеки створює ризики для конфіденційності [150].

Отже, сучасна роль адвокатів як суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні полягає у поєднанні класичної правозахисної місії адвокатури з новими функціями цифрового гаранта прав, свобод і законних інтересів особи, що виявляється у забезпеченні безпечного, етичного та ефективного використання електронних інструментів правосуддя, адміністративних процедур та цифрових комунікацій. В умовах трансформації публічного управління, розвитку електронного судочинства, та онлайн-сервісів, адвокат є посередником між особою та цифровізованою публічною владою, що здатний запобігати порушенням прав людини, своєчасно реагувати на адміністративні зловживання, забезпечувати доступ до правосуддя, охороняти адвокатську таємницю, персональні дані та конфіденційність клієнта.

І наостанок слід більш детально охарактеризувати діяльність суб'єктів судово-відновлювального впливу – фактично, судів, в умовах цифровізації. Цифрова трансформація судової системи розпочалася ще у 2012 році з впровадженням «Єдиного державного реєстру судових рішень». Широкомасштабна агресія росії проти України у лютому 2022 року стала каталізатором для прискорення судової реформи, яка до того часу

впроваджувалася доволі повільними темпами. Необхідність гарантувати безперебійність роботи судів та, що найважливіше, безпеку здійснення правосуддя в умовах війни змусила владу впроваджувати електронну систему судочинства. За короткий період було створено досить дієвий механізм, який справді допоміг досягти поставлених цілей [24].

Підготовча робота до впровадження електронного судочинства тривала в Україні понад чотири роки. Після ухвалення Вищою Радою правосуддя 17.08.2021 рішення № 1845/0/15-21, яким було затверджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), розпочалося його фактичне впровадження. Водночас офіційний старт роботи підсистеми «Електронний Суд» для всіх бажаючих відбувся лише 5 жовтня 2021 року. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи розроблено відповідно до вимог Кодексу адміністративного судочинства України, Кримінального процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу України з процедур банкрутства, законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронні довірчі послуги», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та інших нормативно-правових актів. Положення визначає порядок функціонування в судах та органах системи правосуддя окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, зокрема підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистеми відеоконференцзв'язку; порядок вчинення процесуальних дій в електронній формі з використанням таких підсистем; особливості використання в судах та органах системи правосуддя іншого програмного забезпечення в перехідний період до початку функціонування

Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у складі всіх підсистем (модулів). Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС) – сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та цим Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС [112].

Суди активно вимагають від учасників судового процесу забезпечити дотримання електронних процедур та надавати відомості щодо наявності або відсутності електронних кабінетів при поданні заяв, клопотань та інших документів. Не подання таких відомостей призводить до того, що документи такої особи суд залишає без руху або повертає, не приймаючи до розгляду, залежно від виду процесуального документа. Загалом запровадження електронного судочинства позитивно відобразилось на ефективності судової системи, оперативності правосуддя, загальній стабільності та розвитку країни. Важливо також підкреслити, що в умовах сьогодення, коли Україна стикається з викликами повномасштабної війни на своїй території, електронне судочинство дозволяє здійснювати судовий процес в онлайн-режимі, що сприяє забезпеченню безпеки та неперервності судової діяльності. В цілому, електронне судочинство сприяє покращенню доступності правосуддя, забезпечує ефективність процесів та підвищує рівень довіри до правосуддя. Крім того, у контексті війни та загрози безпеці громадян, електронне судочинство є корисним для забезпечення конфіденційності судових справ і зменшення ризиків корупції в судових

процедурах. Це важливий крок у напрямку відновлення законності та стабільності в умовах великої загрози національній безпеці [134].

Окремо слід підкреслити і недосконаlostі. Перша проблема, полягає в тому, що використання відео-конференц зв'язку не завжди себе виправдовує. По-перше, рівень доходів громадян не всім дозволяє мати сучасні електронні засоби зв'язку. По-друге, слід враховувати, що особи, які не мають достатньої освіти чи досвіду роботи з комп'ютерами, можуть зіткнутися з труднощами у користуванні електронними системами, особливо якщо ідеться про старше покоління людей. Сучасні умови розвитку нашої держави показали, що суттєвою проблемою можуть стати технічні проблеми у роботі електронних систем, які можуть призвести до перебоїв у проведенні засідань та подачі документів [134].

Застосування підсистеми «Електронний суд» у межах ЄСІТС є важливим кроком у напрямку цифровізації судочинства в Україні. Законодавчі зміни, зокрема Закон № 3200-IX, закріпили обов'язок юридичних осіб та представників правничих професій використовувати електронні кабінети, що підвищує процесуальну дисципліну та ефективність правосуддя. Для юридичних осіб «Електронний суд» забезпечує значні переваги: спрощений доступ до правосуддя, оперативність комунікацій із судами, економію часу та коштів. Важливим стимулом для бізнесу є зниження розміру судового збору на 20% при поданні документів в електронній формі, що створює додатковий фінансовий інтерес до цифрових механізмів правозахисту [64, с. 148–151].

Разом з тим, практична ефективність функціонування ЄСІТС потребує подальшого вдосконалення, зокрема уніфікації форматів електронних доказів, стабільної роботи технічних сервісів та вироблення єдиної судової практики їх застосування. Це дозволить посилити довіру бізнесу до електронного судочинства та забезпечить його повноцінну інтеграцію у правове середовище України [64, с. 148–151].

Отже, судова система трансформувала адміністративно-правові механізми захисту прав людини в цифровому напрямку, що дозволяє

використовувати судочинство більш оперативно, відкрито та адаптовано до сучасних викликів, зокрема повномасштабної війни, територіальної віддаленості учасників процесу, безпекових ризиків та потреби в безперервності здійснення правосуддя.

Усе вищевикладене дозволяє зробити наступні висновки щодо системи суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні:

- система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні включає суб'єктів публічної влади правозахисного, безпекового, юрисдикційного, інформаційно-технічного впливу, та приватних учасників цифрового середовища, що забезпечують безпечне функціонування електронних сервісів, цифрової інфраструктури, реєстрів, інформаційних систем та механізмів громадського контролю.

- Верховна Рада України, як суб'єкт адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, ухвалює закони у сфері прав людини, персональних даних, доступу до інформації, кібербезпеки, електронних послуг тощо, уповноважує та контролює інших суб'єктів, та здійснює парламентський контроль.

- Президент України, Рада національної безпеки і оборони України та Кабінет Міністрів України як суб'єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини у сфері кібербезпеки утворюють вищий управлінсько-координаційний рівень національної системи кіберзахисту, в межах якого поєднуються політико-стратегічне керівництво, міжвідомча координація, нормативне регулювання та ресурсно-організаційне забезпечення безпечного функціонування кіберпростору.

- Міністерство юстиції України та Міністерство цифрової трансформації України, як суб'єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, відіграють взаємодоповнювальну роль у формуванні сучасного механізму гарантування, реалізації та охорони прав і свобод людини

в Україні, що в сучасних умовах дозволяє створити більш доступний, прозорий та людиноцентричний захист прав і свобод в умовах трансформації держави та розвитку інформаційного суспільства.

– Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, як суб'єкт адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, займає особливе місце в національній системі гарантування прав і свобод людини та громадянина, та поєднує у своїй діяльності незалежний правозахисний, контрольний, моніторинговий та превентивний інструментарій захисту та охорони прав людини, що сукупно формує статус спеціального адміністративно-правового гаранта прав людини, діяльність якого спрямована на поновлення вже порушених прав, та формування превентивного механізму захисту особи від свавілля, бездіяльності чи неналежного функціонування органів публічної влади, що в підсумку підвищує ефективність усього правозахисного механізму демократичної правової держави.

– сучасна роль адвокатів як суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні полягає у поєднанні класичної правозахисної місії адвокатури з новими функціями цифрового гаранта прав, свобод і законних інтересів особи, що виявляється у забезпеченні безпечного, етичного та ефективного використання електронних інструментів правосуддя, адміністративних процедур та цифрових комунікацій. В умовах трансформації публічного управління, розвитку електронного судочинства, та онлайн-сервісів, адвокат є посередником між особою та цифровізованою публічною владою, що здатний запобігати порушенням прав людини, своєчасно реагувати на адміністративні зловживання, забезпечувати доступ до правосуддя, охороняти адвокатську таємницю, персональні дані та конфіденційність клієнта.

– судова система трансформувала адміністративно-правові механізми захисту прав людини в цифровому напрямку, що дозволяє використовувати судочинство більш оперативно, відкрито та адаптовано до сучасних викликів, зокрема повномасштабної війни, територіальної віддаленості учасників

процесу, безпекових ризиків та потреби в безперервності здійснення правосуддя.

Отже, на наш погляд, система суб'єктами адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні включає:

1) суб'єктів загальнодержавного стратегічного впливу (Верховна Рада України; Президент України; Рада національної безпеки і оборони України; Кабінет Міністрів України);

2) суб'єкти центрального управлінського впливу, що здійснюють управлінський вплив на окремі сфери реалізації прав людини (Міністерство юстиції України; Міністерство цифрової трансформації України; інші центральні органи виконавчої влади – Міністерство внутрішніх справ України; Міністерство соціальної політики України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство охорони здоров'я України тощо);

3) суб'єкти спеціального правозахисного впливу, що спрямовано на захист прав і свобод людини (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; система безоплатної правничої допомоги; адвокатура України);

4) суб'єкти цифрово-адміністративного впливу, що забезпечують реалізацію прав людини через цифрові механізми (адміністратори державних електронних реєстрів; надавачі електронних публічних послуг; центри надання адміністративних послуг; органи державної реєстрації; державні підприємства та установи, що забезпечують функціонування цифрових сервісів тощо);

5) суб'єкти правоохоронного впливу, що запобігають, виявляють, припиняють та розслідують порушення прав людини (Національна поліція України; Служба безпеки України; Державне бюро розслідувань; Національне антикорупційне бюро України; Бюро економічної безпеки України; прокуратура; Державна прикордонна служба України; Державна міграційна служба України; тощо);

6) суб'єкти кібербезпекового впливу, що має переважно охоронний і превентивний характер (Державна служба спеціального зв'язку та захисту

інформації України; розвідувальні та правоохоронні органи; оператори критичної інфраструктури тощо);

7) суб'єкти контрольно-наглядового впливу, що впливають на захист прав людини шляхом перевірки законності дій органів влади, посадових осіб, підприємств, установ та організацій (різні інспекційні та контрольні органи, наприклад, Державна служба України з питань праці, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів тощо);

8) суб'єкти судово-відновлювального впливу (суди загальної юрисдикції; адміністративні суди; Верховний Суд; Конституційний Суд України);

9) суб'єкти місцевого адміністративно-сервісного впливу (місцеві державні адміністрації; військові адміністрації; органи місцевого самоврядування; органи соціального захисту населення; заклади освіти, охорони здоров'я та соціального обслуговування);

10) суб'єкти недержавного суспільного впливу (громадські організації; правозахисні організації; професійні спілки; медіа; юридичні клініки; експертні та аналітичні центри; громадяни та їх об'єднання; міжнародні організації).

2.2 Адміністративно-правовий інструментарій забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні

Високі як законодавчо сформовані, так і визначені теорією народного права засади так би й залишилися нереалізованими позитивними чинниками, якби не було в арсеналі суб'єктів публічної адміністрації певних інструментів, за допомогою яких вони б забезпечували права свободи та інтереси приватних осіб і публічний інтерес держави. Україна довгий час перебуває в умовах збройного конфлікту щодо захисту територіальної цілісності та прав і свобод

громадян від російсько-терористичної агресії. Відповідно загальні та спеціальні суб'єкти публічної адміністрації мають у своєму арсеналі загальні та спеціальні інструменти публічного адміністрування [74, с. 35–41].

Теорія адміністративного права та монографічні дослідження розкрили значну кількість таких інструментів, їх юридичну природу та особливості використання суб'єктами публічної адміністрації. Однак в умовах збройних конфліктів більшість із них вимагає оновлення та специфічного використання. Більше того, для потреб захисту прав і свобод громадян можуть застосовуватись надзвичайні інструменти публічного адміністрування [74, с. 35–41].

Установлення норм права для публічного адміністрування так би й залишилися нереалізованими благими намірами, якби в арсеналі суб'єктів публічної адміністрації не було належних правових інструментів. Практично можна говорити, що як для теслі рубанок (теслярський інструмент), так для суб'єкта публічної адміністрації нормативно-правовий акт (інструмент публічного адміністрування) є професійним знаряддям праці [4, с. 182–187].

Розуміння інструментів публічного адміністрування полягає в тому, що вони є комплексом адміністративно-правових заходів, які безпосередньо використовують суб'єкти публічного адміністрування з метою забезпечення (охорони) прав, свобод і законних інтересів приватних осіб та публічного інтересу держави й суспільства загалом [4, с. 182–187].

З позиції вчених адміністративного права, інструмент публічного адміністрування – це зовнішній вираз однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, реалізований у межах відповідності визначеної законом компетенції з метою досягнення бажаного публічного результату [4, с. 182–187].

Вдовиченко І. вважає, що інструменти публічного адміністрування у сфері надання соціальних послуг становлять цілісну систему правових та організаційних засобів, способів, форм і методів, за допомогою яких держава

реалізує соціальну політику, забезпечує баланс між публічним інтересом і правами громадян та гарантує доступність допомоги вразливим групам населення. Їх ключове значення полягає у формуванні правових підстав для діяльності органів публічної адміністрації, встановленні єдиних стандартів надання соціальних послуг, прийнятті індивідуальних рішень щодо конкретних осіб, укладенні адміністративних договорів та реалізації процедур моніторингу й контролю за дотриманням законодавства у сфері соціального захисту населення. Водночас, ефективність застосування зазначених інструментів визначається якістю їх практичної реалізації, що не завжди відповідає вимогам сьогодення та сучасним викликам українського суспільства [16, с. 152–154].

О. Махмурова-Дишлюк вважає, що інструменти публічного адміністрування у сфері адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні – це юридичні знаряддя адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації (правові, організаційно-правові та організаційні), що реалізуються в межах відповідної, визначеної законом компетенції з метою захисту прав, свобод та інтересів осіб, які постраждали внаслідок збройних конфліктів в Україні [74, с. 35–41]. Також суміжне для нас поняття пропонує Р. Мазурик, що визначає адміністративно-правові засоби у сфері організації прокурорської діяльності як сукупність правових інструментів (прийомів, способів), передбачених нормами конституційного та адміністративного права, а також теоретичними конструкціями адміністративного права, призначених для вирішення певного кола завдань та виконання функції прокуратурою України [69].

Отже, на наш погляд, адміністративно-правовий інструментарій забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні – це система юридичних знарядь адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, що охоплює нормативно-правові акти, індивідуальні адміністративні рішення, адміністративні договори, заходи контролю та

моніторингу, а також організаційно-правові механізми, які реалізуються в межах визначеної законом компетенції з метою гарантування, охорони та відновлення прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб в умовах цифрової трансформації публічного управління. Специфіка зазначеного інструментарію зумовлена, з одного боку, загальними засадами теорії адміністративного права щодо форм і методів публічного адміністрування, а з іншого - сучасними викликами, пов'язаними з активним впровадженням цифрових технологій у діяльність органів публічної влади, що об'єктивно вимагає адаптації традиційних правових інструментів та формування нових, технологічно обумовлених засобів адміністративно-правового впливу.

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що адміністративно-правовий інструментарій не є статичною категорією – його зміст і структура перебувають у постійному розвитку під впливом як нормотворчих процесів, так і суспільно-правової практики. В умовах збройного конфлікту та одночасної цифровізації публічного управління в Україні особливої актуальності набуває питання ефективності застосування зазначених інструментів, оскільки їх практична реалізація має відповідати не лише формальним вимогам законодавства, а й сучасним стандартам захисту прав людини, забезпечуючи належний баланс між публічним інтересом держави та індивідуальними правами і свободами приватних осіб.

Інструмент публічного адміністрування характеризуються такими ознаками: є зовнішнім виразом форми адміністративної діяльності публічної адміністрації; віддзеркалюють правову динаміку (адміністративну діяльність) публічного адміністрування; залежать від змісту компетенцій суб'єктів публічної адміністрації; їх вибір зумовлюється специфікою поставленої мети щодо певного об'єкта публічного впливу, що встановлює найкращий ефективний варіант діяльності [4, с. 182–187].

Якщо проаналізувати суміжні категорії, то І. Вдовиченко вважає, що інструментам публічного адміністрування у сфері надання соціальних послуг притаманні юридичні ознаки, які підкреслюють їхню правову обов'язковість,

індивідуалізовану спрямованість, процедурну визначеність та соціальний характер, що відрізняє їх від інструментів в інших галузях публічного адміністрування. Такими ознаками наразі є: 1) зовнішня вираженість адміністративної діяльності, оскільки вони виступають зовнішньою формою реалізації компетенції органів публічної адміністрації, відображаючи правову динаміку управління та фіксуючи владні рішення, що мають юридичні наслідки для отримувачів послуг; 2) нормативна визначеність та юридична обов'язковість, адже усі інструменти встановлюються виключно нормами адміністративного права, а їх застосування ґрунтується на Законі України «Про соціальні послуги» та підзаконних нормативно-правових актах, що забезпечує їхню легітимність і обов'язковість для всіх суб'єктів системи надання соціальних послуг населенню; 3) зумовленість модернізацією публічних послуг, адже правова природа та вибір інструментів у сфері надання соціальних послуг визначаються потребами розвитку сервісної держави, розширенням форм взаємодії суб'єктів владних повноважень, інституцій громадянського суспільства та окремих громадян, а також поступовим переходом до цифрового врядування; 4) адресність і персоніфікованість, що передбачає їх застосування з урахуванням індивідуальних потреб конкретних осіб або сімей, що підтверджується процедурою оцінювання потреб у соціальних послугах (ст. 16 Закону України «Про соціальні послуги»); 5) обов'язкова процедурна регламентованість, що передбачає реалізацію у чітко визначеному адміністративному порядку – через подання заяв, прийняття рішень, ведення випадку, складання актів оцінки потреб тощо; 6) соціальна спрямованість на забезпечення та захист соціальних прав громадян, зокрема найбільш вразливих категорій населення; 7) комплексність і багаторівневість застосування; 8) обов'язкова підконтрольність і підзвітність їх використання, що гарантує прозорість і законність прийнятих рішень, а також відповідальність за їх невиконання [16, с. 152–154].

При аналізі адміністративно-правових інструментів захисту прав людини шляхом здійснення превентивної діяльності Національною поліцією

України, В. Шевченко виокремлено наступні ознаки адміністративно-правових інструментів здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України: а) є засобами (заходами) за допомогою яких досягається виконання визначених перед Національною поліцією України завдань щодо здійснення превентивної діяльності; б) мають зовнішню спрямовану направленість – застосовуються в межах здійснення зовнішньої адміністративної діяльності Національної поліції та є уособленням об'єктивної форми вираження такої діяльності; в) їх застосування відбувається виключно в межах законодавчо визначених повноважень поліції на засадах законності, необхідності, пропорційності, ефективності, дотримання прав і свобод людини; г) арсенал відповідних інструментів обумовлений визначеною компетенцією органів та підрозділів поліції щодо здійснення превентивної діяльності; ґ) функціонально-цільове призначення та вибір належного інструменту здійснюється з урахуванням визначеної цілі та залежить від конкретних завдань щодо захисту життя і здоров'я людини, забезпечення охорони прав і свобод неповнолітніх осіб, забезпечення публічної безпеки і порядку в публічних місцях, забезпечення безпеки дорожнього руху, дотримання вимог дозвільної системи, дотримання обмежень, установлених законодавством щодо різних категорій осіб, які перебувають на профілактичному обліку, здійснення поліцейського піклування тощо; д) оскільки здійснення превентивної діяльності може обмежувати певні права і свободи людини процедури та підстави застосування адміністративно-правових інструментів мають чітку нормативну регламентацію адміністративно-правовими нормами; е) їх застосування призводить до юридичних наслідків та/або фактичних результатів в залежності від виду та специфіки адміністративно-правового інструменту здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України [153, с. 3].

Отже, загалом, можна виділити такі ознаки адміністративно-правових інструментів забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні: по-перше, вони є зовнішнім виразом адміністративної діяльності

суб'єктів публічної адміністрації, що відображає правову динаміку публічного управління та фіксує владні рішення, які тягнуть юридично значущі наслідки для приватних осіб; по-друге, їх застосування має чітку нормативну обумовленість і здійснюється виключно в межах законодавчо визначеної компетенції відповідних суб'єктів на засадах законності, пропорційності та поваги до прав і свобод людини; по-третє, вибір конкретного інструменту визначається функціонально-цільовим призначенням та специфікою об'єкта публічного впливу, що передбачає індивідуалізований і адресний підхід до захисту прав конкретної особи; по-четверте, в умовах цифрової трансформації публічного управління зазначені інструменти набувають технологічно обумовленого характеру, що виражається у їх адаптації до електронних форм адміністративної діяльності, цифрових реєстрів, автоматизованих рішень та дистанційних адміністративних процедур; по-п'яте, їх реалізація супроводжується обов'язковою процедурною регламентованістю та підконтрольністю, що забезпечує прозорість, законність і відповідальність у сфері публічного адміністрування.

Таким чином, сукупність виокремлених ознак дозволяє стверджувати, що адміністративно-правові інструменти забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації являють собою якісно відмінну від традиційних правових засобів категорію, що поєднує усталені характеристики публічного адміністрування з новітніми вимогами цифрового врядування. Їх ефективність визначається не лише формальною відповідністю нормативним приписам, а й здатністю адекватно реагувати на сучасні виклики забезпечувати реальний, а не декларативний захист прав і свобод людини в умовах динамічної цифрової трансформації українського суспільства та держави.

В юридичній літературі існують два основних підходи до розкриття видів інструментів публічного адміністрування. Перший – вузький, який відстоюють професори Р. Мельник, С. Мосьондз та ін., до їх складу відносячи інструменти, використання яких суб'єктами владних повноважень може бути прямо оскаржено в системі адміністративних судів згідно із КАСУ. А саме:

1) видання нормативно-правових актів; 2) видання індивідуальних актів; 3) укладення адміністративних договорів. Адміністративний договір – спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері й укладається на підставі закону; 4) використання актів-планів; 5) використання актів-дій. Акти-дії – це дії, які вчиняються органами публічної адміністрації у межах своєї компетенції на підставі адміністративно-правових норм для вирішення конкретної ситуації і не спрямовані на виникнення, зміну та припинення адміністративно-правових відносин [4, с. 182–187; 47; 76; 80].

Другий підхід можна визначити як широкий. Його представниками є, зокрема, професори В. Галунько, О. Правоторова та інші науковці, які розглядають інструменти публічного адміністрування як значно ширшу систему елементарних і комплексних заходів, способів та прийомів адміністративної діяльності публічної адміністрації. На їхню думку, суб'єкти публічної адміністрації під час надання адміністративних послуг, а також у процесі здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності, спрямованої на забезпечення публічного інтересу в межах визначеної компетенції, можуть використовувати різноманітний набір інструментів публічного адміністрування. До таких інструментів вони відносять форми публічного адміністрування, зокрема: прийняття нормативно-правових актів; видання індивідуальних адміністративних актів; укладення адміністративних договорів; вчинення інших юридично значущих дій; проведення матеріально-технічних операцій. Окремо виокремлюються план як інструмент публічного адміністрування, фактична дія, а також методи публічного адміністрування, серед яких методи заохочення, переконання та адміністративного примусу. До останніх належать адміністративно-запобіжні заходи, заходи адміністративного припинення та адміністративні стягнення. Крім того, у

межах широкого підходу до інструментів публічного адміністрування зараховують адміністративно-правові режими, контроль і нагляд, а також електронне врядування. Водночас важливо враховувати, що перелік таких інструментів не є остаточним або незмінним. Спеціальне законодавство та підзаконні нормативно-правові акти можуть передбачати й інші їх різновиди. У процесі розвитку публічного адміністрування окремі інструменти можуть втрачати актуальність і скасовуватися, натомість можуть з'являтися нові засоби та форми адміністративної діяльності [4, с. 182–187].

Суміжний для нас аналіз пропонує Р. Мазурик, що до адміністративно-правових засобів відносить: визначення адміністративно-правовими нормами статусу прокурора та прокуратури в Україні; нормативне забезпечення діяльності прокуратури; адміністративно-правові відносини в органах прокуратури; загальні концепції, доктрини, інші наукові дослідження, що становлять теоретичну базу у сфері організації прокурорської діяльності; адміністративну діяльність і адміністративну процедуру, що являють собою практичне втілення нормативно-правових та теоретичних надбань у сфері організації прокурорської діяльності в Україні [69].

Пушкаренко С. визначає, що багатогранність системи суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини та широкий спектр їхніх повноважень формують собою п'ять форм практичної діяльності: контроль за дотриманням прав людини; усунення порушень прав людини; попередження порушень прав людини; інформаційно-просвітницька діяльність та міжсуб'єктна співпраця. Контроль як перша форма діяльності суб'єктів публічного управління у сфері захисту прав людини є важливою складовою демократичного суспільства і допомагає забезпечити рівність та справедливість для всіх громадян. Тільки через систематичний та ефективний контроль можна забезпечити повагу до прав людини та створити умови для гідного життя для всіх громадян. Останній провадиться переважно омбудсменами та правоохоронними органами шляхом моніторингу за дотриманням прав людини, а також аналізу звернення щодо порушень таких

прав. Моніторинг за дотриманням прав людини – це систематичний і об’єктивний процес спостереження та оцінки ситуації з прав людини, що дозволяє виявити порушення прав та установити їх причини. Головною метою моніторингу є виявлення, документування і аналіз стану прав людини для розроблення ефективних заходів їх захисту і покращення у цій сфері. Моніторинг може включати різні методи та інструменти, такі як спостереження, інтерв’ю з дотичними особами, збір та аналіз статистичних даних і документів, а також відвідування місць, де можливі порушення прав людини. Про порушення прав людини суб’єкти владних повноважень також дізнаються із звернень громадян та подальшої оцінки й обробки отриманої інформації, тобто її аналізу. Для усунення порушень прав людини суб’єкти публічного управління можуть проводити різноманітні заходи, такі як застосування заходів адміністративно-правового та кримінально-правового примусу, розслідування порушень, надання правової допомоги постраждалим, скасування незаконних рішень або дій, визнання протиправною бездіяльність чиновників, а також вжиття запобіжних та відшкодовуючих заходів. Задля попередження правопорушень суб’єкти публічного управління можуть вживати ряд заходів, таких як освіта громадськості про їхні права та обов’язки, розвиток ефективних механізмів контролю за владою, забезпечення прозорості та відкритості в управлінні, а також підтримка та розвиток незалежних механізмів захисту прав людини. Інформаційно-просвітницька діяльність суб’єктів публічного управління у сфері захисту прав людини є ключовим інструментом для інформування громадськості про їхні права та обов’язки, надання доступу до інформації про механізми захисту прав людини та надання консультацій та підтримки у цій сфері. Вона спрямована на підвищення свідомості громадян про їхні права і можливості в їх захисті, а також на формування позитивних ставлень до важливості дотримання прав людини в суспільстві. Інформаційно-просвітницька діяльність включає розповсюдження інформації про права людини через різні канали зв’язку (медіа, соціальні мережі, брошури, семінари тощо), проведення освітніх

заходів та навчальних програм, публікацію рекомендацій та порад щодо захисту прав [126, с. 123–127].

О. Валах визначає певні складові адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод людини адвокатом, до якого відносить адміністративне оскарження як форму захисту прав і свобод людини за участі адвоката та судове оскарження рішень, дій або бездіяльності органів публічної адміністрації за участі адвоката. Також вченим пропонується теоретичне розуміння адміністративного оскарження як форми захисту прав і свобод людини за участі адвоката, що є спеціально встановленою законом процедурою перегляду і перевірки законності та обґрунтованості рішень, дій або бездіяльності органів публічної влади, що стосуються прав і свобод фізичних або юридичних осіб, що покликана забезпечити ефективний механізм захисту громадян від порушень з боку державних органів, шляхом надання можливості адвокату звертатися із відповідними скаргами для усунення таких порушень до вищих адміністративних інстанцій або спеціалізованих органів. До інших адміністративно-правових засобів захисту прав і свобод людини, що застосовуються адвокатом віднесено: адвокатські запити, які є офіційним способом отримання інформації та документів від органів влади для перевірки законності їхніх дій; медіацію, як альтернативний механізм вирішення спорів за участі нейтрального посередника, що забезпечує гнучке та ефективне врегулювання конфліктів без судового втручання; подачу клопотань, звернень і скарг до посадових та службових органів державної влади та місцевого самоврядування; ініціювання дисциплінарних або службових розслідувань щодо дій посадових осіб, які порушують права клієнта, із залученням відповідних контролюючих органів; інформаційну підтримку та просвітницьку діяльність, які спрямовані на розвиток громадянського суспільства та підвищення правової культури через проведення публічних вебінарів, семінарів та інших заходів [15, с. 3, 14].

Для України класичним інструментом захисту прав є судовий процес або судочинство в залежності від юрисдикції таких справ. З метою вирішення

низки проблем організаційного, економічного, правового, гуманітарного характеру для нашої країни характерним є формування певних альтернатив до судової форми вирішення спорів, серед яких: переговори, третейський суд, арбітраж. Одним з здобутків у цій сфері є застосування медіаційної процедури в якості самодостатньої конструкції врегулювання спору без участі третіх осіб. І, хоча в декого виникне заперечення у контексті наведеного розуміння медіації як способу альтернативного вирішення спору, все ж таки природа цього явища полягає саме у пасивній ролі медіатора. Перевагою позасудового вирішення конфлікту є те, що часто вирішуючи спір у судовому порядку ми витрачаємо багато коштів на консультування з правових питань, чимало часу витрачаємо на перегляд справи у всіх інстанціях [45, с. 3-8].

Також слід, на наш погляд, до адміністративних інструментів додати діяльність Ради Європи в контексті функціонування механізмів захисту прав людини у декількох напрямках: юридичному (створення та введення в силу Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також ряду документів; забезпечення діяльності Європейського суду з прав людини); організаційному (організація, реалізація і підтримка соціальних проектів, спрямованих на розвиток громадянського суспільства країн – членів Ради Європи); політичному (сприяння визнання державами принципу верховенства права, забезпечення прав та основних свобод людини громадянам держав – членів Ради Європи, організація співпраці між державами з метою досягнення цілей Ради Європи). Європейський суд з прав людини (англ. European Court of Human Rights; часто вживана аббревіатура – ECHR) – частина механізму захисту прав людини в країнах, що ратифікували Конвенцію прав людини; соціальний інститут, покликаний забезпечувати дотримання основних положень Конвенції; міжнародний судовий орган, який розглядає позови фізичних та юридичних осіб, а також окремих держав, що стосуються недотримання невід’ємних прав і свобод людини. Згідно Протоколу №11, що вступив в силу 1 листопада 1998 р., усі країни, що ратифікували Європейську конвенцію про захист прав людини і

основоположних свобод, зобов'язані підкорюватися рішенням Європейського суду з прав людини. Європейський суд з прав людини приймає до розгляду справи, в яких позивач використав усі доступні в країні процесуальні правові засоби і спирається на порушення прав, гарантованих Конвенцією. Європейський суд з прав людини складається з двох інституцій: Палата (7 суддів), Велика Палата (17 суддів). У Великій Палаті розглядаються лише справи, які викликають серйозні труднощі з трактуванням Конвенції та повторні справи; рішення Великої Палати є остаточними. Цікавим фактом є те, що окремі судді можуть не погоджуватися з рішенням суду і декларувати це, складаючи особливий погляд (англ. *separate opinion*, *dissenting opinion*, *opinion dissidente*) або надавати паралельні до ішення погляди (*concurring opinion*, *opinion concordante*). Інтернет-ресурс Європейського Суду з прав людини: www.echr.coe.int [90, с. 104–107].

Отже, на наш погляд, існують наступні види адміністративно-правових інструментів забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні: по-перше, нормативно-правові інструменти, що охоплюють видання нормативно-правових актів, індивідуальних адміністративних актів та укладення адміністративних договорів, які утворюють формально-юридичну основу захисту прав людини та визначають межі допустимого публічного впливу; по-друге, процедурно-контрольні інструменти, що включають моніторинг дотримання прав людини, адміністративне та судове оскарження рішень органів публічної влади, а також ініціювання службових розслідувань щодо протиправних дій посадових осіб; по-третє, альтернативні інструменти врегулювання спорів медіація, переговори та арбітраж, які набувають дедалі більшого значення як ефективні та менш ресурсозатратні механізми захисту порушених прав поза межами судового провадження; по-четверте, інформаційно-просвітницькі інструменти, спрямовані на підвищення правової культури громадян, розширення доступу до інформації про механізми захисту прав людини та формування активної громадянської позиції; по-п'яте, міжнародно-правові інструменти, зокрема механізм Ради Європи та

юрисдикція Європейського суду з прав людини, що виступають зовнішнім гарантом дотримання конвенційних стандартів захисту прав людини державами-членами.

Таким чином, наведена система видів адміністративно-правових інструментів захисту прав людини в умовах цифровізації не є вичерпною та закритою, вона відображає об'єктивну тенденцію до розширення арсеналу публічного адміністрування під впливом технологічних, соціальних та безпекових трансформацій. Цифровізація при цьому виступає не лише тлом, а й самостійним чинником, що породжує нові форми адміністративної діяльності, модифікує усталені правові інструменти та вимагає від законодавця й правозастосовника постійної адаптації до реалій інформаційного суспільства з метою забезпечення реального, а не формального захисту прав і свобод людини.

Вибір належного інструмента публічного адміністрування в діяльності суб'єкта публічної адміністрації базується на двох основних чинниках: По-перше, суворо дотримуватися принципу законності (суб'єкт публічної адміністрації має діяти виключно в порядку й у спосіб, передбачений Конституцією та законами України), іншими словами – обирати серед інструментів публічного адміністрування виключно ті, використання яких дозволяє законодавчо прописана компетенція. По-друге, вибрати з них ті, що забезпечують найбільш ефективно відновлення прав, свобод і законних інтересів приватних осіб, публічного інтересу суспільства. При цьому в обранні інструмента публічного адміністрування суб'єкт публічної адміністрації має враховувати низку чинників із певними суперечностями. Суб'єкт публічної адміністрації в другому випадку має оптимально поєднати найвищу ефективність щодо відновлення порушених цінностей особи, яка цього потребує, з мінімальними незручностями для інших осіб і мінімальним витрачанням людських і матеріальних ресурсів та часу [4, с. 182–187].

Які ж проблеми та актуальні питання є при виборі адміністративно-правового інструментарію забезпечення захисту прав людини в умовах

цифровізації в Україні? Одним із важливих правових інструментів державного реагування на порушення у сфері цифрових комунікацій виступає інститут адміністративної відповідальності. Його призначення полягає у забезпеченні балансу між реалізацією конституційного права на свободу вираження поглядів та необхідністю захисту інших легітимних цінностей, зокрема прав і свобод людини, публічного порядку, національної безпеки, честі, гідності та репутації. Водночас ефективність адміністративно-деліктного механізму в умовах стрімкої цифрової трансформації викликає обґрунтовані сумніви. Зокрема, постає низка проблемних питань, пов'язаних зі складністю встановлення особи правопорушника у віртуальному середовищі, динамічністю інформаційного потоку, а також домінуванням алгоритмічного поширення контенту, що ускладнює притягнення до відповідальності та своєчасне реагування на порушення. З огляду на це, нагальним є переосмислення традиційних підходів до адміністративно-правового регулювання та пошуку нових моделей, здатних забезпечити ефективний правовий захист у цифрову епоху [41, с. 126].

Розвиток технологій призводить до появи загроз національній безпеці держави. Необхідність захисту даних цінностей стає підставою для обмеження права на недоторканність приватного життя. Відповідність обмежень цілям їх встановлення виступає гарантією прав людини і інформаційної безпеки особистості. Держава завжди більш оперативно реагує на можливості, які надають нові інформаційно-комунікаційні технології для захисту публічних, ніж приватних інтересів. Це обумовлено тим, що стійкість функціонування інститутів публічної влади, збереження правопорядку є необхідною передумовою дотримання прав людини. Але, цифрова грамотність, консолідована громадська дія, розвиток Інтернет права постають умовами захисту прав людини та громадянина в системі е-урядування та в умовах неототалітарних форм контролю з боку держави та наднаціональних корпоративних структур [136, с. 35–38].

Ефективність національних інституційних інструментів захисту прав людини в період воєнного стану визначається здатністю держави забезпечити безперервність базових прав і свобод під час запровадження спеціальних правових режимів, що передбачають тимчасові обмеження конституційних гарантій. Воєнний стан вимагає докорінного переосмислення функціонування традиційних інституційних механізмів та оцінювання їхньої спроможності адекватно реагувати на виклики безпеки, оскільки він передбачає тимчасове обмеження окремих прав. Попри значні труднощі, система продовжує функціонувати і водночас здатна адаптуватися, зберігаючи захист основних прав і свобод. Головними обмеженнями залишаються ресурсні та логістичні чинники, нерівний доступ до правових послуг, неефективні механізми підзвітності й недостатня взаємодія між ключовими інституціями [72].

Поряд із незалежним моніторингом прав людини, здійснюваним омбудсменом, ефективність захисту громадян в умовах надзвичайного стану значною мірою залежить також від діяльності тимчасових адміністративних органів. Військові та військово-цивільні адміністрації є важливими суб'єктами в забезпеченні життєдіяльності громад під час бойових дій. До повноважень цих інституцій належать контроль пересування цивільного населення, установлення та регулювання комендантської години, здійснення тимчасового контролю за використанням або вилученням майна в зонах бойових дій, організація розподілу гуманітарної допомоги, забезпечення її доставки безпечним шляхом і доступу для ВПО [14, с. 112–113; 72]. Попри те, що зазначені повноваження є прийнятними в кризових умовах, відсутність достатнього контролю та підзвітності за діяльністю військових і військово-цивільних адміністрацій може спричинити надмірне та необґрунтоване обмеження прав громадян. Щоб запобігти зловживанням, ці органи мають регулярно звітувати та забезпечувати відкриті механізми оскарження своїх рішень. Під час війни особливо важливою є діяльність прокуратури, що відповідає за документування воєнних злочинів, нагляд за дотриманням прав

потерпілих і співпрацю з міжнародними партнерами щодо кримінального переслідування агресора [72].

Слід відмітити виклики забезпечення прав людини в цифровій сфері під час воєнного стану. Перш за все слід звернути увагу, що унаслідок активних бойових дій та знищення критичної інфраструктури в багатьох регіонах України значно ускладнений доступ до інтернету та цифрових платформ. Це обмежує можливості реалізації прав громадян на отримання соціальних, правових і медичних послуг. Особливо вразливими до таких обмежень є жителі тимчасово окупованих територій, зон активних бойових дій, а також внутрішньо переміщені особи. Також, нерівномірний доступ до цифрових технологій, обумовлений як технічними, так і соціально-економічними факторами, стає додатковою перешкодою для реалізації прав людини. Найбільш уразливими категоріями є особи похилого віку, люди з інвалідністю та жителі віддалених регіонів, які мають обмежені можливості для використання цифрових сервісів [97, с. 129–132].

Водночас, активне впровадження цифрових технологій супроводжується ризиками, пов'язаними із забезпеченням конфіденційності персональних даних. Уразливість електронних реєстрів, що містять інформацію про внутрішньо переміщених осіб, постраждалих від війни та отримувачів соціальної допомоги, створює загрозу витоку або несанкціонованого доступу до таких даних. Масові кібератаки з боку агресора спрямовані на компрометацію або знищення цифрових ресурсів, що посилює ризики для прав людини. Сучасне законодавство України лише частково враховує специфіку забезпечення прав людини в цифровому середовищі під час воєнного стану. Відсутність чітких норм, які регулюють використання цифрових технологій для забезпечення доступу до правової допомоги, соціальних послуг та захисту персональних даних, ускладнює ефективну реалізацію таких прав. В умовах війни цифровий простір стає ареною для інформаційних і кібератак, спрямованих на підриг довіри до державних інституцій, блокування доступу до правових та соціальних сервісів, а також

поширення дезінформації. Це унеможливило повноцінну реалізацію прав людини, зокрема права на доступ до інформації, правосуддя та соціальної допомоги [97, с. 129–132].

Аналіз актуальних питань адміністративно-правового інструментарію захисту прав людини в умовах цифровізації України засвідчує наявність системного розриву між темпами технологічних перетворень та рівнем їх нормативно-правового супроводу. Цифрова трансформація публічного управління, породжуючи нові форми взаємодії між державою та приватною особою, водночас створює правові прогалини у сферах адміністративної відповідальності за цифрові правопорушення, захисту персональних даних та забезпечення рівного доступу громадян до електронних публічних послуг - що об'єктивно знижує ефективність наявного інструментарію правового захисту. Особливої уваги заслуговує те, що умови воєнного стану перетворюють зазначені прогалини з теоретичної проблеми на реальну загрозу правам людини. Руйнування цифрової інфраструктури, систематичні кібератаки агресора та структурна цифрова нерівність фактично виключають найбільш вразливі категорії населення з простору правового захисту. За таких обставин держава постає перед необхідністю не просто вдосконалення окремих правових інструментів, а формування якісно нової моделі адміністративно-правового регулювання, здатної функціонувати в умовах одночасної цифрової трансформації та збройного конфлікту.

2.3 Цифровізація адміністративних послуг як форма реалізації прав людини

Україна має всі можливості для побудови ефективної системи цифровізованих адміністративних послуг. У нашій країні зроблено вже багато кроків, покликаних на ефективне функціонування даного процесу. Проте, як і з будь-яким новим процесом, який імплементується в суспільні відносини,

виникають певні проблеми в його реалізації. І лише за умови системного підходу до вирішення цих проблем, вдасться забезпечити якісний рівень функціонування системи електронних адміністративних послуг, як одного з важливих чинників розвитку демократії в країні та підвищення якості життя громадян нашої держави [60, с. 329–334].

З метою розкриття змісту цифровізації адміністративних послуг як форми реалізації прав людини слід проаналізувати таке концептуальне поняття як «цифровізація адміністративних послуг», виділити відповідно зміст, внутрішній інструментарій та певні перспективні напрямки розвитку.

За Законом України «Про адміністративні послуги» адміністративна послуга - результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або здійснення обов'язків такої особи відповідно до закону [102]. За Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» електронна послуга – це будь-яка послуга, що надається через інформаційно-комунікаційну систему; при цьому, електронна довірча послуга - послуга, яка надається для забезпечення електронної взаємодії двох або більше суб'єктів, які довіряють надавачу електронних довірчих послуг щодо надання такої послуги [109].

Під поняттям «адміністративні послуги» Н. М. Мариняк розуміє публічні послуги, що надаються органами виконавчої влади, виконавчими органами місцевого самоврядування та іншими уповноваженими суб'єктами, і надання яких пов'язане з реалізацією владних повноважень щодо ухвалення згідно з нормативно-правовими актами на звернення юридичної або фізичної особи адміністративного акта, спрямованого на реалізацію та захист її прав і законних інтересів та/або на виконання особою визначених законом обов'язків отримання дозволу (ліцензії), сертифіката, посвідчення та інших документів, реєстрації тощо [71, с. 60-64]. В. В. Петьовка визначив, що адміністративна послуга – діяльність уповноважених органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, яка провадиться в заявному

порядку за зверненням суб'єкта – фізичної чи юридичної особи – і полягає у виконанні обов'язків держави перед цими суб'єктами, зокрема тих, які полягають у юридичному оформленні умов реалізації суб'єктами прав, свобод і законних інтересів [94, с. 99-104]. Б. М. Гук визначає, що адміністративні послуги – це публічні послуги органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, надання яких пов'язане з реалізацією владних повноважень і здійснюються вони на вимогу підвладного суб'єкта. Прикметник «адміністративні» вказує на суб'єкта, який надає такі послуги, – на адміністрацію (адміністративні органи) – та владну (адміністративну) природу діяльності з їх надання, а підвладним суб'єктом виступає фізична або юридична особа, наділена правом вимагати задоволення своїх законних прав чи інтересів [27, с. 117-121]. А. В. Солонар, С. В. Семенников вважають, що адміністративна послуга – це встановлена законом послуга, яка надається органами державної влади, органами місцевого самоврядування і уповноваженими суб'єктами за заявою фізичної або юридичної особи і сприяє створенню умов реалізації прав, свобод і законних інтересів заявників шляхом прийняття відповідного адміністративного акта [138, с. 21].

На наш погляд, адміністративна послуга як форма реалізації прав людини - це врегульована нормами адміністративного права публічно-владна діяльність уповноважених суб'єктів, зокрема органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та інших визначених законом суб'єктів надання адміністративних послуг, що здійснюється в заявному порядку за індивідуальним зверненням фізичної або юридичної особи та спрямовується на юридичне забезпечення умов для набуття, зміни, припинення, підтвердження чи практичної реалізації її прав, свобод, законних інтересів або обов'язків шляхом прийняття відповідного адміністративного акта, видачі дозвільних, реєстраційних, посвідчувальних документів чи вчинення інших юридично значущих дій. Визначальною ознакою адміністративної послуги у такому контексті є її право-забезпечувальний характер, оскільки вона виступає не самоціллю публічного адміністрування, а інструментом практичного

втілення конституційно гарантованих прав і свобод людини у конкретні правовідносини, трансформуючи абстрактні нормативні приписи у реальні правові можливості особи та забезпечуючи ефективний зв'язок між людиною, суспільством і державою у сфері реалізації та захисту прав людини.

Як поєднуються поняття «цифровізація» та «адміністративна послуга». Савченко О. визначає, що цифровізація публічного управління – це використання цифрових технологій, можливостей онлайн комунікацій в системі прийняття та реалізації державно-управлінських рішень, надання адміністративних послуг, формування дієвих державних механізмів реалізації державної політики у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Цифрові технології покликані максимально скоротити етап передачі інформаційних повідомлень від органів державної влади та місцевого самоврядування до кінцевого споживача за допомогою ефективного використання цифрового простору. І це по-перше спрощує отримання важливих для людини адміністративних послуг та дозвільних документів, а, по-друге, скорочують фінансові ресурси на обслуговування системи надання адміністративних послуг офлайн, по-третє, мінімізує прояви корупції, адже немає безпосереднього контакту надавача адміністративних послуг та громадянина [131, с. 72–76].

Краковська А. Є., Бабик М. К. вважають, що цифровізація адміністративних послуг в Україні є процесом, який покликаний спростити процедуру надання адміністративних послуг, використовуючи при цьому інтернет-технології. Даний процес має переважно позитивний ефект на суспільні відносини [60, с. 329–334].

Отже, цифровізація адміністративних послуг - це цілеспрямований і системний процес впровадження цифрових технологій, електронних сервісів та інструментів онлайн-комунікації у сферу надання адміністративних послуг уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації, що забезпечує трансформацію традиційних офлайн-процедур в електронний формат взаємодії між особою та державою з метою спрощення доступу громадян до

реалізації їхніх прав і свобод, підвищення ефективності, відкритості та прозорості публічного адміністрування, скорочення адміністративних і фінансових витрат на функціонування системи надання послуг, а також мінімізації корупційних ризиків шляхом зменшення безпосереднього контакту між надавачем адміністративної послуги та її одержувачем. У такому розумінні цифровізація адміністративних послуг сприяє формуванню якісно нового цифрового середовища, у межах якого права людини набувають більш доступних, зручних і практично реалізованих форм у відносинах із публічною адміністрацією.

Який основний інструментарій цифровізації адміністративних послуг в Україні? Адміністративні послуги в електронній формі надаються з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, у тому числі через інтегровані з ним інформаційні системи державних органів та органів місцевого самоврядування. Порядок та вимоги щодо інтеграції інформаційних систем державних органів та органів місцевого самоврядування до Єдиного державного веб-порталу електронних послуг затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері надання адміністративних послуг [102].

Тобто, однією із інструментів цифровізації адміністративних послуг в Україні є Єдиний державний веб-портал електронних послуг (далі – Портал Дія). Портал Дія створений з метою реалізації права кожного на доступ до електронних публічних послуг та інших послуг, звернення до органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (зокрема відповідно до Закону України «Про звернення громадян»), благодійної (волонтерської) діяльності, отримання інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, інших інформаційно-комунікаційних систем, яка необхідна для надання послуг, а також для проведення моніторингу та оцінки якості послуг. Портал Дія – інформаційно-комунікаційна система, яка організаційно та

функціонально складається з Реєстру адміністративних послуг, електронного кабінету користувача, мобільного додатка Порталу Дія (Дія), підсистеми перевірки даних, інших підсистем та програмних модулів. Реєстр адміністративних послуг є єдиною базою даних про адміністративні послуги, яка формується з метою ведення обліку адміністративних послуг та надання інформації про них. Для обробки відомостей про адміністративні послуги засобами Порталу Дія найменування послуг кодуються у визначеному Мінцифри порядку. Суб'єкти розгляду звернень та органи, що утворили центри надання адміністративних послуг, зобов'язані застосовувати кодування під час документування процедур надання адміністративних послуг [96].

Також, за Законом України «Про адміністративні послуги», можна виділити і такі форми цифровізації адміністративних послуг: надання суб'єкту звернення, який звернувся за допомогою технічних засобів електронних комунікацій (телефону, електронної пошти, інших засобів зв'язку), інформації про порядок надання адміністративних послуг; облаштування скриньки, встановлення зворотного зв'язку в електронній формі з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг для висловлення суб'єктами звернень зауважень і пропозицій щодо якості надання адміністративних послуг, проведення щорічного аналізу таких зауважень і пропозицій, вжиття відповідних заходів [102].

Окрім того, суб'єкт надання адміністративної послуги, підприємства, установи або організації, що належать до сфери його управління, які володіють документами або інформацією, необхідними для надання адміністративної послуги, зобов'язані: вживати заходів щодо розбудови системи міжвідомчої електронної взаємодії, забезпечення безоплатного та відкритого доступу до своїх інформаційних систем та баз даних, якщо інше не передбачено законом; забезпечити безоплатний віддалений доступ до власних інформаційних систем та електронних баз даних (реєстрів), що містять інформацію, необхідну для надання адміністративних послуг, адміністраторам

центрів надання адміністративних послуг та суб'єктам надання таких адміністративних послуг, у тому числі через систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів; вживати заходів щодо запровадження надання адміністративних послуг в електронній формі [102].

Також, елементом цифровізації адміністративних послуг є веб-портали державних органів, які інтегровані до порталу Дія. Так, найбільшу кількість електронних адміністративних послуг представлено на веб-порталі Міністерства юстиції України у порівнянні з іншими міністерствами та центральними органами виконавчої влади. До прикладу, такими послугами є: отримання документів з державних реєстрів Міністерства юстиції України в режимі онлайн, реєстраційні дії у державних реєстрах України в електронному вигляді, пошук інформації у державних реєстрах України, користування електронними системами звітності для тих осіб, які здійснюють спеціалізовану професійну діяльність, участь в електронних торгах арештованим майном тощо [62, с. 59–55].

Отже, інструментарій цифровізації адміністративних послуг в Україні становить взаємопов'язану систему організаційних, інформаційних, комунікаційних та технологічних засобів, за допомогою яких забезпечується переведення традиційної моделі надання адміністративних послуг у цифровий формат. До основних інструментів такої цифровізації доцільно віднести Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема Портал «Дія», використання технічних засобів електронних комунікацій для надання суб'єкту звернення інформації про порядок отримання адміністративних послуг, електронні механізми зворотного зв'язку, включаючи облаштування відповідних скриньок та можливість подання зауважень і пропозицій щодо якості надання послуг в електронній формі, систему міжвідомчої електронної взаємодії, безоплатний віддалений доступ до інформаційних систем, електронних баз даних і реєстрів, систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, заходи щодо запровадження надання

адміністративних послуг в електронній формі, а також веб-портали державних органів, інтегровані до Порталу Дія.

У своїй сукупності зазначені інструменти формують техніко-правову основу цифрового сервісного середовища, у межах якого публічна адміністрація отримує можливість забезпечувати більш оперативне, доступне, прозоре та узгоджене надання адміністративних послуг, а особа – більш реальну й зручну можливість реалізації належних їй прав у відносинах із державою.

Щодо перспективних напрямків, то сьогодні електронні послуги доступні і на веб-ресурсах окремих органів місцевого самоврядування, які надають адміністративні послуги в електронній формі в межах власних повноважень. Однак для формування більш ефективної взаємодії громадськості, бізнесу та органів місцевого самоврядування необхідно розуміти, що рівень успішності реалізації електронних адміністративних послуг залежить від оперативності інформаційного обміну між органами державного управління та місцевого самоврядування, інтегрованості їх інформаційних систем та систем електронного документообігу, модернізації інформаційної інфраструктури та, звичайно, від широкої поінформованості громадян та організацій в можливості отримання адміністративних послуг в цифровій формі [62, с. 59–55].

В Україні є всі умови для реалізації процесів цифровізації та переходу на більш високий технологічний рівень розвитку та надання державних адміністративних послуг. При системному державному підході, що супроводжується формуванням належної правової бази, цифрові технології стимулюватимуть розвиток відкритого інформаційного суспільства як одного з важливих чинників розвитку демократії в країні та підвищення якості життя громадян України [93, с. 112–119].

Краковська А. Є., Баби́к М. К. пропонують ряд рекомендацій, які стосуються як безпосередньо процедури надання та отримання адміністративних послуг за допомогою інтернет-технологій, так і правових

аспектів їх врегулювання. До першої групи рекомендацій (неправового характеру) відносять: забезпечення доступу до швидкісного інтернету по всій території України, а також проведення кампаній з підвищення цифрової грамотності громадян (ці заходи покликані подолати «цифрову нерівність» серед українського населення); створення єдиної та, найголовніше, ефективної системи міжвідомчого документообігу з метою вільного доступу до електронних документів суб'єктів надання адміністративних послуг; покращення технічної оснащеності ЦНАПів та забезпечення функціонування офіційних WEB-сторінок, через які в громадян буде доступ до отримання послуг в електронному режимі. До другої групи рекомендацій (правового характеру) відносять: затвердження на законодавчому рівні ефективного алгоритму взаємодії між суб'єктами надання адміністративних послуг в режимі онлайн; затвердження особливої форми електронного підпису або його аналогу для заяв та документів екранної форми, які у процесі отримання послуги заповнюються безпосередньо на WEB-сторінці [60, с. 329–334].

Т. П. Єгорова-Луценко вважає, що для кращого забезпечення можливості отримати адміністративну послугу через мережу інтернет необхідно запровадити доступні механізми взаємодії між суб'єктами надання адміністративних послуг в режимі онлайн, необхідно затвердити алгоритм їхньої роботи для отримання послуги в електронному вигляді, починаючи від інформування про пакет документів і завершуючи отриманням результату послуги, засвідченої в належному форматі [35, с. 53-62].

Таким чином, цифровізація адміністративних послуг як форма реалізації прав людини – це цілеспрямований процес адміністративно-правового, організаційного та технологічного оновлення порядку надання адміністративних послуг, у межах якого взаємодія особи з публічною адміністрацією поступово переводиться з традиційного офлайн-формату в електронне середовище з використанням цифрових сервісів, інформаційно-комунікаційних систем, електронної ідентифікації, міжвідомчої електронної взаємодії, державних реєстрів та веб-порталів публічних органів. Її сутність

полягає не лише у технічному спрощенні процедури отримання адміністративної послуги, а передусім у створенні більш доступного, прозорого, швидкого, безпечного та зручного механізму практичного здійснення прав, свобод і законних інтересів людини у відносинах із державою. У такому розумінні цифровізація адміністративних послуг виступає формою реалізації прав людини, оскільки забезпечує перехід від абстрактного нормативного закріплення прав до їх фактичного використання особою через електронні інструменти публічного адміністрування, мінімізує надмірні бюрократичні перешкоди, зменшує корупційні ризики, підвищує якість адміністративного сервісу та сприяє формуванню людиноцентричного цифрового середовища, у якому права людини набувають реального, доступного й процедурно забезпеченого змісту.

Вважаємо, що до перспективних напрямків впровадження цифровізації адміністративних послуг як форми захисту прав людини можна віднести: розширення доступу до швидкісного інтернету на всій території України; - підвищення рівня цифрової грамотності населення; подолання цифрової нерівності між різними категоріями громадян; удосконалення міжвідомчої електронної взаємодії; інтеграція інформаційних систем органів державної влади та місцевого самоврядування; модернізація систем електронного документообігу; оновлення інформаційної інфраструктури ЦНАПів; забезпечення належного функціонування офіційних вебсторінок суб'єктів надання адміністративних послуг; розширення переліку адміністративних послуг, доступних в електронній формі; законодавче закріплення ефективного алгоритму онлайн-взаємодії між суб'єктами надання адміністративних послуг; удосконалення механізмів електронної ідентифікації та електронного підпису; забезпечення належного захисту персональних даних під час отримання електронних послуг; підвищення поінформованості громадян і суб'єктів господарювання про можливості отримання адміністративних послуг у цифровому форматі; запровадження зрозумілого порядку отримання

електронної адміністративної послуги від моменту інформування особи до отримання кінцевого результату.

Усе вищевикладене дає підстави зробити наступні висновки щодо цифровізації адміністративних послуг як форма реалізації прав людини:

– цифровізація адміністративних послуг - це цілеспрямований і системний процес впровадження цифрових технологій, електронних сервісів та інструментів онлайн-комунікації у сферу надання адміністративних послуг уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації, що забезпечує трансформацію традиційних офлайн-процедур в електронний формат взаємодії між особою та державою з метою спрощення доступу громадян до реалізації їхніх прав і свобод, підвищення ефективності, відкритості та прозорості публічного адміністрування, скорочення адміністративних і фінансових витрат на функціонування системи надання послуг, а також мінімізації корупційних ризиків шляхом зменшення безпосереднього контакту між надавачем адміністративної послуги та її одержувачем. У такому розумінні цифровізація адміністративних послуг сприяє формуванню якісно нового цифрового середовища, у межах якого права людини набувають більш доступних, зручних і практично реалізованих форм у відносинах із публічною адміністрацією.

– інструментарій цифровізації адміністративних послуг в Україні становить взаємопов'язану систему організаційних, інформаційних, комунікаційних та технологічних засобів, за допомогою яких забезпечується переведення традиційної моделі надання адміністративних послуг у цифровий формат. До основних інструментів такої цифровізації доцільно віднести Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема Портал «Дія», використання технічних засобів електронних комунікацій для надання суб'єкту звернення інформації про порядок отримання адміністративних послуг, електронні механізми зворотного зв'язку, включаючи облаштування відповідних скриньок та можливість подання зауважень і пропозицій щодо якості надання послуг в електронній формі, систему міжвідомчої електронної

взаємодії, безоплатний віддалений доступ до інформаційних систем, електронних баз даних і реєстрів, систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, заходи щодо запровадження надання адміністративних послуг в електронній формі, а також веб-портали державних органів, інтегровані до Порталу Дія. У своїй сукупності зазначені інструменти формують техніко-правову основу цифрового сервісного середовища, у межах якого публічна адміністрація отримує можливість забезпечувати більш оперативне, доступне, прозоре та узгоджене надання адміністративних послуг, а особа - більш реальну й зручну можливість реалізації належних їй прав у відносинах із державою.

— до перспективних напрямків впровадження цифровізації адміністративних послуг як форми захисту прав людини можна віднести: розширення доступу до швидкісного інтернету на всій території України; підвищення рівня цифрової грамотності населення; подолання цифрової нерівності між різними категоріями громадян; удосконалення міжвідомчої електронної взаємодії; інтеграція інформаційних систем органів державної влади та місцевого самоврядування; модернізація систем електронного документообігу; оновлення інформаційної інфраструктури ЦНАПів; забезпечення належного функціонування офіційних вебсторінок суб'єктів надання адміністративних послуг; розширення переліку адміністративних послуг, доступних в електронній формі; законодавче закріплення ефективного алгоритму онлайн-взаємодії між суб'єктами надання адміністративних послуг; удосконалення механізмів електронної ідентифікації та електронного підпису; забезпечення належного захисту персональних даних під час отримання електронних послуг; підвищення поінформованості громадян і суб'єктів господарювання про можливості отримання адміністративних послуг у цифровому форматі; запровадження зрозумілого порядку отримання електронної адміністративної послуги від моменту інформування особи до отримання кінцевого результату.

Таким чином, цифровізація адміністративних послуг як форма реалізації прав людини – це цілеспрямований процес адміністративно-правового, організаційного та технологічного оновлення порядку надання адміністративних послуг, у межах якого взаємодія особи з публічною адміністрацією поступово переводиться з традиційного офлайн-формату в електронне середовище з використанням цифрових сервісів, інформаційно-комунікаційних систем, електронної ідентифікації, міжвідомчої електронної взаємодії, державних реєстрів та веб-порталів публічних органів. Її сутність полягає не лише у технічному спрощенні процедури отримання адміністративної послуги, а передусім у створенні більш доступного, прозорого, швидкого, безпечного та зручного механізму практичного здійснення прав, свобод і законних інтересів людини у відносинах із державою. У такому розумінні цифровізація адміністративних послуг виступає формою реалізації прав людини, оскільки забезпечує перехід від абстрактного нормативного закріплення прав до їх фактичного використання особою через електронні інструменти публічного адміністрування, мінімізує надмірні бюрократичні перешкоди, зменшує корупційні ризики, підвищує якість адміністративного сервісу та сприяє формуванню людиноцентричного цифрового середовища, у якому права людини набувають реального, доступного й процедурно забезпеченого змісту.

2.4 Адміністративні процедури забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні

Адміністративні процедури займають визначальне місце у адміністративно-правовій системі та у повсякденних процесах адміністрування [142, с. 107–113]. Адміністративна процедура має важливе значення для роботи публічних адміністрацій, оскільки вона забезпечує вирішення конкретних адміністративних справ через видання

адміністративних актів. Для формування стабільної публічної адміністрації в умовах нашої країни необхідні відповідні законодавчі та правові регуляції, які є характерними для кожної сучасної розвинутої європейської держави [151].

В юридичній науці існує широке й вузьке розуміння адміністративної процедури. У першому випадку до адміністративної процедури відносять усі закріплені у відповідних джерелах права норми, що встановлюють порядок прийняття будь-яких рішень та вчинення інших дій суб'єктами публічного адміністрування. Вузьке розуміння адміністративної процедури зводиться до прийняття суб'єктами публічного адміністрування індивідуальних рішень, що мають зовнішнє спрямування, та пов'язані з наданням прав приватним особам або покладенням на них обов'язків. Широке трактування адміністративної процедури поглинається поняттям «управлінська діяльність» [12, с. 129].

Водночас однакового розуміння змістовного наповнення категорії «адміністративна процедура» на європейському правовому просторі не спостерігаємо. І це попри те, що країни Західної Європи пройшли тривалий шлях досліджень і становлення інституту адміністративної процедури. Констатуємо, що на сьогодні відсутній єдиний підхід до тлумачення адміністративної процедури, який би визнавався у правовій доктрині та закріплювався у законодавчих актах усіх європейських країн. Відмінні позиції науковців та, відповідно, парламентів зарубіжних країн щодо змісту адміністративної процедури існують навіть у тих країнах, що належать до однієї правової системи: континентальної чи англо-американської. Серед іншого, таке становище можна пояснити й історичними віхами еволюції адміністративної процедури: у глобальній правовій спадщині правила адміністративної процедури охоплюють і прийняття адміністративних актів, і розроблення правил нормотворення, і формування стандартів прийняття політичних рішень щодо загального розвитку, співпраці та контролю. У будь-якому разі процедура орієнтована не на результат, а на сам процес [12, с. 129; 161, с. 302–318].

За Законом України «Про адміністративну процедуру» адміністративна процедура – це визначений законом порядок розгляду та вирішення справи [103].

Вчені адміністративного права вважають, що адміністративна процедура – це визначений законодавством порядок розгляду та вирішення суб'єктами публічного адміністрування конкретної адміністративної справи, а також порядок ухвалення та виконання адміністративного акта з метою забезпечення реалізації прав і законних інтересів особи та виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її прав, свобод і законних інтересів [4, с. 260]. Ознаками адміністративної процедури є такі: – має правовий характер, оскільки реалізація адміністративної процедури зумовлюється дотриманням норм права; – спрямована на ухвалення та виконання (реалізацію) адміністративних актів; – регламентує діяльність як суб'єктів публічного адміністрування, так і поведінку приватних осіб; – направлена на вирішення конкретної адміністративної справи, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації прав і законних інтересів особи та виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її прав, свобод і законних інтересів; – породжує настання сукупності прав та обов'язків як у суб'єктів публічного адміністрування, так і приватних осіб; – здійснюється суб'єктом публічного адміністрування відповідно до врегульованого адміністративною процедурою порядку розгляду й вирішення конкретної адміністративної справи, ухвалення та виконання адміністративного акта [4, с. 260].

Під адміністративною процедурою І. В. Бойко пропонує розуміти структурований, нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів (у тому числі й укладення адміністративно-правових договорів), спрямований на вирішення конкретних справ у сфері публічного управління [11, с. 113–124]. Доповнити розуміння адміністративної процедури як правового явища вчена пропонує надавши більш детальні її характеристики. Так, до основних ознак автор відносить такі: правовий

характер, оскільки принципи та правила, що визначають адміністративну процедуру, містяться в приписах нормативно-правових актів; владний характер, що виявляється в приписах суб'єктів публічного управління, які носять розпорядчий характер і є обов'язковими для інших осіб; вміщує в себе сукупність норм, що регламентують як діяльність суб'єкта публічного управління, так і поведінку приватних осіб; спрямована на прийняття адміністративного акта суб'єктом владних управлінських повноважень; застосовується для вирішення конкретної адміністративної справи; має основним призначенням забезпечення ефективної реалізації прав приватних осіб та унеможливлення їх порушення; тягне за собою настання зовнішніх наслідків, тобто застосування процедурних правил породжує права й обов'язки осіб, які знаходяться поза системою публічного управління; має, як правило, безспірний характер, тобто завдяки адміністративній процедурі вирішуються позитивні управлінські справи. Виняток становить процедура розгляду скарг, оскільки при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічного управління у сторін правовідносин, що регулюються процедурними нормами, існують різні уявлення про те, як слід вчинити в конкретній адміністративній справі [11, с. 113–124].

Під адміністративною процедурою як складовим елементом механізму публічного управління Д. Сущенко розуміє визначену процесуальну діяльність суб'єктів владних повноважень, спрямовану на прийняття ними адміністративних актів або укладення публічно-правових договорів, з метою розгляду й вирішення конкретних індивідуальних адміністративних справ шляхом реалізації дозвільно-ліцензійних, контрольно-наглядових, адміністративно-деліктних проваджень, проваджень із забезпечення доступу до публічної інформації та інших видів адміністративних проваджень [143, с. 11].

Адміністративну процедуру Чуб А. В., Крилов Д. В. визначають як систему розгляду та вирішення адміністративних справ, що встановлена адміністративно-процесуальними нормами для виконавчих органів та органів

місцевого самоврядування. При аналізі функціонування органів публічної влади зазвичай використовують терміни «формальність» і «процедура», не помічаючи різниці між ними або неправильно інтерпретуючи їх співвідношення [151]. При чому, основні характеристики адміністративної процедури включають: правовий характер; спрямованість на прийняття адміністративного акту суб'єктом, наділеним управлінськими повноваженнями; використання для вирішення конкретних адміністративних справ; основну мету – забезпечення ефективної реалізації прав приватних осіб та запобігання їх порушенню; наслідки, що виникають зовні, тобто застосування процедурних правил створює права та обов'язки для осіб, які не є частиною системи публічного адміністрування; зазвичай безспірний характер, оскільки адміністративна процедура вирішує позитивні управлінські питання [151; 24, с. 103–104].

Дещо суміжне поняття до нашого аналізу сформувала К. Куркова, яка пропонує, що адміністративні процедури у сфері адміністративно-правового забезпечення науково-технологічного розвитку України – це діяльність суб'єктів публічної адміністрації, що має публічний, нормативно визначений, логічний характер, спрямована на впорядкування управлінських, реєстраційних, організаційно-кадрових, дозвольно-ліцензійних, контрольних, інтернаціоналізаційних, цифровізаційних правовідносин науково-технологічного розвитку для уніфікації адміністративної практики суб'єктів публічної адміністрації, належного публічного адміністрування науково-технологічної сфери та захисту прав суб'єктів науково-технологічної діяльності [63, с. 58–63].

Отже, адміністративна процедура забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації – це врегульований нормами адміністративного права та принципами належного врядування порядок діяльності органів публічної адміністрації, їх посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів, який реалізується у цифровому або змішаному форматі та охоплює прийняття, обробку, перевірку інформації, електронну взаємодію з приватними особами,

ухвалення індивідуальних адміністративних рішень, надання адміністративних послуг, здійснення контролю, реагування на звернення, скарги та порушення прав людини.

За своїм концептуальним змістом адміністративна процедура забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації поєднує три взаємопов'язані елементи: адміністративну процедуру як правовий порядок, цифровізацію як форму та інструмент публічного адміністрування, та захист прав людини як основну мету та межу діяльності публічної адміністрації.

Різноманітність видів адміністративної процедури обумовлює існування відмінних один від одного правил її регламентації. Проте оскільки будь-яка процедура має своїм призначенням ефективну реалізацію прав приватних осіб та задоволення суспільних потреб, доцільним є прийняття законодавчого акта загального характеру, в якому б закріплювалися основні принципи адміністративної процедури, права приватних осіб у будь-якій процедурі [11, с. 113–124].

Найпоширенішою класифікацією адміністративних процедур є їхній поділ на юрисдикційні та неюрисдикційні. Д. Суценко визначено, що реалізація процедур юрисдикційного характеру спрямовується на вирішення справ щодо адміністративних правопорушень та інших правових конфліктів. Встановлено, що характерними рисами юрисдикційних процедур є: 1) порядок діяльності органів юрисдикційного типу; 2) процес регулювання порядку взаємних відносин сторін у конфлікті; 3) змагальність сторін; 4) регулювання порядку використання санкцій, що закріплені у матеріальних нормах; 5) деталізоване нормативно-правове регулювання; 6) результат – індивідуальний адміністративний акт. Підкреслено, що характерними рисами адміністративних процедур неюрисдикційного типу є відсутність спірних відносин, що не передбачає можливості застосування заходів державного примусу [143, с. 7].

Д. Суценко виділено як критерій класифікації адміністративних процедур в Україні межі дискреції, що дозволило виділити адміністративні

процедури, здійснення яких не допускає застосування органом державної влади чи місцевого самоврядування дискреційних повноважень, до яких віднесено адміністративні процедури із затвердження планів та проектів землеустрою, затвердження генеральних планів забудови населених пунктів, видання спеціальних дозволів на використання природних ресурсів загальнодержавного значення та процедури, де прийнятною є реалізація дискреційних прав [143, с. 4–5].

Відповідно до класифікації адміністративних процедур у сфері адміністративного права, Чуб А. В., Крилов Д. В. їх розділяють на кілька категорій: процедури, що стосуються громадських звернень; справи про адміністративні правопорушення; процедури заохочувального характеру; дозвільно-реєстраційні процедури; контрольні та наглядові процедури; установчі процедури; процедури підготовки та прийняття управлінських актів; процедури, пов'язані з використанням адміністративних заходів припинення; документообіг та діловодство; кадрові процедури; організація внутрішньої діяльності апарату; а також звернення юридичних осіб щодо управлінських питань. Відповідно до класифікації адміністративних процедур залежно від складності правил, що вони охоплюють, адміністративні процедури поділяють на прості та складні. Простою вважається процедура, що складається з звичайного переліку дій без залучення інших учасників. Складні процедури, в свою чергу, передбачають участь інших суб'єктів (свідків, експертів) і вимагають детального аналізу обставин справи. Чуб А. В., Крилов Д. В. виділяють такі критерії для класифікації: природа адміністративної справи (наявність конфлікту чи суперечки); спрямованість діяльності адміністративних органів; ініціатор адміністративно-процедурних відносин; характер наслідків для учасників правових відносин адміністративного характеру; процес реалізації адміністративної процедури (рівень урегульованості); а також функціональне призначення адміністративних процедур [151].

За суб'єктом, якому належить ініціатива виникнення правовідносин, адміністративну процедуру поділяють на таку, що ініціюється приватною особою, та таку, що ініціюється суб'єктом публічного управління. Для першого виду процедури характерно, що вона починається із звернення приватної особи до суб'єкта публічної влади із заявою про реалізацію належного цій особі права або зі скаргою, що права особи порушені рішеннями, діями чи бездіяльністю владарюючих суб'єктів, чи на приватну особу покладено не передбачений законом обов'язок. Такому праву приватної особи завжди кореспондує обов'язок владарюючого суб'єкта здійснити певні дії або прийняти рішення, завдяки яким будуть задоволені права фізичних і юридичних осіб, а також інших колективних утворень. Приміром, громадянин, маючи намір зайнятися підприємницькою діяльністю, звертається до Центру надання адміністративних послуг із заявою та необхідними документами для реєстрації його як фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності. Або юридичній особі відмовлено у видачі ліцензії на зайняття туристичною діяльністю, і вона подає скаргу на рішення органу ліцензування. Другий вид адміністративної процедури має своїм початком рішення суб'єкта публічного управління, вчинення ним дій, обумовлених здійсненням владних управлінських повноважень, встановлених законодавчими актами. Процедура цього виду може бути поділена на такі різновиди: втручальна, що включає в себе дії контрольно-наглядового або правообмежувального характеру; спрямована на задоволення суспільних потреб, що характеризується тим, що рішення, прийняті за цією процедурою, представляють інтерес для широкого кола неперсоніфікованих осіб (приміром, територіальної громади, жителів населеного пункту, пацієнтів лікарень, пасажирів транспортних засобів тощо) [11, с. 113–124].

Залежно від сутності адміністративні процедури бувають: реєстраційні, дозвільні, інспекційні, екзаменаційні, акредитаційні, ліцензійні тощо. Реєстраційна процедура – це регламентований адміністративно-процесуальними нормами порядок дій органів публічної адміністрації з метою

визнання законності правових актів, дій фізичних та юридичних осіб, підтвердження з боку держави правового статусу суб'єктів, установлення певних прав та обов'язків, а також фіксації юридичних фактів. Реєстраційна процедура характеризується такими ознаками: 1) належить до окремого виду адміністративних процедур, що полягає у вчиненні суб'єктами публічної адміністрації певних дій, що полягають у внесенні відомостей до електронних чи паперових книг або інших електронно-адміністративних систем; 2) є формою вираження процедури, тобто порядку діяльності публічної адміністрації, спрямованої на реалізацію норм матеріального права; 3) спрямована на проведення реєстрації певного статусу, законного права, що має нормативно-правову основу; 4) є заявною процедурою, оскільки розпочинається виключно на основі заяви поданої фізичними чи юридичними особами. Під інспекційними процедурами слід розуміти встановлений чинним законодавством порядок втручальної контрольно-наглядової діяльності суб'єктів публічного адміністрування, яка полягає у здійсненні перевірки дотримання законів та інших нормативно-правових актів. Під дозвільними процедурами слід розуміти встановлений чинним законодавством порядок діяльності суб'єктів публічного адміністрування, за результатами якої надаються дозволи на провадження певних видів діяльності та здійснення юридично значущих дій. Дозвільні процедури мають такі ознаки: – являють собою послідовні дії суб'єктів публічного адміністрування; – направлені на вирішення питання про безпечність для громадян та інтересів держави виконання приватною особою певних дій або зайняття певною діяльністю; – наявність чималої кількості суб'єктів, правомочних надавати дозволи; – наявність множинності видів дозволів (ліцензія, сертифікат, спеціальний дозвіл, рішення, погодження тощо); – завершується виданням документа дозвільного, яким приватна особа наділяється певним правом щодо здійснення певних дій або зайняття діяльністю; – підстави для відмови у виданні дозволу визначені законом і пов'язані з небезпечністю дій або діяльності приватної особи [4, с. 260–265].

Інша класифікація адміністративної процедури на види може бути здійснена за критерієм складності правил, що охоплюються процедурою. Так, поділимо адміністративну процедуру на просту та складну. Проста адміністративна процедура полягає у вчиненні суб'єктом публічного управління дій, спрямованих на реалізацію прав та виконання обов'язків приватними особами, що не передбачає залучення до процедури інших учасників, додаткового вивчення та дослідження обставин справи. До простої адміністративної процедури слід віднести державну реєстрацію юридичної особи, оформлення й видачу паспорта для виїзду за кордон тощо. При вирішенні таких справ представники публічної адміністрації перевіряють у заявника наявність всіх необхідних для вирішення питання документів і вчиняють дії щодо реєстрації або оформлення, тим самим реалізуючи права приватних осіб. Складна адміністративна процедура характеризується наявністю правил щодо залучення експертів, заслуховування свідків та іншого додаткового вивчення обставин адміністративної справи. І лише після цього може бути прийнято рішення, спрямоване на вирішення поставленого перед владарюючим суб'єктом питання. За наслідками для приватної особи адміністративну процедуру поділяють на правонадавальну (призначення пенсії, субсидії, реєстрація речових прав на нерухоме майно тощо), правообмежувальну (викуп земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, для суспільних потреб), зобов'язальну (проведення контрольно-наглядових заходів) [11, с. 113–124].

Отже, існують наступні адміністративні процедури забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні, які поділяються за функціональним призначенням:

– реалізаційні процедури, за допомогою яких особа безпосередньо реалізує належне їй право через звернення до органу публічної адміністрації або через електронний сервіс. До них належать: оформлення цифрових документів; отримання адміністративної послуги через портал або застосунок; реєстрація місця проживання; оформлення соціальної допомоги, субсидії,

пенсії; державна реєстрація фізичної особи-підприємця або юридичної особи; отримання дозволу, ліцензії, витягу, довідки.

- підтверджувальні процедури (наприклад, отримання електронного витягу з реєстру; підтвердження статусу ВПО; підтвердження права власності; підтвердження освітнього, пенсійного, соціального або військово-облікового статусу; формування цифрового документа в мобільному застосунку тощо);

- відновлювальні процедури, що спрямовані на поновлення порушеного або невизнаного права. До них слід віднести: адміністративне оскарження рішення, дії чи бездіяльності органу; виправлення помилкових даних у державному реєстрі; поновлення доступу до електронного кабінету; перегляд автоматизованого рішення; скасування неправомірного електронного адміністративного акта; повторний розгляд заяви після технічної або реєстрової помилки;

- превентивно-гарантійні процедури (наприклад, інформування особи про початок процедури; надання доступу до матеріалів справи; повідомлення про використання персональних даних; забезпечення права бути вислуханою; перевірка законності обміну даними між реєстрами; оцінка ризиків автоматизованого рішення; забезпечення альтернативного каналу доступу для осіб без цифрових навичок);

- контрольньо-наглядові процедури, у межах яких публічна адміністрація контролює додержання вимог законодавства у цифровому середовищі. Відповідні процедури стосуються: захисту персональних даних; кібербезпеки; безпеки інформаційно-комунікаційних систем; законності функціонування електронних реєстрів; надійності електронної ідентифікації; правильності електронного документообігу; якості надання електронних публічних послуг тощо;

- юрисдикційно-захисні процедури, що пов'язані з наявністю спору, правопорушення або конфлікту між особою та суб'єктом владних повноважень. До них належать: розгляд скарги на електронне адміністративне рішення; провадження щодо адміністративного правопорушення, виявленого

за допомогою цифрових засобів; оскарження відмови в електронній послугі; спори щодо неправомірної обробки персональних даних; спори щодо незаконного обмеження доступу до інформації; оскарження санкцій, накладених за результатами цифрового контролю).

Щодо порядку, то різні адміністративні процедури реалізуються за різним порядком. Найскладнішим є, на наш погляд, адміністративне провадження, що відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» розпочинається: 1) за заявою особи щодо забезпечення реалізації її права, свободи чи законного інтересу або виконання нею визначеного законом обов'язку, у тому числі щодо отримання адміністративної послуги; 2) за ініціативою адміністративного органу, у тому числі у порядку здійснення ним інспекційного (контрольного, наглядового) повноваження. Адміністративне провадження продовжується у разі подання скарги в порядку адміністративного оскарження. Підставою для початку адміністративного провадження за ініціативою адміністративного органу відповідно до принципів законності та офіційності є: 1) виконання адміністративним органом його повноважень, визначених законом; 2) настання події, визначеної законом як підстава для прийняття адміністративного акта; 3) порушення права, свободи чи законного інтересу особи або публічного інтересу, виявлене адміністративним органом [103].

Особа має право в порядку, встановленому Законом України «Про адміністративну процедуру», подати до адміністративного органу заяву з вимогою прийняти адміністративний акт з метою забезпечення реалізації її права, свободи або законного інтересу, виконання нею визначеного законом обов'язку, якщо вважає, що розгляд і виконання такої вимоги належить до компетенції адміністративного органу [103].

Під час підготовки справи до розгляду та вирішення, крім невідкладного розгляду та вирішення справи, адміністративний орган встановлює наявність та достатність матеріалів у справі, а також за необхідності: 1) витребовує додатково документи та відомості, що перебувають у володінні органу

державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи чи організації, що належить до сфери його управління; 2) залучає до участі в адміністративному провадженні адресата, повідомляє йому правові підстави початку адміністративного провадження та можливі наслідки прийняття адміністративного акта; 3) повідомляє заінтересованим особам про початок адміністративного провадження та про їхні права на участь в адміністративному провадженні; 4) повідомляє учасникам адміністративного провадження порядок ознайомлення з матеріалами справи, їхні права і обов'язки; 5) надає учасникам адміністративного провадження можливість подати документи, клопотання, пояснення та зауваження, довести обставини, що мають значення для вирішення справи; 6) вирішує питання про необхідність залучення до участі в адміністративному провадженні осіб, які сприяють розгляду справи, призначення експертизи, проведення огляду на місці або огляду речей, проведення слухання у справі; 7) виконує інші передбачені законом обов'язки в рамках адміністративного провадження [103].

Отже, порядок адміністративних процедур є різним. При цьому, адміністративне провадження в умовах цифровізації набуває значення більш технологічно-модернізованої форми, шляхом використання електронних заяв, реєстрів, кабінетів, автоматизованого обміну даними, електронних повідомлень чи дистанційної участі у розгляді справи, що забезпечує доступну та прозору взаємодію між особою та публічною адміністрацією.

Усе вищевикладене дозволяє зробити наступні висновки щодо адміністративних процедур забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні:

– адміністративна процедура забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації – це врегульований нормами адміністративного права та принципами належного врядування порядок діяльності органів публічної адміністрації, їх посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів, який

реалізується у цифровому або змішаному форматі та охоплює прийняття, обробку, перевірку інформації, електронну взаємодію з приватними особами, ухвалення індивідуальних адміністративних рішень, надання адміністративних послуг, здійснення контролю, реагування на звернення, скарги та порушення прав людини.

– за своїм концептуальним змістом адміністративна процедура забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації поєднує три взаємопов'язані елементи: адміністративну процедуру як правовий порядок, цифровізацію як форму та інструмент публічного адміністрування, та захист прав людини як основну мету та межу діяльності публічної адміністрації.

– адміністративне провадження в умовах цифровізації набуває значення більш технологічно-модернізованої форми, шляхом використання електронних заяв, реєстрів, кабінетів, автоматизованого обміну даними, електронних повідомлень чи дистанційної участі у розгляді справи, що забезпечує доступну та прозору взаємодію між особою та публічною адміністрацією.

Отже, існують наступні адміністративні процедури забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні, які поділяються за функціональним призначенням:

– реалізаційні процедури, за допомогою яких особа безпосередньо реалізує належне їй право через звернення до органу публічної адміністрації або через електронний сервіс. До них належать: оформлення цифрових документів; отримання адміністративної послуги через портал або застосунок; реєстрація місця проживання; оформлення соціальної допомоги, субсидії, пенсії; державна реєстрація фізичної особи-підприємця або юридичної особи; отримання дозволу, ліцензії, витягу, довідки.

– підтверджувальні процедури (наприклад, отримання електронного витягу з реєстру; підтвердження статусу ВПО; підтвердження права власності; підтвердження освітнього, пенсійного, соціального або військово-облікового статусу; формування цифрового документа в мобільному застосунку тощо);

– відновлювальні процедури, що спрямовані на поновлення порушеного або невизнаного права. До них слід віднести: адміністративне оскарження рішення, дії чи бездіяльності органу; виправлення помилкових даних у державному реєстрі; поновлення доступу до електронного кабінету; перегляд автоматизованого рішення; скасування неправомірного електронного адміністративного акта; повторний розгляд заяви після технічної або реєстрової помилки;

– превентивно-гарантійні процедури (наприклад, інформування особи про початок процедури; надання доступу до матеріалів справи; повідомлення про використання персональних даних; забезпечення права бути вислуханою; перевірка законності обміну даними між реєстрами; оцінка ризиків автоматизованого рішення; забезпечення альтернативного каналу доступу для осіб без цифрових навичок);

– контрольно-наглядові процедури, у межах яких публічна адміністрація контролює додержання вимог законодавства у цифровому середовищі. Відповідні процедури стосуються: захисту персональних даних; кібербезпеки; безпеки інформаційно-комунікаційних систем; законності функціонування електронних реєстрів; надійності електронної ідентифікації; правильності електронного документообігу; якості надання електронних публічних послуг тощо;

– юрисдикційно-захисні процедури, що пов'язані з наявністю спору, правопорушення або конфлікту між особою та суб'єктом владних повноважень. До них належать: розгляд скарги на електронне адміністративне рішення; провадження щодо адміністративного правопорушення, виявленого за допомогою цифрових засобів; оскарження відмови в електронній послугі; спори щодо неправомірної обробки персональних даних; спори щодо незаконного обмеження доступу до інформації; оскарження санкцій, накладених за результатами цифрового контролю).

Висновки до розділу 2

1. Роль Конституції України як складової нормативного забезпечення захисту прав людини полягає у закріпленні фундаментальної правової моделі взаємовідносин між особою та державою, за якої людина визнається найвищою соціальною цінністю, її права та безпека – головний обов'язок держави. Конституція визначає аксіологічні засади правового порядку, надає права людини характеру безпосередньо діючих гарантій, що зобов'язують органи державної влади, органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб діяти в межах правової відповідальності перед людиною.

2. Спеціальні закони адміністративного захисту прав людини формують процедурно-визначений реалізаційний механізм захисту, охорони та відновлення прав у відносинах особи з публічною адміністрацією. Спеціальні закони адміністративного захисту в Україні зазнають вдосконалення в напрямку цифрової трансформації, що дозволяє підвищити якість, оперативність та відкритість адміністративних інструментів та процедур.

3. Значення законів України (загальних, спеціальних та у сфері інформаційного права), як складових нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації, визначається здатністю комплексно поєднувати матеріальні гарантії прав та свобод людини, процедурні механізми їх реалізації, інституційні форми контролю за діяльністю публічної адміністрації та цифрові інструменти доступу до захисту. У своїй єдності закони України трансформують право на захист із формальної можливості звернення до компетентного органу в багаторівневу систему правового, процедурного, цифрового та інформаційного захисту.

4. Значення підзаконних актів як складових нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації полягає в тому, що стратегії, концепції, програми, порядки та інші акти виконавчого характеру, формують операційний механізм реалізації права людини на захист, визначають пріоритети, інституційних виконавців, організаційні алгоритми, інструменти

міжвідомчої взаємодії, показники ефективності та напрями модернізації публічного управління. В умовах цифровізації, підзаконні акти поєднують правовий, безпековий, соціальний, технологічний та інфраструктурний виміри захисту, забезпечуючи розвиток електронних комунікацій, електронних адміністративних та соціальних послуг, територіальну доступність сервісів, упровадження електронних інструментів у громадах, кіберстійкість, захист інформаційних систем та створення передумов для рівного доступу особи до держави незалежно від місця проживання чи соціального статусу.

5. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні включає суб'єктів публічної влади правозахисного, безпекового, юрисдикційного, інформаційно-технічного впливу, та приватних учасників цифрового середовища, що забезпечують безпечне функціонування електронних сервісів, цифрової інфраструктури, реєстрів, інформаційних систем та механізмів громадського контролю.

6. Верховна Рада України, як суб'єкт адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, ухвалює закони у сфері прав людини, персональних даних, доступу до інформації, кібербезпеки, електронних послуг тощо, уповноважує та контролює інших суб'єктів, та здійснює парламентський контроль.

7. Президент України, Рада національної безпеки і оборони України та Кабінет Міністрів України як суб'єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини у сфері кібербезпеки утворюють вищий управлінсько-координаційний рівень національної системи кіберзахисту, в межах якого поєднуються політико-стратегічне керівництво, міжвідомча координація, нормативне регулювання та ресурсно-організаційне забезпечення безпечного функціонування кіберпростору.

8. Міністерство юстиції України та Міністерство цифрової трансформації України, як суб'єкти адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, відіграють взаємодоповнювальну роль у формуванні

сучасного механізму гарантування, реалізації та охорони прав і свобод людини в Україні, що в сучасних умовах дозволяє створити більш доступний, прозорий та людиноцентричний захист прав і свобод в умовах трансформації держави та розвитку інформаційного суспільства.

9. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, як суб'єкт адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, займає особливе місце в національній системі гарантування прав і свобод людини та громадянина, та поєднує у своїй діяльності незалежний правозахисний, контрольний, моніторинговий та превентивний інструментарій захисту та охорони прав людини, що сукупно формує статус спеціального адміністративно-правового гаранта прав людини, діяльність якого спрямована на поновлення вже порушених прав, та формування превентивного механізму захисту особи від свавілля, бездіяльності чи неналежного функціонування органів публічної влади, що в підсумку підвищує ефективність усього правозахисного механізму демократичної правової держави.

10. Судова система трансформувала адміністративно-правові механізми захисту прав людини в цифровому напрямку, що дозволяє використовувати судочинство більш оперативно, відкрито та адаптовано до сучасних викликів, зокрема повномасштабної війни, територіальної віддаленості учасників процесу, безпекових ризиків та потреби в безперервності здійснення правосуддя.

11. Адміністративно-правовий інструментарій не є статичною категорією – його зміст і структура перебувають у постійному розвитку під впливом як нормотворчих процесів, так і суспільно-правової практики. В умовах збройного конфлікту та одночасної цифровізації публічного управління в Україні особливої актуальності набуває питання ефективності застосування зазначених інструментів, оскільки їх практична реалізація має відповідати не лише формальним вимогам законодавства, а й сучасним стандартам захисту прав людини, забезпечуючи належний баланс між

публічним інтересом держави та індивідуальними правами і свободами приватних осіб.

12. Виділено ознаки адміністративно-правових інструментів забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні: по-перше, вони є зовнішнім виразом адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, що відображає правову динаміку публічного управління та фіксує владні рішення, які тягнуть юридично значущі наслідки для приватних осіб; по-друге, їх застосування має чітку нормативну обумовленість і здійснюється виключно в межах законодавчо визначеної компетенції відповідних суб'єктів на засадах законності, пропорційності та поваги до прав і свобод людини; по-третє, вибір конкретного інструменту визначається функціонально-цільовим призначенням та специфікою об'єкта публічного впливу, що передбачає індивідуалізований і адресний підхід до захисту прав конкретної особи; по-четверте, в умовах цифрової трансформації публічного управління зазначені інструменти набувають технологічно обумовленого характеру, що виражається у їх адаптації до електронних форм адміністративної діяльності, цифрових реєстрів, автоматизованих рішень та дистанційних адміністративних процедур; по-п'яте, їх реалізація супроводжується обов'язковою процедурною регламентованістю та підконтрольністю, що забезпечує прозорість, законність і відповідальність у сфері публічного адміністрування.

13. Система видів адміністративно-правових інструментів захисту прав людини в умовах цифровізації не є вичерпною та закритою, вона відображає об'єктивну тенденцію до розширення арсеналу публічного адміністрування під впливом технологічних, соціальних та безпекових трансформацій. Цифровізація при цьому виступає не лише тлом, а й самостійним чинником, що породжує нові форми адміністративної діяльності, модифікує усталені правові інструменти та вимагає від законодавця й правозастосовника

постійної адаптації до реалій інформаційного суспільства з метою забезпечення реального, а не формального захисту прав і свобод людини.

14. Аналіз актуальних питань адміністративно-правового інструментарію захисту прав людини в умовах цифровізації України засвідчує наявність системного розриву між темпами технологічних перетворень та рівнем їх нормативно-правового супроводу. Цифрова трансформація публічного управління, породжуючи нові форми взаємодії між державою та приватною особою, водночас створює правові прогалини у сферах адміністративної відповідальності за цифрові правопорушення, захисту персональних даних та забезпечення рівного доступу громадян до електронних публічних послуг - що об'єктивно знижує ефективність наявного інструментарію правового захисту. Особливої уваги заслуговує те, що умови воєнного стану перетворюють зазначені прогалини з теоретичної проблеми на реальну загрозу правам людини. Руйнування цифрової інфраструктури, систематичні кібератаки агресора та структурна цифрова нерівність фактично виключають найбільш вразливі категорії населення з простору правового захисту. За таких обставин держава постає перед необхідністю не просто вдосконалення окремих правових інструментів, а формування якісно нової моделі адміністративно-правового регулювання, здатної функціонувати в умовах одночасної цифрової трансформації та збройного конфлікту.

15. Цифровізація адміністративних послуг – це цілеспрямований та системний процес впровадження цифрових технологій, електронних сервісів та інструментів онлайн-комунікації у сферу надання адміністративних послуг уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації, що забезпечує трансформацію традиційних офлайн-процедур в електронний формат взаємодії між особою та державою з метою спрощення доступу громадян до реалізації їхніх прав і свобод, підвищення ефективності, відкритості та прозорості публічного адміністрування, скорочення адміністративних і фінансових витрат на функціонування системи надання послуг, а також мінімізації корупційних ризиків шляхом зменшення безпосереднього контакту

між надавачем адміністративної послуги та її одержувачем. У такому розумінні цифровізація адміністративних послуг сприяє формуванню якісно нового цифрового середовища, у межах якого права людини набувають більш доступних, зручних і практично реалізованих форм у відносинах із публічною адміністрацією.

16. Інструментарій цифровізації адміністративних послуг в Україні становить взаємопов'язану систему організаційних, інформаційних, комунікаційних та технологічних засобів, за допомогою яких забезпечується переведення традиційної моделі надання адміністративних послуг у цифровий формат. До основних інструментів такої цифровізації доцільно віднести Єдиний державний веб-портал електронних послуг, зокрема Портал «Дія», використання технічних засобів електронних комунікацій для надання суб'єкту звернення інформації про порядок отримання адміністративних послуг, електронні механізми зворотного зв'язку, включаючи облаштування відповідних скриньок та можливість подання зауважень і пропозицій щодо якості надання послуг в електронній формі, систему міжвідомчої електронної взаємодії, безоплатний віддалений доступ до інформаційних систем, електронних баз даних і реєстрів, систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, заходи щодо запровадження надання адміністративних послуг в електронній формі, а також веб-портали державних органів, інтегровані до Порталу Дія. У своїй сукупності зазначені інструменти формують техніко-правову основу цифрового сервісного середовища, у межах якого публічна адміністрація отримує можливість забезпечувати більш оперативне, доступне, прозоре та узгоджене надання адміністративних послуг, а особа - більш реальну й зручну можливість реалізації належних їй прав у відносинах із державою.

17. Сутність цифровізації адміністративних послуг як форми реалізації прав людини полягає передусім у створенні більш доступного, прозорого, швидкого, безпечного та зручного механізму практичного здійснення прав, свобод і законних інтересів людини у відносинах із державою. У такому

розумінні цифровізація адміністративних послуг виступає формою реалізації прав людини, оскільки забезпечує перехід від абстрактного нормативного закріплення прав до їх фактичного використання особою через електронні інструменти публічного адміністрування, мінімізує надмірні бюрократичні перешкоди, зменшує корупційні ризики, підвищує якість адміністративного сервісу та сприяє формуванню людиноцентричного цифрового середовища, у якому права людини набувають реального, доступного й процедурно забезпеченого змісту.

18. За своїм концептуальним змістом адміністративна процедура забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації поєднує три взаємопов'язані елементи: адміністративну процедуру як правовий порядок, цифровізацію як форму та інструмент публічного адміністрування, та захист прав людини як основну мету та межу діяльності публічної адміністрації.

19. Адміністративне провадження в умовах цифровізації набуває значення більш технологічно-модернізованої форми, шляхом використання електронних заяв, реєстрів, кабінетів, автоматизованого обміну даними, електронних повідомлень чи дистанційної участі у розгляді справи, що забезпечує доступну та прозору взаємодію між особою та публічною адміністрацією.

20. Існують наступні адміністративні процедури забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні, які поділяються за функціональним призначенням: – реалізаційні процедури, за допомогою яких особа безпосередньо реалізує належне їй право через звернення до органу публічної адміністрації або через електронний сервіс. До них належать: оформлення цифрових документів; отримання адміністративної послуги через портал або застосунок; реєстрація місця проживання; оформлення соціальної допомоги, субсидії, пенсії; державна реєстрація фізичної особи-підприємця або юридичної особи; отримання дозволу, ліцензії, витягу, довідки. – підтверджувальні процедури (наприклад, отримання електронного витягу з реєстру; підтвердження статусу ВПО; підтвердження права власності;

підтвердження освітнього, пенсійного, соціального або військово-облікового статусу; формування цифрового документа в мобільному застосунку тощо); – відновлювальні процедури, що спрямовані на поновлення порушеного або невизнаного права. До них слід віднести: адміністративне оскарження рішення, дії чи бездіяльності органу; виправлення помилкових даних у державному реєстрі; поновлення доступу до електронного кабінету; перегляд автоматизованого рішення; скасування неправомірного електронного адміністративного акта; повторний розгляд заяви після технічної або реєстрової помилки; – превентивно-гарантійні процедури (наприклад, інформування особи про початок процедури; надання доступу до матеріалів справи; повідомлення про використання персональних даних; забезпечення права бути вислуханою; перевірка законності обміну даними між реєстрами; оцінка ризиків автоматизованого рішення; забезпечення альтернативного каналу доступу для осіб без цифрових навичок); – контрольно-наглядові процедури, у межах яких публічна адміністрація контролює додержання вимог законодавства у цифровому середовищі. Відповідні процедури стосуються: захисту персональних даних; кібербезпеки; безпеки інформаційно-комунікаційних систем; законності функціонування електронних реєстрів; надійності електронної ідентифікації; правильності електронного документообігу; якості надання електронних публічних послуг тощо; – юрисдикційно-захисні процедури, що пов’язані з наявністю спору, правопорушення або конфлікту між особою та суб’єктом владних повноважень. До них належать: розгляд скарги на електронне адміністративне рішення; провадження щодо адміністративного правопорушення, виявленого за допомогою цифрових засобів; оскарження відмови в електронній послугі; спори щодо неправомірної обробки персональних даних; спори щодо незаконного обмеження доступу до інформації; оскарження санкцій, накладених за результатами цифрового контролю).

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1 Проблеми захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні

У сучасних умовах цифровізації суспільства, масового використання інформаційних технологій та широкої інтеграції штучного інтелекту в процеси аналізу та обробки даних, захист персональної інформації набуває особливої актуальності. З одного боку, персональні дані є необхідним ресурсом для розвитку цифрової економіки, оптимізації державного управління та вдосконалення комунікації між громадянами та державними органами. З іншого боку, неналежне використання таких даних може призвести до серйозних порушень прав громадян, фінансових збитків, загроз особистій безпеці та створення ризиків незаконного стеження чи маніпулювання інформацією. Проблема захисту персональних даних у сучасних реаліях є однією з ключових у сфері прав людини, інформаційного права та адміністративного регулювання, адже вона стосується забезпечення фундаментального права людини на приватність, що є основою демократичного суспільства. Значну небезпеку становлять технології масового збору та аналізу даних, алгоритми прогнозування поведінки споживачів, системи розпізнавання облич, що використовуються як у державному, так і в приватному секторах. Використання таких технологій без належного правового регулювання може призвести до тотального контролю за громадянами, зловживань з боку державних структур і комерційних організацій, а також порушення принципів демократичного суспільства [52, с. 243–248; 152, с. 78–90].

Стрімкий технологічний розвиток і глобалізація призводять до виникнення нових труднощів для захисту персональних даних. Масштаби збирання та спільного використання персональних даних суттєво зросли. Технології дозволяють як приватним компаніям, так і публічним органам користуватися персональними даними в безпрецедентних масштабах з метою реалізації своєї діяльності. Фізичні особи дедалі частіше надають доступ до персональної інформації для громадськості та в глобальному масштабі. Технології змінили як економіку, так і суспільне життя і повинні надалі стимулювати вільний рух персональних даних [129].

Стратегією інформаційної безпеки від 28 грудня 2021 р. №685/2021 визначено одну із цілей – забезпечення дотримання прав особи на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, свободу вираження своїх поглядів і переконань, захист приватного життя, доступ до об’єктивної та достовірної інформації, а також забезпечення захисту прав журналістів, гарантування їх безпеки під час виконання професійних обов’язків, протидія поширенню незаконного контенту. Досягнення зазначеної цілі здійснюватиметься шляхом виконання таких завдань, як: удосконалення законодавства про захист персональних даних, а також упровадження ефективних механізмів забезпечення його реалізації; забезпечення інформаційної безпеки, захист прав та свобод, зокрема персональних даних військовослужбовців та представників інших складових сил безпеки та оборони України, ветеранів війни, членів їхніх сімей [121].

Українське законодавство передбачає, що кожен громадянин має право знати, які дані про нього зберігаються, хто їх обробляє та з якою метою [114; 52, с. 243–248]. Це відповідає загальноприйнятим міжнародним стандартам, зокрема нормам Загального регламенту про захист даних (General Data Protection Regulation, далі – GDPR) [129; 52, с. 243–248], який встановлює детальні правила реалізації прав суб’єктів персональних даних. У зв’язку із цим особливого значення набуває ефективність механізмів реалізації цих прав. Практика свідчить, що багато громадян не знають про свої можливості щодо

контролю за обробкою їхніх даних, а організації, які працюють із персональними даними, не завжди дотримуються встановлених вимог [52, с. 243–248].

На разі, основним актом Європейського союзу, що врегульовує питання захисту персональних даних, є загальне положення про захист даних – GDPR [167; 13, с. 43–48]. Вказаний акт безпосередньо застосовується у всіх державах-членах ЄС відповідно до договору про функціонування Європейського союзу, тобто не вимагає прийняття додаткового національного законодавства [36; 13, с. 43–48]. Фактична дія GDPR має екстериторіальний характер, оскільки розповсюджується не лише на країни-члени ЄС, а й на усіх суб'єктів, що займаються даними громадян ЄС. Таким чином, цей акт виступає далекосяжною транснаціональною регуляторною базою [13, с. 43–48].

Загальний регламент про захист персональних даних в країнах ЄС – GDPR (General Data Protection Regulation) регулює питання обробки персональних даних в країнах ЄС, застосовується й до країн Європейської економічної зони: Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія. На відміну від свого попередника Data Protection Directive 95/46/EC 1995 року цей акт є регламентом та має пряму дію, тобто підлягає негайному виконанню в усіх державах-учасниках одночасно. Хоча деякі питання в контексті обробки персональних даних країни-учасниці можуть вирішувати самостійно, основні концепти є незмінними для усіх країн, в яких діє GDPR. Регламент захищає фундаментальні права і свободи фізичних осіб, зокрема, їх право на захист персональних даних [129; 158, с. 89–102].

Важливість GDPR полягає у тому, що з прийняттям цього акту ЄС фактично утворив світовий прецедент у сфері конфіденційності, оскільки відтепер контроль над даними був визнаний «базовим правом» фізичних осіб. прийнятий акт надав громадянам ЄС повноваження розпоряджатися, як їхні дані можна збирати, використовувати та зберігати, що поставило світові компанії перед вибором: привести свої внутрішні закони у відповідність до нових правил ЄС або ризикувати бути виключеним з ринку з 500 мільйонами

заможних споживачів. таким чином, GDPR стало не лише європейським, а й світовим стандартом [163; 13, с. 43–48].

Не останнім по важливості є положення, що суб'єкти, які займаються персональними даними європейських громадян, не мають права передавати дані таких користувачів до країн, де рівень захисту є нижчим, аніж в ЄС. таким чином суб'єкти господарської діяльності (та інші зацікавлені суб'єкти) з країн, що не забезпечують відповідність національного законодавства до вимог GDPR, втрачають доступ до обширного та цінного сектору інформації [13, с. 43–48].

Продовження процесу адаптації українського законодавства до вимог GDPR передбачає запровадження нових механізмів захисту персональної інформації, зокрема через створення спеціалізованих органів, які здійснюватимуть нагляд за дотриманням правових норм [52, с. 243–248].

GDPR окремо згадує дітей як вразливих фізичних осіб, яким потрібний особливий захист [129; 158, с. 89–102]. Пункт 75 вступної частини загального регламенту (GDPR) окремо згадує дітей як вразливих фізичних осіб, яким потрібний особливий захист. Пункт 38 у вступній частині GDPR зазначає, що діти потребують особливого захисту щодо персональних даних, оскільки вони можуть бути менш обізнані про ризики, наслідки та гарантії пов'язані з обробкою їх даних. Зокрема, захист даних дітей має застосовуватись у випадках використання їх персональних даних для маркетингу, створення профілів або збирання даних про дітей під час користування послугами, які пропонуються дітям [129; 158, с. 89–102].

На відміну від інших положень GDPR, послуги інформаційного суспільства – це такі послуги, що надаються в онлайн-режимі. «Неповнолітні» відповідно до статті 8 GDPR – це діти до 16 років. Однак GDPR дозволяє країнам-членам знизити цей мінімальний вік до 13 років. Наприклад, найнижчий вік для особистої згоди дітей на обробку їх даних встановили у країнах Скандинавії, Великобританії і Польщі, а найвищий – у Німеччині, Хорватії та Італії [129; 158, с. 89–102].

Українські вчені пропонують різні способи захисту персональних даних дітей, зокрема: отримання копії персональних даних як дітьми так і їх батьками, виправлення неточних персональних даних, заповнення неповних даних, користування правом бути «забутим» і мати право «стерти» особисті дані; визнання правочину недійсним; відшкодування майнової та моральної шкоди за незаконне використання персональних даних неповнолітнього. Якщо діє правило щодо обмеження обробки персональних даних неповнолітніх осіб за певних обставин, то діти віком з 14 до 18 років можуть заперечувати проти обробки персональних даних, яка здійснюється на законних підставах при реалізації суспільного завдання або інших законних інтересів. При цьому згадані технології не повинні бути безальтернативними й примусовими. Особи, які відмовилися від обробки своїх персональних даних, повинні мати альтернативу – використання інших традиційних методів ідентифікації особи згідно діючого вітчизняного законодавства [158, с. 89–102].

Отже, роль Загального регламенту про захист персональних даних в країнах (GDPR – General Data Protection Regulation) для захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні полягає в тому, що формує концептуальну модель переосмислення взаємовідносин між державою та особою у сфері обробки інформації через утвердження персональних даних як самостійної правової цінності, забезпечення інформаційної безпеки людини, та підзвітного адміністрування інформаційних процесів. Для України, особливо в умовах цифровізації публічних послуг, воєнних викликів, обробки чутливих даних військовослужбовців, ветеранів, дітей та інших вразливих категорій осіб, значення GDPR полягає у формуванні якісно вищого стандарту правового захисту. Імплементация підходів GDPR здатна посилити довіру до публічної адміністрації, мінімізувати ризики зловживання владними повноваженнями, забезпечити баланс між публічним інтересом та приватністю особи, для формування більш безпечної моделі публічного управління персональними даними.

Одним із головних завдань адміністративно-правового забезпечення є забезпечення законності збору, обробки та зберігання персональних даних. Це означає, що будь-яке використання персональних даних має відбуватися на підставі чітко визначених законодавчих норм, з урахуванням принципів правомірності та пропорційності. Законодавство України встановлює, що персональні дані можуть оброблятися лише за згодою суб'єкта або за іншими законними підставами, передбаченими нормативно-правовими актами. Дотримання цих вимог є ключовою передумовою захисту прав громадян та недопущення зловживань [46, с. 45–56; 52, с. 243–248].

За GDPR згоду на обробку даних необхідно надавати шляхом чіткого ствердження, що становить вільно надане, конкретне, проінформоване та однозначне свідчення погодження суб'єкта даних на опрацювання його або її персональних даних, зокрема, у формі письмової заяви, в тому числі електронними засобами, або у формі усної заяви. Це може включати заповнення клітинки позначкою під час відвідування веб-сайту в мережі Інтернет, обрання технічних налаштувань для послуг інформаційного суспільства або іншу заяву чи поведінку, що чітко вказують на погодження суб'єктом даних із запропонованим опрацюванням персональних даних. Мовчання, автоматичне заповнення клітинок позначками або бездіяльність, відповідно, не становлять надання згоди. Згода повинна поширюватися на всі види опрацювання даних, що здійснюються для однакової цілі або цілей. У разі, якщо опрацювання передбачає досягнення множинних цілей, згода потрібна для кожної з них. Якщо згоду суб'єкта даних необхідно надати після електронного запиту, у такому разі запит повинен бути чітким, точним та не мати надмірно негативних наслідків для використання послуги, для якої його надають [129].

В умовах воєнного стану ідентифікація особи та збір, обробка персональних даних можуть мати певні особливості. Зокрема, в Україні у 2022 р. було створено Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Реєстр створюється за допомогою засобів центральної підсистеми

Єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України та містить відомості про зниклих безвісти, зокрема: їхні персональні дані, дату та обставини зникнення, дані про реєстрацію заяви, результати встановлення місця перебування чи поховання, інформацію про кримінальне провадження (номер, кваліфікація, орган досудового розслідування), відомості про орган поліції, що здійснює розшук, дати закриття справ, а також дані судових рішень про визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення померлою [110; 92, с. 425–434]. Крім того, створено Єдиний реєстр осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України. Для забезпечення компенсацій громадянам було засновано Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів і диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України [29; 92, с. 425–434]. Кожен із цих реєстрів містить відповідні персональні дані. Наведені обставини засвідчують, що в умовах війни мета збору і обробки персональних даних здатна змінюватися. Український досвід демонструє істотне розширення сфер їх використання, зокрема, через діяльність пошукових ініціатив та обмін інформацією у соціальних менеджерах щодо зниклих осіб, гуманітарних потреб та евакуації. Такий неформальний обіг даних супроводжувався витоком інформації через недостатній рівень усвідомлення суспільством значення персональних даних як складника системи національної безпеки. З огляду на це, під час формування правового режиму збору та обробки персональних даних у воєнний період необхідно враховувати підвищені ризики та забезпечувати належний рівень захисту [92, с. 425–434].

Опрацювання персональних даних мірою, що є надзвичайно необхідною та пропорційною цілям забезпечення мережевої та інформаційної безпеки, тобто здатності мережі чи інформаційної системи чинити опір, на певному рівні довіри, випадковим подіям або незаконним чи зловмисним діям, що ставлять під загрозу наявність, автентичність, цілісність та конфіденційність збережених або переданих персональних даних, і безпеки пов'язаних послуг,

які пропонують через такі мережі чи системи або надають за їхньою допомогою доступ органи публічної влади, групи з реагування на надзвичайні ситуації в комп'ютерній сфері (CERT), групи для реагування на інциденти в сфері комп'ютерної безпеки (CSIRT), провайдери електронних мереж і послуг зв'язку та провайдери технологій і послуг у сфері безпеки, становить законний інтерес відповідного контролера даних. Це, наприклад, може включати запобігання несанкціонованому доступу до електронних мереж зв'язку і розподіл шкідливого коду, припинення атак на «відмову в обслуговуванні», а також пошкодження комп'ютера та систем електронного зв'язку [129].

Отже, новітні питання збору, обробки, опрацювання персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні повинні враховувати виклики цифрової трансформації та національної безпеки, для забезпечення балансу між легітимними потребами держави у швидкій ідентифікації осіб, розшуку зниклих безвісти, фіксації фактів позбавлення свободи, документуванні шкоди, наданні компенсацій, організації евакуації, кіберзахисті, та гарантуванні прав людини на приватність, інформаційне самовизначення та захист від надмірного втручання.

Ще одним завданням є запобігання незаконному поширенню чи витоку персональних даних. Наразі проблеми витоку інформації є особливо актуальними через цифровізацію суспільства та широке використання інформаційних технологій у різних сферах діяльності. Незаконне отримання, обробка та розповсюдження персональних даних можуть призводити до суттєвих порушень прав громадян, фінансових збитків, дискримінації та навіть загроз особистій безпеці. Зокрема, витік даних може сприяти шахрайству, викраденню особистості або незаконному стеженню, що створює серйозні ризики для суспільства. У зв'язку з цим важливим елементом адміністративно-правового регулювання є забезпечення належного рівня кібербезпеки та посилення відповідальності за порушення вимог щодо збереження конфіденційності персональних даних [67, с. 89–102; 52, с. 243–248].

За умов інтенсифікації соціальної цифрової взаємодії, інтеграції електронних державних реєстрів та їхньої взаємодії через електронні системи відповідні бази з персональними даними стали одним з найцінніших ресурсів, а їх формування, накопичення, оброблення та використання є основою для забезпечення дієздатності цифрової сфери держави і суспільства. Відповідні бази даних електронних державних реєстрів містять відомості про громадян та осіб-мешканців країни. Саме ці дані дозволяють проводити аналіз стану суспільства в цілому та якість функціонування соціальної сфери. Прикладами таких реєстрів є: Єдиний державний демографічний реєстр; Державний реєстр виборців; Єдиний державний реєстр військовозобов'язаних; Реєстри територіальних громад; Єдиний державний реєстр декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; Державний реєстр актів цивільного стану громадян; Спадковий реєстр; Державний реєстр речових прав на нерухоме майно; Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення; Єдиний реєстр боржників тощо. Так, Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, зберігає дані про осіб, до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру через вчинення корупційного правопорушення. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань містить дані про зайнятість осіб. Спадковий реєстр, Державний земельний кадастр і Єдиний державний реєстр транспортних засобів є електронними базами даних, які містять відомості про майно громадян та їхні права на спадщину. В Єдину державну електронну базу з питань освіти взаємопов'язані різні реєстри системи освіти країни, серед яких: Реєстр документів про освіту, Реєстр суб'єктів освітньої діяльності, Реєстр здобувачів освіти, Реєстр студентських (учнівських) квитків, Реєстр сертифікатів педагогічних працівників, Реєстр сертифікатів зовнішнього незалежного оцінювання. Переоцінити важливість захищеності таких баз даних реєстрів складно, адже від їхньої цілісності залежить

працездатність відповідних електронних систем і порталів, що забезпечує надійне функціонування цифрової сфери держави [38].

Цифровізація публічної діяльності передбачає зберігання значних обсягів персональних і конфіденційних даних у електронному вигляді. Це не лише зручність, а й вразливість: ризики кіберзлочинності, витоку даних та несанкціонованого доступу стають критичними для безпеки правової системи. Чи можуть цифрові реєстри гарантувати захист інформації від хакерських атак? Або, наприклад, як забезпечити автентичність електронних доказів та правомірність їх використання у судовому процесі? [59, с. 153–170].

Органи публічної влади, яким розкривають персональні дані відповідно до встановленого законом зобов'язання щодо виконання ними посадових функцій, такі як податкові та митні органи, служби фінансових розслідувань, незалежні адміністративні органи або органи державного регулювання фінансового ринку, відповідальні за регулювання та нагляд за фондовими ринками, не можна розглядати як одержувачів, якщо їм надають персональні дані, необхідні для проведення певного розслідування у загальних інтересах, відповідно до законодавства Союзу або держави-члена. Запити на розкриття, які надають органи публічної влади, повинні завжди бути оформлені в письмовій формі, вмотивовані та призначені для спеціального випадку; вони не повинні впливати на всю картотеку або спричиняти взаємозалежність картотек. Такі органи публічної влади повинні здійснювати опрацювання персональних даних відповідно до застосовних норм щодо захисту даних та цілей опрацювання [129].

Системний підхід до безпеки баз персональних даних державних реєстрів забезпечують різні фактори, зокрема, місце розташування баз даних, тобто територіальне розташування серверів, що зберігають бази персональних даних, має велике значення для їхнього захисту з різних причин, серед яких: законодавче регулювання та юрисдикційна захищеність щодо захисту персональних даних, безпека від фізичних загроз (природних катастроф, фізичних вторгнень), контроль процесів зберігання, оброблення та передачі

даних, а також аудит їхньої безпеки. Вибір місця для розташування дата-центрів, серверів та мережевих вузлів ґрунтується на комплексному аналізі глобальних наслідків вразливості цифрової та енергетичної інфраструктури держави при вчиненні військової агресії, злочинних дій проти її цифрової інфраструктури, а також при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного та кліматичного характеру [38].

Засоби запобігання витоку та втрати інформації в їх комплексному застосуванні можуть значно підвищити рівень захищеності баз персональних даних державних реєстрів, знижуючи ризики витоку та втрати інформації. Для досягнення максимального ефекту важливо поєднувати різні заходи захисту та постійно оновлювати системи безпеки відповідно до нових загроз, як-от: мережеве екранування (Firewall) забезпечує захист мережі шляхом блокування несанкціонованих доступів та моніторингу трафіку. Використання сучасних фаєрволів допомагає захистити бази даних від зовнішніх кіберзагроз [38; 170]; системи запобігання витоку даних (Data Leak Prevention, DLP) дозволяють контролювати потоки даних, виявляти та попереджати несанкціоновані передачі конфіденційної інформації. Це дозволяє знизити ризики витоку даних через різні канали зв'язку (електронна пошта, USB-пристрої тощо) [38; 169]; програмно-апаратні комплекси для оброблення і зберігання даних забезпечують високу ступінь захисту даних під час їх оброблення та зберігання; програмно-технічний контроль за фізичним захистом даних контролює доступ до приміщень, де зберігаються сервера, моніторинг дій співробітників, відеоспостереження та інші заходи для забезпечення фізичної безпеки даних; локальні системи захисту даних дозволяють захистити дані на рівні окремих пристроїв та користувачів. Це поєднує антивірусне програмне забезпечення, шифрування твердих дисків, контроль доступу та інші засоби; резервне копіювання даних дозволяє зберегти дані у разі їх втрати або пошкодження. Важливо також забезпечити захист самих резервних копій, використовуючи шифрування та ізольоване зберігання; додаткові джерела енергозабезпечення (Uninterruptible Power

Supply, UPS) допомагають уникнути втрати даних під час перебоїв з електропостачанням, забезпечуючи безперебійну роботу серверів та іншої критично важливої цифрової інфраструктури [38].

Отже, важливою проблемою є витік персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні, що слід вирішувати шляхом формування цілісної адміністративно-правової та організаційно-технічної моделі захисту даних, у межах якої цифровізація публічного управління має супроводжуватися розширенням електронних сервісів, взаємодії державних реєстрів, запровадженням гарантій безпеки, законності та підзвітності оброблення персональної інформації.

Щодо напрямків вдосконалення захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні, то деякі вчені вказують на необхідність розширення повноважень існуючих органів, таких як Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, для забезпечення більш ефективного контролю за виконанням законодавства. Це включатиме розгляд скарг громадян, проведення перевірок і накладення санкцій за порушення, що дозволить створити більш ефективну систему правозахисту у цій сфері [52, с. 243–248].

Електронне урядування в Україні стикається з комплексними кіберзагрозами, які створюють реальні ризики для безпеки персональних даних громадян. Наприклад, витік даних через систему «е-Нотаріат», атаки на систему електронного документообігу та виявлені технічні уразливості в інших системах електронного урядування, свідчить про наявність суттєвих проблем у сфері захисту інформації [53; 130; 133]. Ключові проблеми пов'язані з недостатнім шифруванням даних, відсутністю багатфакторної аутентифікації, низьким рівнем контролю доступу, недостатнім моніторингом систем безпеки та слабкою підготовкою персоналу. Крім того, відсутність ефективної комунікації з громадянами щодо заходів захисту персональних даних сприяє зниженню довіри до державних цифрових сервісів. Підвищення кіберстійкості державних систем вимагає комплексного підходу, що поєднує

технічні, організаційні та комунікаційні заходи [53; 130; 133]. До технічних заходів належать застосування сучасних протоколів шифрування, багатфакторної аутентифікації та сегментації баз даних. Організаційні заходи включають регулярний аудит систем, навчання персоналу та удосконалення процедур реагування на інциденти. Комунікаційні заходи передбачають прозору взаємодію з громадянами та інформування їх про заходи безпеки та політику захисту даних. Ефективне електронне урядування можливе лише за умови постійного вдосконалення механізмів захисту персональних даних, підвищення обізнаності громадян та забезпечення прозорості державних сервісів. Впровадження комплексних заходів сприятиме підвищенню довіри населення до електронних платформ, мінімізації ризиків витоку інформації та розвитку стабільної та безпечної цифрової держави [53; 130; 133].

В умовах сьогодення є проблема безпеки персональних даних при використанні інтернет-банкінгу. Користувачам слід частіше змінювати паролі до застосунків банку, не повідомляти його нікому, не переходити ні за якими посиланнями, якщо їх надіслав не офіційний представник банку, а також утримуватися від прив'язування банківських карт до різних застосунків. Проте, й самі банківські установи інколи збирають надлишкову інформацію про клієнта [6, с. 252–256].

Ще однією площиною кіберпростору, яка вимагає забезпечення безпеки персональних даних є різноманітні реєстри та бази даних. Вони повинні мати досконалу систему захисту від зовнішнього втручання, яка складається із кількох етапів, лише так вони можуть гарантувати інформаційну безпеку та уникати несанкціонованих втручань, і як наслідок – витоку інформації [6, с. 252–256].

Важливим аспектом є вдосконалення правової обізнаності громадян щодо їх прав на захист персональних даних. Потрібно проводити активну інформаційну кампанію, яка б допомогла підвищити рівень обізнаності про права суб'єктів персональних даних, а також про механізми, які дозволяють їх захистити. Це включає інформування про права на доступ до своїх даних, їх

виправлення або видалення, а також про відповідні інструменти правового захисту [52, с. 243–248].

Щодня, в світі, в силу його шаленого темпу розвитку, з'являється дуже багато різних можливостей у кіберпросторі, більшість із них, відповідно потребують збору та обробки ваших персональних даних. Варто зауважити, що ні приписи норм законодавства, ні інші важелі суспільного впливу не зможуть забезпечити абсолютну безпеку персональних даних у кіберпросторі, адже витік інформації може статися навіть тоді, коли ви про це не здогадуєтесь. Потрібно стежити за своїми персональними даними і дотримуватися певних правил при користуванні мережею Інтернет: 1) уважно вивчати угоди про обробку персональних даних на сайтах, якими користуєтесь; 2) не довіряти важливу інформацію сайтам, які не містять угоди про обробку персональних даних; 3) не прив'язувати банківську карту до платіжної системи сайту при користуванні послугами електронної комерції. 4) обов'язково звертатися до відповідних контролюючих органів при виявленні порушень законодавства в сфері захисту персональних даних [6, с. 252–256; 18, с. 13].

Захист персональних даних вимагає комплексного підходу, який охоплює як технічні, так і організаційні заходи. До основних шляхів забезпечення захисту персональних даних деякі вчені відносять: 1. Технічні заходи: • Шифрування: Використання криптографічних алгоритмів для захисту даних під час їх передачі та зберігання, що робить їх недоступними для сторонніх осіб у разі перехоплення. • Аутентифікація та авторизація: Впровадження системи багатофакторної аутентифікації (MFA) для забезпечення доступу до даних лише уповноваженим користувачам. Авторизація визначає, які дії можуть виконувати користувачі з даними. • Захист мережі: Використання міжмережевих екранів (фаєрволів), системи виявлення та запобігання вторгненням (IDS/IPS), а також VPN для захисту мережових комунікацій. • Моніторинг і аудит: Впровадження систем моніторингу для відстеження підозрілої активності та проведення регулярних

аудитів безпеки для виявлення та усунення потенційних вразливостей.

- Резервне копіювання: Регулярне створення резервних копій даних, щоб забезпечити їх збереження у випадку атаки, збою чи втрати інформації.

2. Організаційні заходи:

- Політики безпеки: Розробка та впровадження внутрішніх політик захисту персональних даних, які включають правила поводження з даними, інструкції щодо зберігання та обробки, а також процедури у разі витоку інформації.
- Навчання персоналу: Проведення регулярного навчання для працівників щодо важливості захисту персональних даних і методів запобігання витокам, зокрема через соціальну інженерію та фішингові атаки.
- Контроль доступу: Обмеження доступу до персональних даних тільки тим працівникам, які мають відповідні повноваження, а також регулярний перегляд і оновлення прав доступу.
- Відповідність законодавству: Забезпечення дотримання міжнародних та національних стандартів і норм захисту персональних даних (наприклад, GDPR у Європейському Союзі) для мінімізації правових ризиків.
- Управління ризиками: Виявлення, оцінка та управління ризиками, пов'язаними з обробкою персональних даних, з метою зниження ймовірності витоку або втрати даних.

3. Етичні та правові заходи:

- Прозорість: Забезпечення прозорості в обробці персональних даних, щоб користувачі знали, які дані збираються, з якою метою і як вони будуть використовуватися.
- Згода користувача: Отримання чіткої і однозначної згоди від користувачів на обробку їхніх даних, з можливістю відкликання цієї згоди в будь-який момент.
- Право на забуття: Забезпечення права користувачів на видалення їхніх даних з бази, якщо ці дані більше не потрібні для обробки або користувач відкликав свою згоду.
- Оцінка впливу на приватність: Проведення оцінки впливу на приватність (Privacy Impact Assessment) при впровадженні нових технологій або зміні процесів обробки даних [6, с. 252–256].

Кожен з можливих інструментів забезпечення захисту інформації може забезпечити захищеність баз даних державних реєстрів, залежно від конкретних потреб та умов використання, а саме: шифрування забезпечує конфіденційність і цілісність інформації під час її передачі та зберігання,

перетворюючи її на незрозумілий формат; криптографія застосовує математичні методи для захисту даних, гарантуючи їхню цілісність та конфіденційність; механізм консенсусу допомагає досягти узгодженість даних та взаємодію між системами задля уникнення конфліктів і забезпечення цілісності інформації; сховище даних забезпечує безпечне зберігання великих обсягів даних, підтримуючи їхню доступність і цілісність; однорангова мережа (peer-to-peer, P2P) дозволяє безпечну передачу даних між вузлами без централізованого сервера, зменшуючи ризики витоку; вузол як елемент мережі забезпечує обмін та зберігання даних; технологія блокчейн створює надійні, незмінні записи даних, гарантує їхню конфіденційність та цілісність; знеособлення та де-знеособлення даних забезпечує анонімність користувачів, що сприяє захисту їхніх персональних даних [38].

Умови воєнного стану також посилюють потребу у застосуванні спеціальних технічних і правових механізмів захисту персональних даних, оскільки стандартні політики конфіденційності, характерні для звичайного режиму функціонування цифрових сервісів, не забезпечують належного рівня безпеки в умовах надзвичайного чи воєнного стану. Захист персональних даних становить невід’ємну складову інформаційно та, відповідно, національної безпеки держави, адже забезпечує конфіденційність, цілісність і доступність інформації про фізичних осіб, знижує ризики несанкціонованого доступу та витоку даних. Під час воєнного стану ці вимоги набувають особливої ваги, коли виникає потреба у запровадженні посиленних, надзвичайних механізмів захисту персональних даних. Системи захисту персональних даних формуються з урахуванням рівня технічного оснащення інформаційних систем, особливостей національного законодавства, правової обізнаності громадян та дієвості механізмів контролю. Реалізація захисту персональних даних може відбуватися у звичайному і надзвичайному правовому режимі [92, с. 425–434].

Отже, слід виділити наступні шляхи захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні:

1) запровадження обов'язкової оцінки впливу на приватність для державних цифрових сервісів. Перед запуском нового електронного сервісу, реєстру, мобільного застосунку чи системи міжвідомчого обміну даними має проводитися оцінка впливу на приватність, що має відповідати за збір даних, можливості інвазивних способів, аналізу ризиків витоку тощо;

2) інституційне посилення контролю за обробкою персональних даних;

3) формування мережі відповідальних осіб із захисту даних у кожному органі публічної адміністрації;

4) створення для громадянина кабінету контролю персональних даних, як окремого цифрового інструменту, через який громадянин може бачити: хто саме обробляє його персональні дані; які державні органи отримували до них доступ; з якою метою здійснювався доступ; яка правова підстава обробки; коли дані були змінені або передані; як подати заперечення, вимогу про виправлення чи скаргу тощо;

5) посилення захисту персональних даних в умовах воєнного стану, наприклад, тимчасове обмеження відкритості окремих реєстрів, посилений контроль доступу до чутливих категорій даних, спеціальні правила передачі інформації між органами влади, обов'язкове знеособлення статистичних наборів тощо;

6) регулювання використання штучного інтелекту та автоматизованих рішень у публічному управлінні.

7) безпечне використання хмарних технологій у публічному секторі;

8) професійна підготовка публічних службовців із цифрової приватності.

Не менш важливим є розвиток технологічних інновацій у сфері захисту персональних даних. Використання новітніх технологій, таких як блокчейн може значно покращити рівень безпеки персональних даних. Блокчейн, зокрема, дозволяє створювати незмінні записи про обробку даних, що забезпечує високий рівень прозорості та захисту від несанкціонованих змін. Штучний інтелект може бути використаний для автоматизованого контролю

за відповідністю процесів обробки даних вимогам законодавства [52, с. 243–248].

При впровадженні систем штучного інтелекту виникає необхідність інтегрувати їх у діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, а також приватних компаній. При цьому особливої уваги потребують наступні питання: - налагодження сумісності штучного інтелекту з уже впровадженими технологіями та системами; - отримання гарантій від інших організацій, з якими в той чи інший спосіб відбувається взаємодія щодо забезпечення конфіденційності; - виявлення й усунення вразливостей технологій та систем, використовуваних для діяльності [23, с. 30–44].

Поза всяким сумнівом, упровадження систем штучного інтелекту інтенсифікує небезпеку витоку даних, як і призводить до додаткових загроз для їхньої цілісності. Водночас сучасні штучно-інтелектуальні розробки дозволяють у режимі реального часу здійснювати моніторинг стану кіберзахищеності та реагувати на можливі несанкціоновані втручання. При використанні систем штучного інтелекту персональні дані як самого користувача (повідомлені в процесі розмови з ChatGPT), так й інших осіб (наприклад, для автоматизованого прийняття рішення про кредитоспроможність особи на користь банку за відсутності належної підстави) можуть бути введені або завантажені для подальшої обробки [23, с. 30–44].

Проблематика штучного інтелекту та захисту даних є глобальною, тож Україна має активно залучатися до міжнародного діалогу і переймати кращі практики. Доцільно співпрацювати з європейськими колегами у розробці методик сертифікації ШІ-систем на відповідність вимогам GDPR, впровадженні спільних стандартів безпеки даних. Варто брати участь у пілотних проектах ЄС щодо використання ШІ в судочинстві з паралельним аудитом впливу на права людини. Обмін інформацією між експертними установами різних країн допоможе напрацювати ефективні моделі регулювання. Зрештою, активна позиція держави у міжнародних організаціях

(Рада Європи, ООН, глобальні форуми з етики ШІ) сприятиме формуванню універсальних підходів, які забезпечують баланс між технологічним прогресом та правами людини [75].

Отже, можливості штучного інтелекту для захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні полягають у формуванні якісно нового, превентивного та ризик-орієнтованого механізму публічного управління даними, за якого штучний інтелект може забезпечувати автоматизований моніторинг законності обробки персональної інформації, своєчасне виявлення кіберзагроз, аномальної поведінки в інформаційних системах, спроб несанкціонованого доступу чи неправомірного використання даних, а також оперативне реагування на такі інциденти до настання істотної шкоди правам особи. Водночас ШІ здатний підвищити прозорість адміністративних процедур через фіксацію дій із даними, підтримку внутрішнього аудиту, контроль за дотриманням принципів мінімізації, цільового використання, точності та обмеження строків зберігання персональних даних. Разом із тим, потенціал штучного інтелекту не слід розглядати як самодостатню гарантію безпеки, адже впровадження штучного інтелекту породжує ризики витоку інформації, дискримінаційного профілювання, непрозорого автоматизованого прийняття рішень та надмірного втручання у приватність. У діяльності публічної адміністрації штучний інтелект є правозахисною технологією, спрямованою на забезпечення балансу між ефективністю публічного управління, цифровим розвитком та пріоритетом людської гідності, приватності та інформаційної автономії особи.

Усе вищевикладене дозволяє зробити наступні висновки відносно проблем захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні:

– роль Загального регламенту про захист персональних даних в країнах (GDPR – General Data Protection Regulation) для захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні полягає в тому, що формує

концептуальну модель переосмислення взаємовідносин між державою та особою у сфері обробки інформації через утвердження персональних даних як самостійної правової цінності, забезпечення інформаційної безпеки людини, та підзвітного адміністрування інформаційних процесів. Для України, особливо в умовах цифровізації публічних послуг, воєнних викликів, обробки чутливих даних військовослужбовців, ветеранів, дітей та інших вразливих категорій осіб, значення GDPR полягає у формуванні якісно вищого стандарту правового захисту. Імплементація підходів GDPR здатна посилити довіру до публічної адміністрації, мінімізувати ризики зловживання владними повноваженнями, забезпечити баланс між публічним інтересом та приватністю особи, для формування більш безпечної моделі публічного управління персональними даними.

– новітні питання збору, обробки, опрацювання персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні повинні враховувати виклики цифрової трансформації та національної безпеки, для забезпечення балансу між легітимними потребами держави у швидкій ідентифікації осіб, розшуку зниклих безвісти, фіксації фактів позбавлення свободи, документуванні шкоди, наданні компенсацій, організації евакуації, кіберзахисті, та гарантуванні прав людини на приватність, інформаційне самовизначення та захист від надмірного втручання.

– важливою проблемою є витік персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні, що слід вирішувати шляхом формування цілісної адміністративно-правової та організаційно-технічної моделі захисту даних, у межах якої цифровізація публічного управління має супроводжуватися розширенням електронних сервісів, взаємодії державних реєстрів, запровадженням гарантій безпеки, законності та підзвітності оброблення персональної інформації.

– можливості штучного інтелекту для захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні полягають у формуванні якісно нового, превентивного та ризик-орієнтованого механізму публічного

управління даними, за якого штучний інтелект може забезпечувати автоматизований моніторинг законності обробки персональної інформації, своєчасне виявлення кіберзагроз, аномальної поведінки в інформаційних системах, спроб несанкціонованого доступу чи неправомірного використання даних, а також оперативне реагування на такі інциденти до настання істотної шкоди правам особи. Водночас ШІ здатний підвищити прозорість адміністративних процедур через фіксацію дій із даними, підтримку внутрішнього аудиту, контроль за дотриманням принципів мінімізації, цільового використання, точності та обмеження строків зберігання персональних даних. Разом із тим, потенціал штучного інтелекту не слід розглядати як самодостатню гарантію безпеки, адже впровадження штучного інтелекту породжує ризики витоку інформації, дискримінаційного профілювання, непрозорого автоматизованого прийняття рішень та надмірного втручання у приватність. У діяльності публічної адміністрації штучний інтелект є правозахисною технологією, спрямованою на забезпечення балансу між ефективністю публічного управління, цифровим розвитком та пріоритетом людської гідності, приватності та інформаційної автономії особи.

Загалом, слід виділити наступні шляхи захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні:

- 1) запровадження обов'язкової оцінки впливу на приватність для державних цифрових сервісів. Перед запуском нового електронного сервісу, реєстру, мобільного застосунку чи системи міжвідомчого обміну даними має проводитися оцінка впливу на приватність, що має відповідати за збір даних, можливості інвазивних способів, аналізу ризиків витоку тощо;
- 2) інституційне посилення контролю за обробкою персональних даних;
- 3) формування мережі відповідальних осіб із захисту даних у кожному органі публічної адміністрації;
- 4) створення для громадянина кабінету контролю персональних даних, як окремого цифрового інструменту, через який громадянин може бачити: хто

саме обробляє його персональні дані; які державні органи отримували до них доступ; з якою метою здійснювався доступ; яка правова підстава обробки; коли дані були змінені або передані; як подати заперечення, вимогу про виправлення чи скаргу тощо;

5) посилення захисту персональних даних в умовах воєнного стану, наприклад, тимчасове обмеження відкритості окремих реєстрів, посилений контроль доступу до чутливих категорій даних, спеціальні правила передачі інформації між органами влади, обов'язкове знеособлення статистичних наборів тощо;

6) регулювання використання штучного інтелекту та автоматизованих рішень у публічному управлінні.

7) безпечне використання хмарних технологій у публічному секторі;

8) професійна підготовка публічних службовців із цифрової приватності.

3.2 Напрямки вдосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні

Процеси цифровізації правової системи відкривають нові можливості для забезпечення прав і свобод людини, але водночас породжують низку невирішених або слабо досліджених проблем, які потребують глибокого етичного та правового аналізу. Серед виділяють наступні проблеми:

1. Цифрова трансформація державних і правових інституцій, у контексті якої недостатньо вивчено, яким чином автоматизація управлінських і судових процесів впливає на дотримання прав людини та принципів правової держави.
2. Ризики порушення приватності в умовах масової цифровізації, в основі яких використання штучного інтелекту, великих даних (Big Data), біометричних систем і технологій відеоспостереження, що створює нові загрози для права на приватність, контроль над якими залишається фрагментарним.
3. Цифровий слід та право на забуття, так як юридичний статус цифрових даних, що

залишаються в інформаційних системах, і механізми реалізації права на видалення інформації про себе ще не мають узгодженої правової практики.

4. Автоматизоване прийняття рішень і право на апеляцію, так як багато електронних адміністративних процедур (наприклад, у сфері соціального забезпечення, податків, надання публічних послуг) реалізуються через алгоритми, але процедура оскарження рішень таких систем залишається нерегульованою. Таким чином, проблема захисту прав і свобод людини в епоху турбулентності цифрової доби має багатовимірний і комплексний характер, а низка її аспектів потребує концептуального переосмислення у контексті філософського дискурсу [86, с. 68–81].

Цифрову трансформацію юридичної професії в Україні деякі вчені пропонують врегулювати через наступні виміри: перший вимір – законодавчий. Ухвалення Закону України «Про штучний інтелект», що:

- (а) запроваджує ризик-орієнтовану класифікацію систем штучного інтелекту відповідно до Акту ЄС, адаптовану до вітчизняних умов; (б) встановлює «модель розподіленої відповідальності» між постачальниками і операторами ШІ-систем; (в) вимагає людського нагляду над системами, що використовуються у прийнятті юридично значущих рішень; (г) передбачає санкції за недотримання вимог, пропорційні до завданої шкоди. Цей закон має виходити з принципу технологічної нейтральності, охоплюючи всі сектори, включаючи юридичну практику. Другий вимір – галузевий. Внесення змін до Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [101; 128, с. 911–918] з включенням: (а) обов'язку адвоката, що використовує системи штучного інтелекту, здійснювати верифікацію їх результатів – передусім посилань на нормативні акти і прецеденти; (б) обов'язку забезпечення захисту адвокатської таємниці при використанні хмарних ШІ-систем, зокрема через вимогу відповідних договірних гарантій з постачальником; (в) обов'язку інформування клієнта і отримання його усвідомленої згоди у разі використання систем штучного інтелекту при роботі над його справою; (г) дисциплінарної відповідальності за порушення цих обов'язків. Третій

вимір – нормотворчий. Внесення змін до Правил адвокатської етики, затверджених з'їздом адвокатів України, з включенням спеціальних правил щодо використання генеративного штучного інтелекту, аналогічних за змістом Керівництву ССВЕ (2025) [162; 128, с. 911–918]: компетентність, конфіденційність, прозорість щодо клієнта, верифікація результатів. Четвертий вимір — кваліфікаційний. Внесення змін до: (а) Положення про кваліфікаційний іспит для кандидатів в адвокати – з включенням вимог до знання основ функціонування систем штучного інтелекту, їх обмежень і правил відповідального використання; (б) Стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» – з включенням «технологічної правничої грамотності» як обов'язкової загальної компетентності в складі переліку компетентностей. П'ятий вимір – інституційний. Утворення у складі Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури (ВКДКА) консультативного органу з питань цифрових технологій, що: (а) здійснює моніторинг практики використання штучного інтелекту адвокатами; (б) надає роз'яснення щодо застосування норм адвокатської етики у цифровому середовищі; (в) взаємодіє з ССВЕ щодо актуалізації відповідних стандартів; (г) розробляє методичні рекомендації для адвокатів щодо відповідального використання систем штучного інтелекту [128, с. 911–918].

Також існує позиція, що для вдосконалення цифровізації у сфері захисту прав слід: 1. Розробити нормативно-правову базу цифрових прав людини, для чого чітко визначити поняття цифрових прав (право на цифрову ідентичність, на забуття, на захист персональних даних тощо) в національному законодавстві та узгодити їх з міжнародними стандартами у сфері прав людини. 2. Впровадити принципи цифрового гуманізму у державну політику, для чого формувати державну цифрову політику на основі людиноцентризму, яка гарантуватиме пріоритет прав і свобод людини над технократичними чи ринковими інтересами. 3. Розвивати цифрову правову освіту, у контексті і якої запровадити в юридичну освіту курси з філософії цифрових прав, етики в цифровому середовищі, кіберправа, щоб підготувати фахівців до роботи з

етичними викликами цифровізації. 4. Удосконалити етичні кодекси адвокатської діяльності, в умовах цифровізації правосуддя оновити професійні стандарти адвокатської етики з урахуванням викликів конфіденційності, штучного інтелекту, цифрового спостереження та алгоритмічної дискримінації, подолати корупцію у цій сфері. 5. Розширити цифрові омбудсманські функції існуючих правозахисних інституцій, що дозволить ефективніше реагувати на порушення цифрових прав громадян. 6. Стимулювати міждисциплінарні дослідження, що поєднують філософію, юриспруденцію, етику, ІТ-технології та соціальні науки з метою формування нової концепції цифрового правопорядку. цифрового гуманізму, цифрової юриспруденції [86, с. 68–81].

Незважаючи на значні переваги від цифровізації, електронне судочинство має певну проблематику в умовах війни. Періодичні обстріли та оголошення повітряних тривог призводять до вимушеного переривання судових засідань, зокрема тих, що проводяться в режимі відеоконференції, а також до значних затримок у роботі судів. Систематичні перебої з електропостачанням (блекаути) та нестабільний доступ до мережі Інтернет, спричинені ворожими атаками на критичну інфраструктуру, утворюють технічні перешкоди для гарантованого та своєчасного доступу до правосуддя, унеможлиблюючи подання процесуальних документів у визначені строки. На рівні судової практики виникають питання щодо правових наслідків технічних збоїв, спричинених воєнними обставинами, для ідентифікації учасників процесу та дотримання процесуальних строків [70; 19, с. 220–224]. У контексті військових злочинів, фіксації руйнувань та вирішення спорів, що виникають внаслідок бойових дій, різко зросла кількість цифрових доказів – скріншотів, даних геолокації, листування у месенджерах, відеозаписів з камер спостереження та соціальних мереж [19, с. 220–224].

Існують також системні прогалини, кожна з яких є не академічною, а практичною проблемою: (а) відсутність правового визначення відповідальності при використанні штучного інтелекту у юридичній практиці;

(б) відсутність вимог технологічної грамотності у кваліфікаційних стандартах адвоката; (в) брак норм щодо захисту адвокатської таємниці при використанні хмарних ШІ-систем. Кожна з прогалин є прямим відображенням відставання від конкретних вимог Акту ЄС про штучний інтелект і суперечить зобов'язанням України за Угодою про асоціацію з ЄС. Відтак усунення прогалин є не лише внутрішньою правовою потребою, а й юридичним зобов'язанням [128, с. 911–918].

На сьогодні у сучасній юридичній практиці спостерігається активне застосування системи ChatGPT для оперативного пошуку судових рішень та правових позицій. Проте масове застосування подібних технологій без належної критичної оцінки супроводжується суттєвими ризиками. Одним із ключових негативних аспектів є здатність алгоритму генерувати «вигадані» судові прецеденти та кейси, які не мають жодного фактичного чи документального підтвердження. Використання таких даних у процесуальних документах або при формуванні правової позиції може призвести до професійних помилок адвокатів, введення в оману суду, а також поставити під сумнів дотримання принципів добросовісності та професійної етики [21, с. 67–72]. Стрімкий розвиток штучного інтелекту та інтеграція його інструментів, таких як ChatGPT, у практику різних професій зумовлюють необхідність комплексного аналізу правових наслідків їх використання. Адвокатська діяльність, яка передбачає високий рівень відповідальності за достовірність правової інформації, захист прав і свобод клієнтів, особливо гостро реагує на такі інновації. Використання адвокатом генеративних систем штучного інтелекту може мати як позитивний потенціал (наприклад, оперативний пошук і узагальнення правових джерел, оптимізація підготовки документів тощо), так і значні ризики (наприклад, використання недостовірних даних, поширення фейкових судових рішень, порушення етичних стандартів тощо) [21, с. 67–72].

У сучасних умовах цифрової трансформації правової системи все більшої актуальності набуває концепція цифрових прав – сукупності прав і свобод людини, реалізація яких відбувається в цифровому просторі. Захист

цифрових прав потребує нового гуманістичного підходу, який розвиває ідеї класичного гуманізму з урахуванням особливостей цифрової доби. Саме цифровий гуманізм стає філософською основою для формування таких підходів, адже він спрямований на збереження і посилення людської гідності, автономії, свободи вибору та приватності в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій. У цьому контексті адвокатська етика виконує ключову роль як гарант захисту цифрових прав. Юристи і адвокати мають дотримуватися високих стандартів професійної етики, що передбачають не лише традиційні принципи конфіденційності та чесності, а й відповідальне ставлення до нових викликів цифрової епохи. Це включає захист персональних даних клієнтів у цифровому середовищі, прозорість у використанні цифрових інструментів, а також активну участь у формуванні правового поля, яке забезпечує дотримання цифрових прав і свобод. Таким чином, цифрові права, цифровий гуманізм і адвокатська етика взаємодіють як складові єдиного комплексу, що забезпечує не лише юридичну, а й філософську та етичну базу для захисту людини в умовах цифрової турбулентності. Це відкриває нові перспективи для розвитку правової системи, орієнтованої на людину як центральну цінність цифрової епохи [86, с. 68–81; 149].

Цифровізація адвокатської діяльності є незворотним процесом і життєвою необхідністю в умовах воєнного часу. Вона забезпечує доступ до правничої допомоги та правосуддя. Водночас, її ефективність залежить від подолання системних проблем, які мають безпосередній вплив на діяльність адвоката: технічні збої внаслідок обстрілів та відключень світла, чітке визначення стандартів допустимості цифрових доказів та критичне зміцнення кібербезпеки для збереження адвокатської таємниці [19, с. 220–224]. Відповідно до процесуального законодавства, електронні докази визнаються і мають бути належно оформлені. Однак, адвокати стикаються з проблемою оцінки їх достовірності та допустимості: легкість внесення змін у цифровий контент (фото, відео, листування) без залишення видимих слідів та часто

існуюча неможливість ідентифікації особи, яка створила контент, вимагає від адвокатів та суддів високої кваліфікації, а також спонукає до розробки чітких стандартів фіксації, збору та верифікації цифрових доказів (наприклад, протоколювання огляду месенджерів або сайтів, забезпечення цілісності метаданих) для їх безумовної допустимості у суді [22, с. 161; 19, с. 220–224].

На наш погляд, слід виділити наступні загальні напрямки удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні:

1) формування людиноцентричної концепції цифрового адміністративного права. Першочерговим напрямом має стати доктринальне закріплення принципу людиноцентризму в цифровому публічному управлінні, тобто цифровізація адміністративних послуг, судочинства, соціального забезпечення, діяльності правової системи в цілому, має оцінюватися передусім за критерієм якісного впливу на права людини;

2) законодавче закріплення цифрових прав людини шляхом формування правового режиму цифрових прав (права на цифрову ідентичність, права на захист персональних даних, права на пояснення автоматизованого рішення, права на людський перегляд алгоритмічного рішення, права на кібербезпеку персональних даних, права на недискримінацію в цифровому середовищі тощо);

3) запровадження ризик-орієнтованого регулювання штучного інтелекту в публічному управлінні. На нормативному рівні слід визначити: ШІ-системи, що можуть використовуватися державою; процедури проходження попередньої оцінки впливу на права людини; заборонені або обмежені ШІ-системи; відповідальність за шкоду, завдану автоматизованим рішенням;

4) гарантування права на пояснення та оскарження автоматизованих рішень шляхом впровадження спеціальної адміністративної процедури оскарження рішень, прийнятих або підготовлених за допомогою алгоритмів.

5) посилення адміністративно-правового режиму захисту персональних даних і приватності;

6) створення системи адміністративного аудиту цифрових рішень держави;

7) удосконалення адміністративної відповідальності за порушення цифрових прав;

8) забезпечення цифрової стійкості правосуддя та адміністративних сервісів в умовах війни (блекаутів, кібератак, руйнування інфраструктури, повітряних тривог, тимчасової окупації територій тощо).

9) розвиток цифрової правової освіти та технологічної компетентності.

Окремо слід присвятити увагу удосконаленню адміністративної відповідальності за порушення цифрових прав. На наш погляд, слід розробити систему адміністративно-правових санкцій за порушення цифрових прав. Водночас, такий вид адміністративної відповідальності має бути розподіленим на посадових осіб, операторів систем, розробників, постачальників цифрових сервісів та інших суб'єктів, якщо саме їхні дії або бездіяльність спричинили порушення прав людини.

Кодекс України про адміністративні правопорушення є чинним базовим актом у сфері адміністративної відповідальності, однак його наявні положення, зокрема щодо персональних даних, не формують комплексної системи відповідальності за порушення цифрових прав людини, алгоритмічну непрозорість, незаконне цифрове профілювання, відмову в людському перегляді автоматизованого рішення чи використання високоризикових ШІ-систем без оцінки впливу на права людини тощо. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах воєнного стану, коли цифрові сервіси стали фактично необхідною умовою доступу до адміністративних послуг, правничої допомоги, соціального захисту, судового захисту та доказування обставин, пов'язаних із бойовими діями. Наявна модель адміністративної відповідальності в Кодексі України про адміністративні правопорушення переважно орієнтована на класичні інформаційні порушення, тоді як сучасні цифрові посягання мають інший характер, та можуть бути масовими, прихованими, алгоритмічно опосередкованими, та складними для виявлення.

Відповідно пропонуємо доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення наступними статтями:

Стаття 188-39-1. Незаконне цифрове профілювання особи

Створення, використання або передача цифрового профілю особи органом публічної влади або суб'єктом, що надає публічні послуги, без визначеної законом мети, без належного повідомлення особи або з використанням надмірного обсягу даних, – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від 700 до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Цифрове профілювання, що призвело до дискримінаційного обмеження прав особи за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних або інших переконань, статі, етнічного чи соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови, стану здоров'я або іншими ознаками, – тягне за собою накладення штрафу від 3000 до 6000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 188-39-2. Незаконне використання біометричних систем та технологій відеоаналітики

Використання біометричної ідентифікації, розпізнавання обличчя автоматизованої відеоаналітики або інших засобів дистанційної ідентифікації особи без передбаченої законом підстави, без належного інформування особи або з порушенням мети такого використання, – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від 1500 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені у громадських місцях щодо невизначеного кола осіб або з метою прихованого спостереження, – тягнуть за собою накладення штрафу від 3000 до 7000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 188-39-3. Порушення права особи на видалення або обмеження обробки цифрових даних

Безпідставна відмова у видаленні, знеособленні, блокуванні або обмеженні обробки цифрових даних про особу у випадках, передбачених

законом, – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від 500 до 1500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Продовження використання цифрових даних після задоволення вимоги особи про їх видалення, знеособлення або обмеження обробки, – тягне за собою накладення штрафу від 1500 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212-3-1. Ненадання пояснення автоматизованого рішення.

Ненадання особі на її вимогу зрозумілого пояснення основних факторів, даних, критеріїв або логіки, які вплинули на прийняття автоматизованого адміністративного рішення, – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від 500 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Надання формального, технічно незрозумілого або завідомо неповного пояснення, яке унеможливорює ефективне оскарження такого рішення, – тягне за собою накладення штрафу від 1000 до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Примітка. Пояснення автоматизованого рішення не повинно містити комерційної таємниці, вихідного програмного коду або інформації з обмеженим доступом, однак має бути достатнім для розуміння особою причин ухвалення рішення щодо неї.

Стаття 212-3-2. Порухення права на людський перегляд автоматизованого рішення

Відмова у забезпеченні перегляду автоматизованого рішення уповноваженою посадовою особою, яка має реальну можливість змінити, скасувати або зупинити таке рішення, – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від 700 до 1500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212-3-3. Неповідомлення про інцидент цифрової безпеки, що створив загрозу правам людини

Неповідомлення уповноваженого органу та осіб, прав яких стосується інцидент, про витік, втрату, незаконний доступ, зміну, блокування або

знищення цифрових даних, якщо такий інцидент створив ризик порушення прав людини, – тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від 1000 до 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, якщо інцидент стосується спеціальних категорій персональних даних, біометричних даних, даних дітей, даних про стан здоров'я, місце перебування, соціальні виплати або доступ до правосуддя, – тягнуть за собою накладення штрафу від 3000 до 7000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 212-6-1. Використання недостовірних результатів систем штучного інтелекту в юридично значущій процедурі

Використання посадовою особою, суб'єктом надання публічних послуг або особою, яка виконує делеговані владні повноваження, результатів системи штучного інтелекту без належної перевірки їх достовірності у процедурі, що має юридичне значення для прав, свобод чи обов'язків особи, – тягне за собою накладення штрафу від 500 до 1500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, якщо вони спричинили прийняття незаконного рішення, відмову в реалізації права, покладення необґрунтованого обов'язку або інше істотне порушення прав особи, – тягнуть за собою накладення штрафу від 1500 до 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян**.

Стаття 212-6-2. Невжиття заходів щодо відновлення доступу особи до цифрової адміністративної послуги

Невжиття посадовою особою передбачених законом заходів щодо відновлення доступу особи до електронної адміністративної послуги, електронного кабінету, державного реєстру або цифрового документа, якщо таке невжиття унеможливило реалізацію права особи, – тягне за собою накладення штрафу від 300 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У підсумку до внесення змін, варто додати положення про те, що протоколи за новими цифровими правопорушеннями мають право складати

(стаття 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення): уповноважені посадові особи Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, центрального органу виконавчої влади у сфері кіберзахисту та захисту державних інформаційних ресурсів, а також органів Національної поліції України – за статтями 188-39-1, 188-39-2, 188-39-3, 212-3-1, 212-3-2, 212-3-3, 212-6-1, 212-6-2 цього Кодексу в межах їх компетенції.

Окрім того, окремо слід звернути увагу на розвиток штучного інтелекту (далі – ШІ), що є одним із ключових чинників трансформації сучасного суспільства, що охоплює всі сфери, включаючи правову діяльність. Використання ШІ в адвокатській практиці дозволяє автоматизувати рутинні процеси, пришвидшувати аналіз великих обсягів правової інформації, підвищувати точність прогнозування судових рішень та оптимізувати взаємодію між адвокатами і клієнтами. Такі можливості відкривають нові перспективи для підвищення ефективності правозахисної діяльності [73, с. 63–69].

Водночас широке впровадження ШІ у юридичну практику породжує низку викликів. По-перше, виникають питання юридичної відповідальності за помилки, допущені алгоритмами штучного інтелекту. Хто має відповідати за наслідки таких помилок: адвокат, який використовує ШІ, чи розробник програмного забезпечення? По-друге, важливим є забезпечення прозорості алгоритмів та недопущення упередженості у рішеннях, що генеруються ШІ. По-третє, обробка конфіденційної інформації клієнтів за допомогою ШІ вимагає впровадження додаткових заходів безпеки [73, с. 63–69].

Адвокатам нині не заборонено використовувати ШІ, але вони повинні брати на себе повну відповідальність за його результати і забезпечувати, що всі етичні вимоги дотримані. Адвокатам рекомендується залишатися обережними щодо того, які функції вони можуть делегувати ШІ, і не

покладатися на нього в питаннях, що вимагають особистого втручання та юридичного судження [73, с. 63–69].

В Україні наразі немає підтверджених випадків застосування дисциплінарних стягнень саме за використання неправдивих або штучно згенерованих правових матеріалів. Згідно з Правилами адвокатської етики України, адвокат зобов'язаний перевіряти достовірність відомостей, які він використовує у своїй правовій позиції, та утримуватися від введення суду в оману. Адвокат повинен бути чесним, добросовісним та діяти відповідно до принципів професійної етики та не має права умисно подавати суду неправдиві відомості [21, с. 67–72; 12].

Адвокат, який без критичної перевірки покладається на інформацію, отриману з ChatGPT чи подібних систем, і подає до суду посилання на неіснуючі судові акти, потенційно може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності. Окрім того, такі дії створюють загрозу підриву авторитету адвокатури, адже підрив довіри до професії є окремою підставою для дисциплінарного провадження [21, с. 67–72].

Адвокат, підписуючи процесуальний документ, підтверджує достовірність наведених у ньому відомостей. Використання AI не звільняє від відповідальності: незалежно від джерела інформації адвокат має виконати «gatekeeping role» – перевірити, чи існують посилання на судові рішення та чи відповідають вони фактичним даним. Навіть якщо адвокат діяв без умислу, але подав вигадані судові рішення, це кваліфікується як порушення професійних стандартів і може призвести до накладення дисциплінарних стягнень. Добросовісність не усуває відповідальності. Тобто, якщо буде доведено, що адвокат свідомо або навіть через недбалість використовував вигадані судові прецеденти чи неперевірені факти (зокрема, створені штучним інтелектом на кшталт ChatGPT), він може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності [21, с. 67–72].

Адвокати зіштовхуються з етичними питаннями щодо використання ШІ, особливо коли йдеться про автоматизацію юридичних рішень, які можуть

впливати на долю людини. Так, у січні 2024 року адвокатам Флориди було надано нові етичні вказівки щодо використання генеративних технологій штучного інтелекту (ШІ) в їхній професійній діяльності. Етична порада, видана Флоридською колегією адвокатів, дозволяє використовувати ШІ адвокатами за умови дотримання чотирьох основних етичних принципів [164]: – конфіденційність. Адвокати зобов’язані отримати інформовану згоду від клієнтів перед використанням сторонніх ШІ-платформ, якщо це пов’язано з розкриттям конфіденційної інформації. Оскільки деякі ШІ-програми, такі як ChatGPT, можуть самонавчатися на введених даних, існує ризик того, що інформація клієнта може бути збережена та використана у майбутніх запитах. Адвокатам рекомендується перевіряти репутацію та безпеку постачальників ШІ та використовувати внутрішні ШІ-програми для мінімізації ризику витоку даних; – нагляд. Відповідно до правил Флоридської колегії адвокатів, адвокати повинні наглядати за роботою ШІ так само, як вони наглядають за роботою своїх помічників. Вони повинні перевіряти точність та коректність результатів, згенерованих ШІ, та забезпечити, щоб ці результати відповідали етичним нормам; – правові збори. Адвокати не можуть стягувати надмірні або необґрунтовані правові збори за використання ШІ. Якщо ШІ підвищує ефективність роботи адвоката, це не повинно призводити до подвійних рахунків або необґрунтованих витрат для клієнта. Крім того, час, витрачений на освоєння ШІ, не повинен включатися до вартості послуг; – реклама. Якщо ШІ використовується для взаємодії з клієнтами або для рекламних цілей, адвокат повинен забезпечити, щоб інформація була точною, і не вводила клієнтів в оману [73, с. 63–69].

Отже, напрямками вдосконалення діяльності адвокатів щодо використання ШІ для забезпечення захисту прав людини в Україні мають стати: формування моделі відповідального адвокатського ШІ, за якої штучний інтелект визнається є допоміжним інструментом (не заміником професійного правового судження); запровадження обов’язкового людського контролю за всіма ШІ-згенерованими висновками, документами та правовими позиціями;

створення спеціальних стандартів перевірки достовірності норм права, судової практики, доказів та фактів, отриманих за допомогою ІІІ; посилення гарантій адвокатської таємниці шляхом заборони неконтрольованого внесення конфіденційних даних клієнта до відкритих цифрових систем; розвиток цифрової компетентності адвокатів, зокрема навичок виявлення алгоритмічних помилок та упередженості ІІІ; використання ІІІ для виявлення системних порушень прав людини у діяльності органів публічної влади; також закріплення принципу допустимості застосування ІІІ в адвокатській практиці для доступності, якості та оперативності правової допомоги, не підміняючи при цьому особисту відповідальність адвоката перед клієнтом, судом і суспільством.

Висновки до розділу 3

1. Роль Загального регламенту про захист персональних даних в країнах (GDPR – General Data Protection Regulation) для захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні полягає в тому, що формує концептуальну модель переосмислення взаємовідносин між державою та особою у сфері обробки інформації через утвердження персональних даних як самостійної правової цінності, забезпечення інформаційної безпеки людини, та підзвітного адміністрування інформаційних процесів. Для України, особливо в умовах цифровізації публічних послуг, воєнних викликів, обробки чутливих даних військовослужбовців, ветеранів, дітей та інших вразливих категорій осіб, значення GDPR полягає у формуванні якісно вищого стандарту правового захисту. Імплементация підходів GDPR здатна посилити довіру до публічної адміністрації, мінімізувати ризики зловживання владними повноваженнями, забезпечити баланс між публічним інтересом та приватністю особи, для формування більш безпечної моделі публічного управління персональними даними.

2. Важливою проблемою є витік персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні, що слід вирішувати шляхом формування цілісної адміністративно-правової та організаційно-технічної моделі захисту даних, у межах якої цифровізація публічного управління має супроводжуватися розширенням електронних сервісів, взаємодії державних реєстрів, запровадженням гарантій безпеки, законності та підзвітності оброблення персональної інформації.

3. Можливості штучного інтелекту для захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні полягають у формуванні якісно нового, превентивного та ризик-орієнтованого механізму публічного управління даними, за якого штучний інтелект може забезпечувати автоматизований моніторинг законності обробки персональної інформації, своєчасне виявлення кіберзагроз, аномальної поведінки в інформаційних системах, спроб несанкціонованого доступу чи неправомірного використання даних, а також оперативне реагування на такі інциденти до настання істотної шкоди правам особи. Водночас ШІ здатний підвищити прозорість адміністративних процедур через фіксацію дій із даними, підтримку внутрішнього аудиту, контроль за дотриманням принципів мінімізації, цільового використання, точності та обмеження строків зберігання персональних даних. Разом із тим, потенціал штучного інтелекту не слід розглядати як самодостатню гарантію безпеки, адже впровадження штучного інтелекту породжує ризики витоку інформації, дискримінаційного профілювання, непрозорого автоматизованого прийняття рішень та надмірного втручання у приватність. У діяльності публічної адміністрації штучний інтелект є правозахисною технологією, спрямованою на забезпечення балансу між ефективністю публічного управління, цифровим розвитком та пріоритетом людської гідності, приватності та інформаційної автономії особи.

4. Слід присвятити увагу удосконаленню адміністративної відповідальності за порушення цифрових прав. Необхідно розробити систему

адміністративно-правових санкцій за порушення цифрових прав. Водночас, такий вид адміністративної відповідальності має бути розподіленим на посадових осіб, операторів систем, розробників, постачальників цифрових сервісів та інших суб'єктів, якщо саме їхні дії або бездіяльність спричинили порушення прав людини.

5. Напрямами вдосконалення діяльності адвокатів щодо використання ШІ для забезпечення захисту прав людини в Україні мають стати: формування моделі відповідального адвокатського ШІ, за якої штучний інтелект визнається є допоміжним інструментом (не заміником професійного правового судження); запровадження обов'язкового людського контролю за всіма ШІ-згенерованими висновками, документами та правовими позиціями; створення спеціальних стандартів перевірки достовірності норм права, судової практики, доказів та фактів, отриманих за допомогою ШІ; посилення гарантій адвокатської таємниці шляхом заборони неконтрольованого внесення конфіденційних даних клієнта до відкритих цифрових систем; розвиток цифрової компетентності адвокатів, зокрема навичок виявлення алгоритмічних помилок та упередженості ШІ; використання ШІ для виявлення системних порушень прав людини у діяльності органів публічної влади; також закріплення принципу допустимості застосування ШІ в адвокатській практиці для доступності, якості та оперативності правової допомоги, не підміняючи при цьому особисту відповідальність адвоката перед клієнтом, судом і суспільством.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі комплексного аналізу теоретико-правових основ та змісту адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини, визначено проблеми захисту персональних даних та сформовано новітні напрямки вдосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні, зокрема:

1. Запропоновано сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкта адміністративно-правового забезпечення, що полягає у сприйнятті цієї категорії як складної, динамічної та системно організованої сфери суспільних відносин, що потребує постійного нормативного, інституційного, процедурного, організаційного й гарантійного впливу з боку публічної адміністрації, та охоплює поновлення порушених прав, створення умов для їх належної реалізації, попередження неправомірного втручання у сферу особистої свободи, забезпечення доступності адміністративних процедур, обмеження дискреції суб'єктів владних повноважень, підвищення ефективності контролю за їх діяльністю та формування такого правового середовища, у якому людина виступає центральною цінністю адміністративно-правового регулювання.

2. Виділено ознаки цифровізації як чинника трансформації адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини: 1) має всеохопний та міжсекторальний характер, охоплює одночасно публічне управління, економічну діяльність, соціальну сферу, освіту та охорону здоров'я; 2) трансформаційна природа, що виражається у зміні самої парадигми організації суспільних відносин та моделі взаємодії між державою і приватною особою; 3) амбівалентність щодо прав людини, що одночасно розширює можливості їх реалізації через електронні сервіси та породжує нові загрози у вигляді цифрового розриву, витоку персональних даних і технологічної залежності особи; 4) випереджальний характер цифрових перетворень відносно правового регулювання, що створює системний розрив

між реальним станом суспільних відносин у цифровому середовищі та рівнем їх нормативного врегулювання, зокрема в частині захисту цифрових прав людини в Україні; 5) необоротність впливу на правову систему, оскільки формує якісно нові об'єкти правової охорони, зокрема право на забуття, захист персональних даних та право на доступ до цифрових публічних послуг, які вже не можуть бути ефективно захищені виключно традиційними адміністративно-правовими інструментами без їх суттєвої модернізації.

3. Встановлено, що загальний стан нормативного забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні визначається поступовим формуванням багаторівневої, комплексної та динамічної правової системи, у якій взаємодіють конституційні засади, загальні та спеціальні закони, акти інформаційного права, підзаконні стратегічні та організаційні документи, а також міжнародні стандарти прав людини, що охоплює основні матеріальні гарантії прав і свобод людини, процедурні механізми адміністративного та судового оскарження, інституційні форми контролю за публічною адміністрацією, засоби захисту персональних даних та конфіденційної інформації, електронний документообіг, цифрову ідентифікацію, електронні адміністративні та соціальні послуги, та інші інструменти цифрової взаємодії особи з державою.

4. Сформовано систему суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні, що включає: 1) суб'єктів загальнодержавного стратегічного впливу (Верховна Рада України; Президент України; Рада національної безпеки і оборони України; Кабінет Міністрів України); 2) суб'єктів центрального управлінського впливу, що здійснюють управлінський вплив на окремі сфери реалізації прав людини (Міністерство юстиції України; Міністерство цифрової трансформації України; інші центральні органи виконавчої влади – Міністерство внутрішніх справ України; Міністерство соціальної політики України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство охорони здоров'я України тощо); 3) суб'єктів спеціального правозахисного впливу, що

спрямовано на захист прав і свобод людини (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; система безоплатної правничої допомоги; адвокатура України); 4) суб'єктів цифрово-адміністративного впливу, що забезпечують реалізацію прав людини через цифрові механізми (адміністратори державних електронних реєстрів; надавачі електронних публічних послуг; центри надання адміністративних послуг; органи державної реєстрації; державні підприємства та установи, що забезпечують функціонування цифрових сервісів тощо); 5) суб'єктів правоохоронного впливу, що запобігають, виявляють, припиняють та розслідують порушення прав людини (Національна поліція України; Служба безпеки України; Державне бюро розслідувань; Національне антикорупційне бюро України; Бюро економічної безпеки України; прокуратура; Державна прикордонна служба України; Державна міграційна служба України; тощо); 6) суб'єктів кібербезпекового впливу, що має переважно охоронний і превентивний характер (Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України; розвідувальні та правоохоронні органи; оператори критичної інфраструктури тощо); 7) суб'єктів контрольно-наглядового впливу, що впливають на захист прав людини шляхом перевірки законності дій органів влади, посадових осіб, підприємств, установ та організацій (різні інспекційні та контрольні органи, наприклад, Державна служба України з питань праці, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів тощо); 8) суб'єктів судово-відновлювального впливу (суди загальної юрисдикції; адміністративні суди; Верховний Суд; Конституційний Суд України); 9) суб'єктів місцевого адміністративно-сервісного впливу (місцеві державні адміністрації; військові адміністрації; органи місцевого самоврядування; органи соціального захисту населення; заклади освіти, охорони здоров'я та соціального обслуговування); 10) суб'єктів недержавного суспільного впливу (громадські організації; правозахисні організації; професійні спілки; медіа; юридичні клініки; експертні та аналітичні центри; громадяни та їх об'єднання; міжнародні організації).

5. Виділено види адміністративно-правових інструментів забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні: 1) нормативно-правові інструменти, що охоплюють видання нормативно-правових актів, індивідуальних адміністративних актів та укладення адміністративних договорів, які утворюють формально-юридичну основу захисту прав людини та визначають межі допустимого публічного впливу; 2) процедурно-контрольні інструменти, що включають моніторинг дотримання прав людини, адміністративне та судове оскарження рішень органів публічної влади, а також ініціювання службових розслідувань щодо протиправних дій посадових осіб; 3) альтернативні інструменти врегулювання спорів – медіація, переговори та арбітраж; 4) інформаційно-просвітницькі інструменти, спрямовані на підвищення правової культури громадян, розширення доступу до інформації про механізми захисту прав людини та формування активної громадянської позиції; 5) міжнародно-правові інструменти, зокрема механізм Ради Європи та юрисдикція Європейського суду з прав людини, що виступають зовнішнім гарантом дотримання конвенційних стандартів захисту прав людини державами-членами.

6. До перспективних напрямків впровадження цифровізації адміністративних послуг як форми захисту прав людини в Україні віднесено: розширення доступу до швидкісного інтернету на всій території України; підвищення рівня цифрової грамотності населення; подолання цифрової нерівності між різними категоріями громадян; удосконалення міжвідомчої електронної взаємодії; інтеграцію інформаційних систем органів державної влади та місцевого самоврядування; модернізація систем електронного документообігу; оновлення інформаційної інфраструктури ЦНАПів; забезпечення належного функціонування офіційних веб-сторінок суб'єктів надання адміністративних послуг; розширення переліку адміністративних послуг, доступних в електронній формі; законодавче закріплення ефективного алгоритму онлайн-взаємодії між суб'єктами надання адміністративних послуг; удосконалення механізмів електронної ідентифікації та електронного підпису;

забезпечення належного захисту персональних даних під час отримання електронних послуг; підвищення поінформованості громадян і суб'єктів господарювання про можливості отримання адміністративних послуг у цифровому форматі; запровадження зрозумілого порядку отримання електронної адміністративної послуги від моменту інформування особи до отримання кінцевого результату.

7. Визначено, що адміністративна процедура забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації – це врегульований нормами адміністративного права та принципами належного врядування порядок діяльності органів публічної адміністрації, їх посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів, який реалізується у цифровому або змішаному форматі та охоплює прийняття, обробку, перевірку інформації, електронну взаємодію з приватними особами, ухвалення індивідуальних адміністративних рішень, надання адміністративних послуг, здійснення контролю, реагування на звернення, скарги та порушення прав людини.

8. Сформовано шляхи захисту персональних даних у діяльності публічної адміністрації в Україні: 1) запровадження обов'язкової оцінки впливу на приватність для державних цифрових сервісів. Перед запуском нового електронного сервісу, реєстру, мобільного застосунку чи системи міжвідомчого обміну даними має проводитися оцінка впливу на приватність, що має відповідати за збір даних, можливості інвазивних способів, аналізу ризиків витоку тощо; 2) інституційне посилення контролю за обробкою персональних даних; 3) формування мережі відповідальних осіб із захисту даних у кожному органі публічної адміністрації; 4) створення для громадянина кабінету контролю персональних даних, як окремого цифрового інструменту, через який громадянин може бачити: хто саме обробляє його персональні дані; які державні органи отримували до них доступ; з якою метою здійснювався доступ; яка правова підстава обробки; коли дані були змінені або передані; як подати заперечення, вимогу про виправлення чи скаргу тощо; 5) посилення захисту персональних даних в умовах воєнного стану, наприклад, тимчасове

обмеження відкритості окремих реєстрів, посилений контроль доступу до чутливих категорій даних, спеціальні правила передачі інформації між органами влади, обов'язкове знеособлення статистичних наборів тощо; 6) регулювання використання штучного інтелекту та автоматизованих рішень у публічному управлінні. 7) безпечне використання хмарних технологій у публічному секторі; 8) професійна підготовка публічних службовців із цифрової приватності.

9. Виділено напрямки удосконалення адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні: 1) формування людиноцентричної концепції цифрового адміністративного права; 2) законодавче закріплення цифрових прав людини шляхом формування правового режиму цифрових прав (права на цифрову ідентичність, права на захист персональних даних, права на пояснення автоматизованого рішення, права на людський перегляд алгоритмічного рішення, права на кібербезпеку персональних даних, права на недискримінацію в цифровому середовищі тощо); 3) запровадження ризик-орієнтованого регулювання штучного інтелекту в публічному управлінні; 4) гарантування права на пояснення та оскарження автоматизованих рішень шляхом впровадження спеціальної адміністративної процедури оскарження рішень, прийнятих або підготовлених за допомогою алгоритмів. 5) посилення адміністративно-правового режиму захисту персональних даних і приватності; 6) створення системи адміністративного аудиту цифрових рішень держави; 7) удосконалення адміністративної відповідальності за порушення цифрових прав; 8) забезпечення цифрової стійкості правосуддя та адміністративних сервісів в умовах війни (блекаутів, кібератак, руйнування інфраструктури, повітряних тривог, тимчасової окупації територій тощо); 9) розвиток цифрової правової освіти та технологічної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у двох томах: Том 1. Загальна частина. Київ: *Видавництво «Юридична думка»*, 2004. 584 с.
2. Авер'янов В. Б. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у двох томах: Том 2. Особлива частина. Київ: *Видавництво «Юридична думка»*, 2005. 624 с.
3. Авер'янов В. Б. Виконавча влада і адміністративне право. Київ: *Видавничий Дім «Ін-Юре»*, 2002. 668 с.
4. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, Т. Коломоєць, В. Курило, С. Стеценко та ін.; за ред. В. Галунька та О. Правоторової. Видання четверте. Херсон: *ОЛДІ-ПЛЮС*, 2021. 592 с.
5. Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. Київ: *Центр учбової літератури*, 2011. 216 с.
6. Аніщук В.В. Проблема захисту персональних даних в кіберпросторі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Серія ПРАВО. Випуск 84: частина 3. С. 252–256.
7. Бабій Б. М., Корецький В. М., Цветкова В. В. Юридичний словник. Київ: *Головна редакція УРЕ АН УРСР*, 1974. 847 с.
8. Барсуков К.В. Адміністративно-правове забезпечення проходження служби працівниками органів внутрішніх справ у складі міжнародних миротворчих підрозділів: автореф. дис. анд. юрид. наук: 12.00.07. *Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2010. 20 с.
9. Бачинин В.А. Філософія права: підручник. Київ: *Видавничий Дім «Ін Юре»*, 2003. 472 с.

10. Бойко В. Поняття та зміст адміністративноправового забезпечення ефективності функціонування судової влади України. *Адміністративне право і процес*. 2020. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/18.pdf>
11. Бойко І. В. Адміністративна процедура: поняття, ознаки й види. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 33. С. 113–124.
12. Бойко І., Соловійова О. Цифровізація адміністративної процедури як спосіб забезпечення права на належне адміністрування. Права людини в умовах цифрової трансформації суспільства : монографія / Д. В. Лученко, О.В. Капліна, В. Я. Настюк та ін.; за ред. Д. В. Лученка. Харків : НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2022. 272 с
13. Бринцев О.В. Актуальні проблеми захисту персональних даних в Україні. *Збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН*. 2021 № 5. С. 43–48.
14. Буханевич О. М., Забожчук О. В. Військові адміністрації та місцеві органи влади: правові аспекти розподілу повноважень в умовах воєнного стану. *Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 110–114.
15. Валах О. В. Адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод людини адвокатом: дис. канд. юрид. наук 12.00.07. *Науково-дослідний інститут публічного права*, Київ, 2025. 197 с.
16. Вдовиченко І. Інструментарій адміністративно-правового забезпечення соціальних послуг: зміст і значення. «Сучасні тенденції державотворення та розвитку правової науки у кризовий період»: матер. XVI міжнар. науково-практичної конференції. Київ, НТУ, 2025С. 152–154.
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
18. Воловик Б.П., Томчук М.А.. Безпека персональних даних в мережі інтернет. *Матеріали науково-практичної конференції «Якість і безпека. Сучасні реалії»*. ВНТУ, 2019. С. 11–13.
19. Гайдучок О. Цифровізація адвокатської діяльності як відповідь на воєнні виклики: проблеми електронного судочинства, використання цифрових доказів та забезпечення кібербезпеки. *Modernization of ukrainian legislation*

during the period of military challenges: problems and prospects: Inter. Conference (Kyiv, October, 28, 2025). *Kyiv University of Market Relations*, 2025. С. 220–224.

20. Галуцько В. В. Теорія держави та права: конспект лекцій. Херсон: ВАТ «ХМД», 2008. 280 с.

21. Гансецька В. В. Адвокат і CHATGPT: етичні стандарти та дисциплінарна відповідальність. *Актуальні проблеми держави і права*. 2025. С. 67–72.

22. Гарасимів О.І., Марко С.І., Ряшко О.В. Цифрові докази: деякі проблемні питання щодо їх поняття та використання у кримінальному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. 2023. Вип. 75. Ч. 2. С. 158–162.

23. Гачкевич А. О. Ключові аспекти проблеми захисту персональних даних у контексті розвитку штучного інтелекту. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32(4). С. 30–44.

24. Герасименко Є. С., Задирака Н. Ю. Адміністративні процедури в питаннях та відповідях. Київ: *Дакор*, 2020. 156 с.

25. Гнатів О. Б. Цифровізація електронного судочинства: сучасні виклики та реалії в роботі адвоката. *Аналітично-порівняльне*. Т. 1. 2025. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.44>

26. Гнатів О.Б. Ефективність підсистеми «Електронний Суд». Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід. Тернопіль: *ЗУНУ*, 2025. С. 40–43.

27. Гук Б. М. Адміністративні послуги органів публічної влади України: поняття, зміст. *Право і суспільство*. 2011. № 3. С. 117–121.

28. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. 2023. *Адміністративне право*. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5311/1/%D0%9F%D1%80%D1%8F%D1%85%D1%96%D0%BD%20Nashp_2014_4_9.pdf

29. Деякі питання забезпечення функціонування Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій,

терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2023 р. № 624. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/624-2023-%D0%BF#Text>

30. Дідух Х. Сучасні теоретико-правові підходи до розуміння «прав людини». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: »Юридичні науки». 2021. № 3(31). URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25336/8.pdf>

31. Дрозд О., Сорока Л. Публічне адміністрування, судова влада та громадянський контроль. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 75–77.

32. Дручек О. М. Поняття адміністративно-правового забезпечення прав, свобод та інтересів дитини органами внутрішніх справ України. *Форум права*. 2013. № 2. С. 123–128.

33. Епель О. В. Теоретико-практичні основи захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина в Україні : монографія. *Київський національний університет імені Т. Шевченка*. Харків : В справі, 2020. 383 с.

34. Європейська соціальна хартія 1996 року. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062

35. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація у сфері надання адміністративних послуг. Цифрові трансформації України 2020: виклики та реалії: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 1 за матеріалами круглого столу, 18 вересня 2020 р. Харків: *НДІ ПЗІР НАПрН України*, 2020. С. 53–62.

36. Єфремова К.В. теоретичні підходи до регулювання штучного інтелекту в ЄС: досвід України. *Право та інновації*. 2020. № 4 (32). С. 80–85.

37. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

38. Задерейко О., Трофименко О., Єленич С., Логінова Н., Гура В. Системний аналіз захищеності державних електронних реєстрів та баз персональних даних. *Кибербезпека: освіта, наука, техніка*. 2025. № 4(28). С. 57–70.

39. Захист прав та безпеки людини в інформаційному суспільстві: навч. посіб. / В. Г. Пилипчук, В. М. Брижко, А. П. Дзьобань, О. Д. Довгань, О.О. Золота, Т. Ю. Ткачук; ред.: В. Г. Пилипчук; Національна академія правових наук України, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права НАПН України». Київ: *Фенікс*, 2021. 237 с.

40. Ієрусалімова І.О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, *Національний транспортний університет*. 2006. 20 с.

41. Карапетян О.О. Адміністративно-правові аспекти захисту свободи слова в умовах цифрової трансформації медіа: дис. канд. юрид. наук 12.00.07. *Запорізький національний університет*, Запоріжжя, 2025. 235 с.

42. Качур В. О. Теорія держави і права: навч. посіб. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ: *КОМПРИНТ*, 2014. 327 с.

43. Кельман М. Принцип верховенства права в діяльності органів судової влади. *Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка»*. Сер. Юрид. науки. 2021. № 3. С. 61–69.

44. Клименко О. В. Адміністративно-правове забезпечення державної регуляторної політики у сфері господарювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, *Держ. НДІ МВС України*. 2015. 21 с.

45. Книшов В. П. Міжнародно-правові та національно-правові інструменти захисту прав людини. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. № 3. С. 3–8.

46. Коваль В. С. Адміністративно-правове регулювання захисту персональних даних в Україні: проблеми та перспективи. *Науковий вісник публічного права*, 2021. № 2. С. 45–56.

47. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. Ст. 446.

48. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт*. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>

49. Козюбра М. Теоретико-методологічні аспекти прав людини. *Український часопис прав людини*. 1997. №3/4. С. 7–9.

50. Колесников Є.Є. Поняття та особливості адміністративно-правового забезпечення захисту прав споживачів. *Форум права*. 2011. № 2. С. 432–438.

51. Колодій А.М. Принципи права України. Київ: *Юрінком Інтер*, 1998. 208 с.

52. Колотило М. Ю. Теоретико-методологічні засади адміністративно-правового регулювання захисту персональних даних в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2025. С. 243–248.

53. Команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України – спеціалізований структурний підрозділ Державного центру кіберзахисту *Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України*. 2025. URL: <https://cert.gov.ua/>.

54. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція). *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

55. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт*. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text

56. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) 1950 року. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

57. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
58. Костенко І.В., Левченко Д.С., Оксінь В.Ю., Державно-приватне партнерство у сфері кібербезпеки як інструмент забезпечення національної безпеки: адміністративно-правовий аспект. *Наука і техніка сьогодні*. 2025. № 11(52). С. 175–188.
59. Котлярова І.Ю. Цифрова ера правової діяльності: виклики, перспективи та правові межі трансформації правничої праці. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. № 1(49). 2025. С. 153–170.
60. Краковська А. Є., Бабик М. К. Цифровізація адміністративних послуг в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Серія ПРАВО. Вип. 70. С. 329–334.
61. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
62. Кримчак Л., Віхтюк Л., Рудніченко Є. Цифровізація адміністративних послуг: законодавчі та теоретичні аспекти їх реалізації. *Вісник Хмельницького національного університету*. Серія: Економічні науки. 2022. № 6(2). Том 312. С. 55–59.
63. Куркова К.М. Адміністративні процедури у сфері адміністративно-правового забезпечення науково-технологічного розвитку в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Вип. 76. Ч. 2. С. 58–63.
64. Кушнір Я. Електронний суд (ЄСІТС) як спосіб оптимізації судового процесу між юридичними особами. Інформаційні технології, економіка та право: стан і перспективи розвитку (ІТЕП-2025): Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (09-10 жовтня 2025 р.). *ПВНЗ «Буковинський університет»*. Чернівці, 2025. 322 с.

65. Лазур Я. В. Поняття, сутність та елементи адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у державному управлінні. *Форум права*. 2009. № 3. С. 392–398.
66. Лесько Н. Цифрові права людини в епоху глобалізації / Н. Лесько, М. Антонов. *Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка»*. Сер. Юрид. науки. 2021. № 3. С. 160–166.
67. Литвин О. М. Європейські стандарти захисту персональних даних: виклики для України. *Юридичний журнал*. 2020. № 4. С. 89–102.
68. Лученко Д. В. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві України: монографія. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків: *НЮУ імені Ярослава Мудрого*, 2024. 198 с.
69. Мазурик Р. Адміністративно-правові засоби як універсальні інструменти регулювання публічно-правових відносин у сфері організації прокурорської діяльності. *Публічне право*. Серія: Право. 2020. № 4 (79). Т. 2. С. 75–82.
70. Мамченко Н. Повітряні тривоги та відсутність електропостачання як підстава пропуску строку на оскарження: позиція Верховного Суду. *Судово-юридична газета*. 2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/265504-vozdushnye-trevogi-i-otsutstvie-elektrosnabzheniya-kak-osnovanie-propuska-sroka-na-obzhalovanie-pozitsiya-verkhovnogo-suda>
71. Мариняк Н. М. Адміністративна послуга та її співвідношення з суміжними поняттями. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2015. № 824. С. 60–64.
72. Маслова Н. Ефективність національних інституційних інструментів захисту прав людини в період воєнного стану. *Пропілеї права та безпеки*, 2025. № 8. С. 120–122.
73. Матвеев В.Ю. Штучний інтелект в адвокатській діяльності: можливості, виклики та перспективи правового регулювання. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 63–69.

74. Махмурова-Дишлюк О. П. Поняття інструментів публічного адміністрування у сфері адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах збройних конфліктів в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3. С. 35–41.

75. Машталяр О., Хахановський В. Правові аспекти захисту персональних даних при використанні технологій штучного інтелекту в експертній діяльності. The 12 International scientific and practical conference «Science in the modern world: innovations and challenges» (August 7–9, 2025) *Perfect Publishing*, Toronto, Canada. С. 254–263.

76. Мельник Р. Загальне адміністративне право в питаннях і відповідях : навчальний посібник. Київ: *Юрінком Інтер*, 2018. 308 с.

77. Мельник Р. С. Адміністративне право і процес: теорія та практика правозастосування : монографія. Херсон : *Гельветика*, 2019. 211 с.

78. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

79. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16.12.1966. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

80. Мосьондз С. Які інструменти публічного адміністрування використовуються для забезпечення (захисту) прав і свобод громадян. Адміністративне право для громадян України: науково-популярне видання / за ред. В. Галунька. Київ: НДПП. 2019. С. 58–60.

81. Нескорожений В.І. Цифровізація адміністративних послуг як форма реалізації прав людини. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 533–540.

82. Нескорожений В. І. Новітнє розуміння захисту прав людини як об'єкту адміністративно-правового забезпечення. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 18–19 верес. 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 136–139.

83. Нескорожений В. І. Сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкту адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2026. Вип. 1. С. 311–315.

84. Нескорожений В. І. Сучасне розуміння цифровізації адміністративних послуг як форми реалізації прав людини. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 15–16 лют. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 117–120.

85. Нескорожений В. І. Сучасне розуміння цифровізації як чинника трансформації адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

86. Нікітенко В., Воронкова В., Коломоєць Т., Верлос Н. Захист прав і свобод людини як виклик трансформації правової системи в умовах турбулентності цифрової доби. *Humanities Studies*. 2025. Випуск 23 (100). С. 68–81.

87. Оксін В.Ю., Левченко Д.С., Костенко І.В. Кібербезпека держави як інструмент сталого розвитку цифрового середовища. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 6. Ч. 2. С. 411–415.

88. Олійник А. Ю. Теорія держави і права : навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 176 с.

89. ООН оприлюднила першу всесвітню угоду про регулювання ШІ. *Читомо: інформаційний веб-портал*. 2024. URL: <https://chytomo.com/oon-opryliudnyla-pershu-vsesvitniu-uhodu-pro-rehuliuвання-shi/>

90. Павлик Н. П. Механізми захисту прав людини / Mechanisms for Protecting Human Rights. Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект: колективна монографія / кол. авт., за заг. ред. проф. Н.А. Сейко; відп. ред. Н.П.Павлик. Житомир: Волинь, 2014. 220 с.

91. Пайда Ю. Ю. Права людини і релігійна свобода: соціокультурні імплікації та нормативна пропорційність: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01, 12.00.12; *Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*. Харків, 2019. 40 с.

92. Пальчик М.Л., Шкрібляк К.П., Берездецький Ю.М. Актуальні проблеми захисту персональних даних як напрямку забезпечення національної безпеки України в умовах війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 4. Ч. 2. С. 425–434.

93. Петренко Н. О., Машковська Л. В. Цифровізація державних адміністративних послуг в Україні: нормативно-правові аспекти. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 112–119.

94. Петьовка В. В. Окремі проблеми визначення поняття «адміністративна послуга» та шляхи їх вирішення. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 99–104.

95. Питання Міністерства цифрової трансформації: постанова Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2019 р. № 856. *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-п/ed20230704#Text>

96. Положення про Єдиний державний вебпортал електронних послуг: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1137. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-п#n15>

97. Полотнянко О. Проблеми забезпечення прав людини в умовах активного використання цифрових технологій під час воєнного стан. *Захист прав людини в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення: збірник тез Науково-практичного круглого столу* (м. Хмельницький, 10 грудня 2024 року). Хмельницький: *Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова*, 2024. С. 129–132.

98. Попович І.М. Особливості правосуддя як об'єкту адміністративно-правового регулювання та забезпечення законності. *Вісник кримінологічної*

асоціації України. 2023. № 1(28).

URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/402/409>

99. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. *Council of Europe: офіційний веб-портал. 2025.*

URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/legal-protection-of-human-rights>

100. Правила адвокатської етики: затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України від 09 червня 2017 року. *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2024.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>

101. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України. 2013. № 27. Ст. 282.*

102. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради. 2013. № 32. Ст. 409.*

103. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. *Відомості Верховної Ради України. 2023. № 15. Ст. 50.*

104. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст. 577.*

105. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.*

106. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV. *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. 2025.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3262-15>

107. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV. *Відомості Верховної Ради України. 2003. № 36. Ст. 275.*

108. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. *Голос України. 2021. № 7.*

109. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради України. 2017. № 45. Ст. 400.*

110. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 29 серпня 2022 р. № 535. *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт*. 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0998-22#Text>

111. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228. *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п#Text>

112. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: рішення Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт*. 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>

113. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 31. Ст. 286.

114. Про захист персональних даних: Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 34. Ст. 481.

115. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.

116. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.

117. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт*. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19?find=1&text#Text>

118. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 1 грудня 2022 року № 2807-IX. *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт*. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text>

119. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 21. Ст. 252.

120. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 45. Ст. 403.

121. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 р. «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 грудня 2021 р. №685/2021. *Президент України: Офіційне інтернет представництво*. 2025.
URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>

122. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 18. Ст. 73.

123. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р. *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт*. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>

124. Про схвалення Стратегії розвитку сфери електронних комунікацій України на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 червня 2025 р. № 546-р. *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2025-p#Text>

125. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 року № 776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 20. Ст. 99.

126. Пушкаренко С.О. Інституційний механізм захисту прав людини в системі публічного управління: дис. докт. філос. за спец. 281. *Національний університет «Одеська політехніка». МОН України, Одеса, 2025. 236 с.*

127. Ребкало М. М., Олійник В. С. Захист деяких прав людини в епоху цифровізації: проблеми та перспективи в Україні. *Науковий вісник*

Сіверщини. Серія: Право. № 1. 2024. URL: <http://sjlaw.pau.edu.ua/wp-content/uploads/2024/03/8.-Oliinyk-V.S.-Rebkalo-M.M.pdf>

128. Радейко Р. Цифрова трансформація юридичної професії в Україні: стан, проблеми та перспективи правового регулювання. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2025. № (47). С. 911–918.

129. Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту і Ради від 27 квітня 2016 р. про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільне переміщення таких даних (GDPR). *Верховна Рада України: офіційний веб-портал*. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text

130. Річний звіт Оперативного центру реагування на кіберінциденти. SCPC. 2025. URL: <https://scpc.gov.ua/>

131. Савченко О. Систематизація наукових підходів до поняття «цифровізація у публічному управлінні». *Держава та регіони*. 2022. № 2. С. 72–76.

132. Сиротін В.Д. Сутність та особливості цифровізації у сфері публічного управління. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 8. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-02-05>

133. Сідікі О. Електронне урядування в умовах кіберзагроз: проблеми та перспективи захисту персональних даних. *Академічні візії*. 2025. (47). URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/2220>

134. Сковчиляс-Павлів О. В. Сучасний стан електронного судочинства в Україні. *Київський часопис права*. 2024. № (1). С. 207–212.

135. Смаль І. І. Юридичні знання як чинник розвитку сучасного культурного та політико-правового простору. *Юрид. вісн. Повітр. і косм. право*: Наук. пр. Нац. авіац. ун-ту. 2021. № 4.

136. Сокоринський В.О. Сучасні інструменти захисту прав, свободи та безпеки особистості в епоху «цифрового тоталітаризму». *Регіональні студії*, 2022. С. 35–38.

137. Сокурєнко О.А., Манжула А.А. Права людини і національна безпека як об'єкт правового захисту у контексті діяльності Служби безпеки України. *Юридичний електронний журнал*. 2024. № 6. С. 227–229.

138. Солонар А. В., Семенников С. В. Поняття та ознаки адміністративної послуги. *Правові горизонти*. 2017. Вип. 6. С. 17–22.

139. Сорока Л.В., Куркова К.М., Даниленко А.О. Цифровізація публічного адміністрування в Україні як інструмент забезпечення стійкості держави в умовах особливого періоду. *Національні інтереси України*. 2026. № 3(20). С. 1450–1459.

140. Степаненко К. В. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян України за кордоном: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ: *Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*. 2009. 19 с.

141. Стратегія людського розвитку: затверджено Указом Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021. *Верховна Рада України: офіційний веб-сайт*. 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#Text>

142. Стрельченко О. Г., Бухтіярова І. Г., Скорик В. О. Адміністративні процедури: поняття, особливості та зміст. *Trends in science and practice of today*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф.. 19-22 жовтня 2021р., Анкара, Туреччина С. 107–113.

143. Сущенко Д. В. Адміністративні процедури в Україні та країнах Європи: порівняльно-правовий аспект: автореф. дис. канд. юрид. наук. 12.00.07. *Запорізький національний університет*, Запоріжжя, 2018. 17 с.

144. Теорія держави і права: підруч. для студентів ВНЗ / Ю.А. Ведерніков, І. А. Сердюк, О. М. Куракін, О. В. Талдикін, А. М. Кучук; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Університет сучасних знань. Вид. 2-ге, перероб. і допов.. Дніпропетровськ : *Ліра*, 2015. 467 с.

145. Теорія держави і права в тестових завданнях : навч. посіб. / уклад.: Л. Р. Наливайко, Р. З. Голобутовський, О. І. Наливайко, О. С. Чепік-

Трегубенко, А. Ф. Орешкова, Е. В. Звягіна; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро: *ДДУВС*, 2018. 715 с.

146. Тихомиров О.О. Права людини: інформаційний вимір: монографія. Одеса: *Видавництво «Юридика»*, 2023. 304 с.

147. Хаустова М.Г. Правове забезпечення цифрової трансформації у сучасних умовах. *Право та інновації*. 2022. № 2(38). URL: <https://openarchive.nure.ua/server/api/core/bitstreams/2cf09751-22a8-4b1e-b4ad-05ac036d49f3/content>

148. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права: підруч. / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Рогачова та ін. Харків: *Право*, 2002. 432 с.

149. Цифрова трансформація освіти: теоретико-методичні засади: збірник мат. Міжнародної науково-практичної конф., присвяч. 70-річчю проф. В. П. Сергієнка. Київ : *Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова*, 2024. 485 с.

150. Цховребов Р.Т. Правова регламентація етичних засад адвокатської діяльності в умовах цифрової трансформації суспільства. *Juris Europensis Scientia*. 2025. С. 192–196.

151. Чуб А. В., Крилов Д. В. Адміністративні процедури публічного управління. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 10. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15214982>

152. Шевченко А. В. Проблеми правового регулювання захисту персональних даних в Україні та шляхи їх вирішення. *Юридична наука*. 2023. № 5. С. 78–90.

153. Шевченко В.М. Адміністративно-правові інструменти здійснення превентивної діяльності Національною поліцією України: дис. докт. філос. за спец. 081 «Право». *Харківський національний університет внутрішніх справ*. Харків, 2024. 251 с.

154. Шульга А. М. Теорія держави і права: навч. посіб.: кн.-конспект / А. М. Шульга. Харків: *Майдан*, 2025. 675 с.

155. Що таке «забезпечення». *Словопедія: літературне слововживання*. 2015. URL: <http://slovopedia.org.ua/32/53399/30821.html>

156. Юридична енциклопедія: в 6 т. Голова редкол Ю. С. Шемшученко. Київ: *Укр. енцикл.*, 1998. Т. 4: Н-П. (2002). 720 с.
157. Юсупов В.А., Ченшова Н.В. Конституційний захист прав людини у цифрову епоху: виклики та можливості. *Право і суспільство*. № 4. 2023. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.4.20>
158. Явор О. А. Правові проблеми захисту персональних даних неповнолітніх осіб відповідно до вимог вітчизняного законодавства та вимог GDPR. *ScienceRise. Juridical Science*. 2023. № 3. С. 23–34.
159. Ярема О.Г., Карпенко Ю.В. Поняття електронного судочинства. Переваги та недоліки запровадження. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 8 груд. 2023 р.). Львів: *ЛДУВС*, 2023. С. 229–232.
160. Яремко В., Сліпущко О. Новий словник української мови. Київ: *Аконіт*, 2008. 928 с.
161. Barnes J. Three generations of administrative procedures. *Comparative Administrative Law*. Cheltenham. S. Rose-Ackerman, P.L. Lindseth, B. Emerson (Eds.). Northampton : *Edward Elgar Publishing*, 2017. P. 302–318.
162. Council of Bars and Law Societies of Europe (CCBE). CCBE Guide on the Use of Generative AI by Lawyers. *CCBE*, 2025. URL: <https://www.ccbe.eu>
163. Europe's new data protection rules export privacy standards worldwide. *Politico*. January 31, 2018. URL: <https://www.politico.eu/article/europe-data-protection-privacy-standards-gdpr-general-protection-data-regulation/>
164. Florida Bar Advisory Opinion 24-1 Gives Green Light to Generative AI Use by Lawyers – With Four Ethical Caveats. *Hinshaw & Culbertson LLP*. 2024. URL: <https://www.hinshawlaw.com/newsroom-updates-lfp-florida-bar-advisory-opinion-generative-ai-lawyers-ethical-caveats.html>
165. Global Digital Compact. *United Nations*. 2024. URL: <https://www.un.org/en/summit-of-the-future/global-digital-compact>

166. Neskorozenyi V. Digitalization as a factor in the transformation of administrative and legal framework for human rights protection. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6. P. 222–227.

167. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). *Eur-lex*. 2025. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>.

168. Ukraine 2030e-country with a developed digital economy. Ukrainian Institute of the Future. 2023. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html>

169. Zadereyko O., Trofymenko, O., Loginova, N., Loboda, Y., & Prokop, Y. Analysis of potential personal data leaks in web browsers. *Electronic Professional Scientific Journal «Cybersecurity: Education, Science, Technique»*. 2024. № 3(23). P. 199–212.

170. Zadereyko, A., Prokop, Y., Trofymenko, O., Loginova, N., & Plachinda O. Development of an algorithm to protect user communication devices against data leaks. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2021. № 1/2 (109). P. 24–34.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Нескорожений В.І. Цифровізація адміністративних послуг як форма реалізації прав людини. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 533–540. DOI: <https://doi.org/10.32782/ln.2023.19.72>

2. Нескорожений В. І. Сучасне розуміння захисту прав людини як об'єкту адміністративно-правового забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2026. Вип. 1. С. 311–315. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.1.47>

3. Neskorozenyi V. Digitalization as a factor in the transformation of administrative and legal framework for human rights protection. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 6. P. 222–227. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2024.6.37>

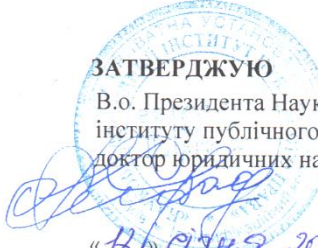
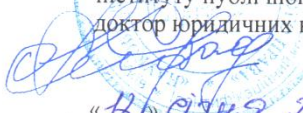
які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Нескорожений В. І. Сучасне розуміння цифровізації адміністративних послуг як форми реалізації прав людини. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 15–16 лют. 2023 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 117–120.

5. Нескорожений В. І. Сучасне розуміння цифровізації як чинника трансформації адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 20–21 квіт. 2023 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

6. Нескорожений В. І. Новітнє розуміння захисту прав людини як об'єкту адміністративно-правового забезпечення. *Пріоритетні напрями*

розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 18–19 верес. 2024 р.).
Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 136–139.

ЗАТВЕРДЖУЮ
 В.о. Президента Науково-дослідного
 інституту публічного права,
 доктор юридичних наук, професор

Сергій КОРОЄД
«21» 09 2016 р.

А К Т

впровадження результатів дисертаційного дослідження
Нескороженого Володимира Івановича на тему: «Адміністративно-правове
забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні», поданого на
здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081«Право» у науково-дослідну
діяльність Науково-дослідного інституту публічного права

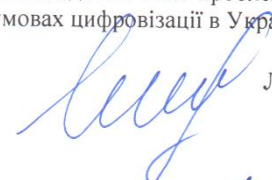
Комісія в складі: головного наукового співробітника Науково-дослідного інституту публічного права, доктора юридичних наук, професора Луценко-Миськів Лесі Ігорівни, провідного наукового співробітника, доктора юридичних наук, професора Козіна Сергія Миколайовича, провідного наукового співробітника, доктора юридичних наук, старшого дослідника Шкарупи Костянтина Вікторовича склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження Нескороженого Володимира Івановича на тему: «Адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні», мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються у науково-дослідній діяльності наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні та використовуються Інститутом в межах реалізації науково-дослідної теми «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації № 0126U003901).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової роботи працівників відділів та аспірантів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертаційного дослідження Нескороженого Володимира Івановича на тему: «Адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні» вважати впровадженими у науково-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права, під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем адміністративно-правового забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні.

Голова комісії:

 Леся ЛУЦЕНКО-МИСЬКІВ

Члени комісії:

 Сергій КОЗІН

 Костянтин ШКАРУПА

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю - 081 «Право» Нескороженого Володимира Івановича на тему: «Адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні» у правозастосовну діяльність Товариства з обмеженою відповідальністю «Юридична компанія Майоров, Нерсисян і партнери»

Товариство з обмеженою відповідальністю «Юридична компанія Майоров, Нерсисян і партнери» склали цей акт з приводу впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні» Нескороженого Володимира Івановича, здобувача наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю - 081 «Право». Під час обговорення матеріалів дисертаційної роботи, було констатовано, що окремі положення вказаного вище дослідження використовуються в діяльності Юридичної компанії у сфері захисту прав людини в цифровому просторі під час підготовки правових позицій, процесуальних документів, адвокатських запитів, скарг і позовів у справах, пов'язаних із захистом прав людини в цифровому просторі, а також під час надання правничої допомоги з питань захисту персональних даних та іншим порушенням цифрових прав.

ВИСНОВОК

Результати дисертаційного дослідження Нескороженого Володимира Івановича на тему: «Адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні» вважати впровадженими у правозастосовну діяльність Товариства з обмеженою відповідальністю «Юридична компанія Майоров, Нерсисян і партнери».

«20» березня 2026 року

Уповноважені представники
Товариства з обмеженою відповідальністю
«ЮК Майоров, Нерсисян і партнери»

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. Президента Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, професор

Сергій КОРОЄД

«12» січня 2016 р.

АКТ

упровадження результатів дисертаційного дослідження
Нескороженого Володимира Івановича на тему: «Адміністративно-правове
забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні», поданого
на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081«Право» в освітній
процес Науково-дослідного інституту публічного права

Комісія в складі: головного наукового співробітника Науково-дослідного інституту публічного права, доктора юридичних наук, професора Луценко-Миськів Лесі Ігорівни, провідного наукового співробітника, доктора юридичних наук, професора Козіна Сергія Миколайовича, провідного наукового співробітника, доктора юридичних наук, старшого дослідника Шкарупи Костянтина Вікторовича склала цей акт про те, що матеріали дисертації Нескороженого Володимира Івановича на тему: «Адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні» (на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081«Право») мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та використовуються в освітньому процесі. Під час обговорення наданих матеріалів комісією було констатовано, що окремі положення дослідження було використано при розробленні лекційних курсів з дисципліни, яка викладається у Науково-дослідному інституті публічного права, а саме «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми», при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, а також у контексті інших дисциплін, які викладаються в Інституті. Лекційний курс окремих тем навчальних дисциплін увібрав положення цього дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК:

результати дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правове забезпечення захисту прав людини в умовах цифровізації в Україні» Нескороженого Володимира Івановича вважати впровадженими в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права з дисципліни «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми».

Голова комісії:

Леся ЛУЦЕНКО-МИСЬКІВ

Члени комісії:

Сергій КОЗІН

Костянтин ШКАРУПА